

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין
בית הספר למדעי התרבות ע"ש שירלי ולסלי פורטר
היחידה למחקר התרבות

מטפלות בישראל מדברות על מקצוען

אסטרטגיות שיה ותיאור השדה המקצועי של מטפלות פרטיות לילדים

חיבור זה מוגש כעבודת גמר לקראת התואר
"מוסמך אוניברסיטה" - M.A. באוניברסיטת תל אביב

על-ידי

נטע קמינסקי

העבודה הוכנה בהדרכת

פרופ' רקפת סלע-שפי

אוקטובר 2011

Tel Aviv University
The Lester and Sally Entin Faculty of Humanities
The Shirley and Laslie Porter School of Cultural Studies
Unit of Culture Research

Nannies Talk about their Profession: The
Case of Israeli Child-Care Workers
Field, Repertoire and Discursive Strategies

Thesis Submitted for the M.A. degree at Tel Aviv University

By

Netta Kaminsky

Prepared under the supervision of

Prof. Rakefet Sela-Sheffy

October 2011

תוכן העניינים

	תקציר	1
	מבוא	6
	המסגרת התיאורטית	8
8	הצגת עצמי מקצועי	
10	מהלך המחקר	
10	שיטת המחקר	
	1. פרק א': סקירת ספרות המחקר על מטפלות	12
12	1.1. ספרות המחקר בזירה הבינלאומית	
12	1.2. המטפלת בהיבט אנתרופולוגי-היסטורי	
13	1.3. מדיניות הטיפול	
14	1.4. הגירת נשים	
14	1.5. נורמות האמהות	
15	1.6. הדימוי של המטפלת	
15	1.7. ספרות המחקר בישראל	
15	1.8. סיכום סקירת ספרות המחקר על מטפלות	
	2. פרק ב': נתוני רקע על שדה הטיפול בילדים בישראל	17
17	2.1. נתוני רקע על המטפלות הפרטיות לילדים	
18	2.2. המטפלות ושדות שכנים	
18	2.3. המטפלות והשדה המשפחתי	
20	2.4. המטפלות והשדה הקהילתי	
20	2.5. המטפלות והשדה הפרטי	
21	2.6. המטפלות והשדה הציבורי	
22	2.7. סיכום שדה הטיפול בילדים בישראל	
	3. פרק ג': השדה המקצועי – רפרטואר חיי היומיום	23
23	3.1. קהילת המטפלות	
23	3.2. מרחב העבודה – הגינות הציבוריות	
24	3.3. פעילויות בגינה	
24	3.4. חגים וימי הולדת בגינה	
25	3.5. יחסי קרבה בין המטפלות	
26	3.6. סולידריות בין המטפלות אל מול המשפחות	
27	3.7. סולידריות בחיפוש עבודה	
28	3.8. מנהיגות בגינה	
29	3.9. תנאי העבודה בגינות	
29	3.10. מטפלות כמו זונות	
30	3.11. אופן מציאת עבודה	
30	3.11.1. מפה לאוזן	
31	3.11.2. הגינה הציבורית	
31	3.11.3. מודעות	
31	3.11.4. חברות בקהילה	
32	3.11.5. המלצות מעסיקים	
32	3.11.6. סוכנויות תיווך	
	4. פרק ד': זהות והביטוס אישי של המטפלת	33
33	4.1. מאפיינים אישיים	

- 33 4.1.1 גיל
- 34 4.1.2 שאיפות מקצועיות
- 34 4.1.3 ותק
- 35 4.1.4 מצב משפחתי
- 36 4.1.5 תחביבים
- 36 4.2 מסלול החניכה
- 36 4.2.1 טיפול בילדי משפחתן
- 36 4.2.2 טיפול אצל שכנים
- 37 4.2.3 מסגרות טיפול נוספות
- 38 5. פרק ה': קבוצות המטפלות - אורתודוקסיה והטרודוקסיה
- 39 5.1 קריטריונים להבחנה בין הקבוצות
- 39 5.1.1 גיל
- 41 5.1.2 מעמד חברתי
- 42 5.1.3 מקצוע
- 43 5.1.4 מצב משפחתי
- 44 5.2 סוכנים נוספים בשדה
- 44 5.2.1 אוֹ - פָּר
- 45 5.2.2 אמהות
- 45 5.2.3 גברים מטפלים
- 46 6. פרק ו': איומי סטאטוס בשדה המטפלות
- 46 6.1 איומי סטאטוס מבחינת היחסים החברתיים
- 46 6.1.1 מעמד נמוך בשדה המקצועות
- 47 6.1.2 עבודה בלתי מקצועית
- 48 6.1.3 המטפלת כשפחה
- 49 6.1.4 מטפלות רעות ומתעללות
- 51 6.2 איומי סטאטוס מבחינת תנאי ההעסקה
- 51 6.2.1 שוק שחור
- 51 6.2.2 שכר
- 51 6.2.3 פגיעה בשעות העבודה
- 52 6.2.4 פיטורין פתאומיים
- 53 6.2.5 אחריות משפטית
- 53 6.2.6 זמינות מזון
- 54 6.2.7 עבודות בית נוספות
- 55 6.2.8 מספר הילדים
- 56 6.3 איומי סטאטוס מבחינת היחסים עם המעסיקים
- 56 6.3.1 אינטימיות כפויה עם המשפחות
- 57 6.3.2 מאבקים עם ההורים על פרקטיקות גידול הילדים
- 58 6.3.3 חשדנות של המעסיקים
- 59 6.4 סיכום איומי סטאטוס
- 60 7. פרק ז': ניכוס הון סימבולי
- 60 7.1 ביחס לשדה המקצועות הכללי
- 60 7.1.1 המטפלת שבעת-רצון משכרה
- 62 7.1.2 שעות העבודה נוחות
- 63 7.1.3 עבודה באוויר הפתוח ובדל"ת אמות
- 64 7.1.4 מפלט משוק העבודה המנוכר
- 65 7.1.5 כסף לכיס
- 65 7.1.6 שמחת חיים, הנאה ועבודה קלה
- 67 7.1.7 עבודה מהלב ולא בשביל הכסף

68	7.2. ביחס לשדה המשפחתי
68	7.2.1. כישרון מיסטי
68	7.2.1.1. רגש, אהבה
69	7.2.1.2. יכולת שלא ניתן ללמוד או ללמד אותה
70	7.2.1.3. מילדות
71	7.2.1.4. יכולת נדירה וייחודית
72	7.2.2. ייעוד
73	7.2.3. שליחות – הצלת ילדים מהורים מזניחים
75	7.2.4. אמהות
78	7.2.5. ילדים יותר קלים עם המטפלת
80	7.2.6. הקשר עם הילדים
81	7.2.7. טבעיות הטיפול
83	7.3. ביחס להסדרי טיפול אחרים
83	7.3.1. בלעדיות
84	7.3.2. אחריות
85	7.4. בתוך השדה – ביחס למטפלות אחרות
85	הקבוצה האורתודוקסית
85	7.4.1. ניסיון באמהות
85	7.4.2. טיפול באנשים בעלי שם
86	7.4.3. מוניטין
87	7.4.4. התנהגות נכונה
88	הקבוצה ההטרודוקסית
88	7.4.5. עמדה כלכלית-חברתית
89	7.4.6. כישורי תקשורת בינאישית
90	7.4.7. היחס לילדים
90	מודלים הטרודוקסים שחדרו לשיח ההגמוני
90	7.4.8. מקצועיות
92	7.4.9. עברית נכונה
93	7.4.10. בריאות והיגיינה, סדר וניקיון
	95 סיכום ומסקנות
95	רפרטואר וחיי היומיום
95	פרופסיונזליציה בשדה המטפלות
97	המלצות

תקציר

מחקר זההות המקצועית של מטפלות לילדים הוא חלק מתחום מחקר רחב יותר של קבוצות סמי-מקצועיות והאופן שבו פועלים שדות מקצועיים שמגנוני ההסמכה והבקרה שלהם לא מוסדרים (Foley 2005, Kaminsky 2009, Sela-Sheffy 2006, 2008, 2010). ההנחה במחקרים אלה היא שיחידים שהשדה המקצועי שלהן לא מוסדר באמצעות מוסדות הכשרה פורמליים וסמלי סטאטוס כמו תעודות ותארי הכשרה, מנכסים עמדה ויוקרה מקצועית באמצעים אחרים של הצגה עצמית, בין היתר באמצעות דיבור על מקצועם. המחקר הנוכחי מבקש להצטרף למחקרים אלה ולתאר שדה סמי-מקצועי מוחלש במיוחד – שדה המטפלות הפרטיות לילדים. כקבוצה מקצועית, המטפלות מתמודדות עם איומי סטאטוס רבים, בכלל זה מעמד נמוך במרחב המקצועות ותדמית בלתי מקצועית של עיסוקן, שדה תחום ומוחלש מבחינה מגדרית, ופרוץ לגמרי מבחינת תנאי ההעסקה וההשתכרות, הגדרת התפקיד והיחסים עם המעסיקים (למשל, חשדנות של הורים ומאבקי שליטה עם אמהות). המאמץ של המטפלות לייצר בדיבור זהות מקצועית חיובית על אף איומי הסטאטוס, והאופן שבו משפיע השיח המקצועי באופן מעשי על מעמד המטפלות במרחב המקצועות הכללי הם מוקדי העניין של עבודה זו.

המחקר הבינלאומי עוסק בשאלת המטפלות במסגרת דיסציפלינות האנתרופולוגיה, לימודי נשים ומגדר, סוציולוגיה של מעמד, גזע ומעמד אזרחי, מדיניות ציבורית, פסיכולוגיה והתפתחות הילד והדיון הרחב במבני משפחה (ר' פרק א'). העניין המרכזי של מחקרים אלו הוא התפקיד של מטפלות במודל המשטנה של חיי משפחה והייצוא של גידול הילדים אל סוכנים לא-משפחתיים. עבודה זו בוחנת את המטפלות לילדים בהיבט תרבותי של תפיסת המקצוע ודפוסי ההתארגנות והפעולה של הסוכנות הפעילות במסגרתן כדי להתחקות אחר תהליכי פרופסיונליזציה של השדה. ניתוח זה מיועד לשפוך אור על מגזר תעסוקתי שלא נחקר קודם לכן בישראל. באמצעות 12 ראיונות עומק עם מטפלות פרטיות בישראל, העבודה מבקשת (א) לתאר את רפרטואר חיי היומיום המקצועיים של המטפלות ומבנה השדה מנקודת מבטן של העוסקות במקצוע, ו-(ב) לעמוד על אסטרטגיות השיח השולטות בהצגת העצמי שלהן, המשתתפות באופן פעיל בהסדרת היחסים בתוך השדה והמשפיעות למעשה על תהליכי הפרופסיונליזציה שלו. בחינה זו של מבנה השדה ושיח הזהות המתקיים במסגרתו חושפת אילו ממרכיבי הזהות המקצועית מונעים מהשדה להפוך לשדה מקצועי - על-פי הפרמטרים הממסדיים - ואיך מטפלות לילדים, על אף תפקידן החשוב, ואפילו הקריטי, במרחב המקצועות הכללי ובחיי הילדים שבהם הן מטפלות, מנציחות למעשה את התפיסה של העיסוק כשולי ומעכבות את הפיכתו למקצוע בר-קיימא (Sela-Sheffy 2010).

שדה המטפלות הוא חלק משדה גדול יותר של טיפול, הכולל טיפול במסגרת המשפחה, הקהילה, השוק הפרטי והשדה הציבורי. למעשה, רק כ-16% מהמשפחות בישראל עם ילדים מתחת לגיל שנתיים משתמשות בשירותי מטפלת (פיכטלברג-ברמץ 2004, ר' פרק ב'). המחקר מראה, כי משפחות מן המעמד

הבינוני-גבוה, ובמיוחד משפחות של נשים בעלות סטאטוס משלח-יד גבוה, כגון אקדמאיות, מנהלות, או בעלות מקצועות טכניים וחופשיים, הן עיקר המשתמשות במטפלות (פיכטלברג-ברמץ 2004, Hertz 1997). הבחנה מעמדית זו היא מאפיין מרכזי של שדה המטפלות. כל משפחה מבנה או מאמצת מודל טיפול בילדיה בהתאם למקובל בסביבה התרבותית שלה מבחינת מעמד האישה, ואפשרויות הטיפול הזמינות למשפחה, ביחס לאמצעים הכלכליים העומדים לרשותה ולנורמות גידול הילדים שהיא מחזיקה בהן.

עבור המטפלות, נורמת הטיפול "האימהי" משפיעה במיוחד על המודל המקצועי שלהן. מחקרים שנערכו בקרב משפחות המעמד הבינוני בארה"ב ובבריטניה מראים כי המטפלת אמורה להיות "אם בשכר" (Gregson 1994, Hertz 1997, Uttal 1996), והיא סוכנת מן השוק הפרטי הכשירה ביותר להחליף אם במשרה מלאה. היא אמורה לספק לא רק השגחה וחום אימהי, אלא גם חינוך תרבותי – הקניית הפרקטיקות והערכים הראויים בעיני ההורים (Uttal 1996, Wrigley 1995). עבודת הזרות של המטפלות מושפעת רבות מציפייה תרבותית זו, ואסטרטגיות הצגה העצמית שלהן משקפות אילוצים של שני השדות – המשפחתי והפרטי (Boon 1974). בנוסף, הז'רגון המקצועי של מטפלות מן המגזר הציבורי שעוברות הכשרה של משרד התמ"ת והתפיסה הקהילתית של סיוע לאמהות עובדות גם הם חדרו לשיח המקצועי של המטפלות.

לצרכי מחקר זה אותרו 12 מטפלות בגינות הציבוריות, מקבוצות גיל שונות, לפי הקריטריון היחיד של עבודה בתשלום על ילדים שאינם בני משפחה. כל אחת מהן רואיינה במשך שעה וחצי עד שעתיים, בראיון עומק פתוח. הראיונות נערכו בבתי המטפלות, בבתי המעסיקים או בגינה הציבורית. לאחר מכן תומללו הראיונות בקפידה, ונותחו בכלים של המחקר האיכותני, במיוחד חקר השיח ומחקר הנרטיב. במהלך הניתוח חולץ מתוך טקסט התמלול פרופיל סוציולוגי של המרואיינות ותקציר נרטיבי של דבריהן, כבסיס לשחזור רפרטואר חיי היומיום ואסטרטגיות הצגת העצמי של המטפלות.

ממצא עיקרי ראשון של מחקר זה הוא שקהילת המטפלות היא קהילה בעלת נוכחות מורגשת במרחב הציבורי (ר' פרק ג'). היא מתאספת במרחב מוגדר – הגינה הציבורית -- בשעות מוגדרות, באופן המאפשר לחברותיה לבצע פעילויות משותפות מסוגים שונים המיועדות לחזק את קשרי הקהילה ולערוך מפגן של זהות מקצועית. המטפלות מארגנות בגינה מסיבות יום הולדת לילדים ופעילויות לחגים, הן שרות ורוקדות עם הילדים ומחליפות מידע מקצועי, הן על פרקטיקות הטיפול בילדים והן על ההתנהלות מול המעסיקים. במסגרת פעילות זו המטפלת מוצאת אוזן-קשבת לצרותיה עם מעסיקים, נעזרת ומתייעצת בעמיתות בעלות ניסיון ומשמיעה את דעותיה ביחס לגידול הילדים. המחקר גם מראה, שלקהילת המטפלות יש מנהיגות, המתפקדות לעיתים גם כצומת מידע לחיפוש עבודה, וחברות בולטות בקהילה משמשות אף כמנגנון פיקוח על איכות הטיפול בילד, בהעדר מנגנונים אחרים לפיקוח על מטפלות.

ולמרות כל אלה, קהילת המטפלות לא הופכת לכוח משמעותי מבחינת המעמד המקצועי של חברותיה. בהתאם לתיאוריית השדה של בורדייה, כל שדה מקצועי "מגדיר את עצמו בין השאר באמצעות מושאי מאבק ואינטרסים ייחודיים לו... אנשים המוכנים לשחק את המשחק ובעלי הביטוס, הכולל הן הכרה של כללי המשחק האימננטיים של מושאי המאבק וכד' והן הכרה בתוקפם" (בורדייה 2005). בקרב קבוצות סמי-מקצועיות, מושאי המאבק וההביטוס המקצועי מוגנים פחות. בהעדר מוסדות הכשרה, רישוי והסמכה, השדה המקצועי פרוץ, וכביכול "כל אחד" יכול להיכנס לשדה ולפעול בו. בשדה המטפלות, המאפיין מאוד מבחינה מגדרית, התפיסה היא כי "כל אישה" יכולה להיות מטפלת. על רקע כל זאת, המטפלות מנהלות משא ומתן מורכב על זהותן מקצועית: אמנם הן רותמות לצרכיהן תפיסה זו של "טבעיות הטיפול", אך הן מבדלות את עצמן מנשים אחרות באמצעות טענה לכישרון טיפול מיסטי וייחודי, המאפיין אותן מילדותן כביכול, ושאינו קיים אצל כל אישה. הן מדברות על יכולת מסתורית ובלתי ניתנת ללימוד של טיפול אימהי, המשרה אווירה רגועה על הילדים, עוטפת אותם באהבה ועדיפה בהרבה על הטיפול ההורי. כך, הן משתמשות לרוב בביטויים מהשדה הסמנטי של רגש ואהבה ומייחסות לעצמן משמעויות אלו. הן מדגישות את העדיפות והעליונות שלהן על האמהות ה"ביולוגיות" כשהן מייצרות הבחנות בינן לבין נשים אחרות בהיבט הטיפולי וכשהן משתמשות בשמות תואר אימהיים לתאר את מערכות היחסים שלהן עם הילדים שתחת השגחתן.

כפי שסלע-שפי הראתה ביחס למתרגמים (Sela-Sheffy 2010), כך גם כאן, הפרסונה המיסטית שהסוכנים הסמי-מקצועיים מטפחים מתפקדת ליצירת סוג של יוקרה הפועלת למעשה גם כחסם בפני אימוץ של דגם התמקצעות אחר בשדה הנדון, דגם הנשען על ידע מוסמך ופרוצדורות מבוקרות – במקרה זה, ידע על גידול ילדים ומומחיות הנובעת מניסיון מקצועי ממוסד ומהכשרה ממסדית בטיפול. כמו במקרה המתרגמים, הצגה עצמית המפעילה רפרטואר שיוקרתו נשענת על הבלטת ה"אישי" והדיפת הסטנדרטיזציה של ה"תמקצעות" גורמת לעיכוב תהליכי הפרופסיונליזציה של השדה ומנציחה את המבנה הסמי-מקצועי שלו.

לפי גישה זו, התפוצה של אסטרטגיות הצגת העצמי נתפסת כלא-מקרית, וכנוצרת בקורלציה ישירה לעמדה של הסוכנת בשדה. כמו בכל שדה מקצועי, ניתן לזהות בשדה המטפלות שתי קבוצות עיקריות, המפעילות שתי נטיות הפוכות במאבק על מקומן בשדה וניכוס הון סימבולי: האורתודוקסיה וההטרודוקסיה (בורדייה 2005). כלומר, אלה הנוטות לנקוט אסטרטגיה של שימור, לעומת אלה הנוטות לנקוט אסטרטגיה של ערעור הקיים. נטיות אלה, המבחינות בין שתי קבוצות עיקריות בשדה, מתבטאות באסטרטגיות נבדלות של הצגה עצמית (ר' פרקים ו' ו-ז). תפוצת האסטרטגיות האלו בין המטפלות נמצאת בקורלציה לארבעה מבחינים מרכזיים, תלויי הביטוס: גיל, מקצוע, מעמד חברתי ומצב משפחתי (ר' פרק ה'). המטפלת האורתודוקסית היא אישה נשואה, מבוגרת יותר, עקרת בית שילדיה עזבו את הקן, אין לה הכשרה מקצועית נוספת, והיא ממעמד חברתי נמוך. הקבוצה ההטרודוקסית מגוונת יותר בהרכבה הגילי, חברותיה נמנות בדרך כלל על מעמד חברתי בינוני-גבוה, הן נשים רווקות, עם הכשרה מקצועית

בתחום לא-טיפולי או כוונה לרכוש הכשרה כלשהי. חברות הקבוצה האורתודוקסית לא רואות במטפלות ההטרודוקסיות קבוצה של ממש, ואילו את עצמן הן מאפיינות כקהילה מגובשת עם קשרים שלאחר שעות העבודה, סולידריות אל מול המשפחות ועזרה הדדית בכל ההיבטים של העבודה במקצוע. בקרב המטפלות ההטרודוקסיות קיימת פחות תחושת קהילה, אולם חלקן רואות בעצמן אלטרנטיבה איכותית למטפלות האורתודוקסיות ומבליטות את הנכסים המצויים ברשותן, כגון כישורי תקשורת בינאישית, בקיאות אינטלקטואלית בדיסציפלינות קרובות לגידול ילדים (כגון רפואה, פסיכולוגיה, חינוך) ורמה תרבותית גבוהה, הבאה לידי ביטוי למשל בשפה נקייה.

הממצא העיקרי של המחקר הוא כי האסטרטגיה האורתודוקסית בשדה המטפלות היא הטענה להון הסימבולי האימהי ולטבעיות הטיפול. לעומת זאת, האסטרטגיה ההטרודוקסית היא הטענה להשכלה ולכישורים נלמדים. עם זאת, כל הסוכנות בשדה מאמצות את השיח האורתודוקסי ומציגות עצמן כבעלות כישורי אמהות מיסטיים. בהתאם למודל של סלע-שפי, אסטרטגיית השיח של עדיפות 'המטפלת האולטרה-טיפולית', כלומר המטפלת שכשרון הטיפול שלה נעלה על יכולות הטיפול של נשים אחרות, היא הדוקסה של שדה הטיפול, והיא מכוננת את השדה כשדה סמי-מקצועי, עם סיכויים נמוכים להשלמת תהליך התמקצעות. כל המטפלות בשדה עושות שימוש באסטרטגיה זו ומציגות את עצמן כהתגלמות היכולת האמהית עלי-אדמות. מאידך, רכיבים של השיח ההטרודוקסי חדרו לשיח האורתודוקסי ומתחילים לעורר בו תהליך של שינוי, כשמטפלות מסורתיות גם הן מדברות בשבחה של הכשרה, משתמשות בז'רגון 'מקצועי' ומדברות כל גירוי קוגניטיבי של הילדים, חשיבות השפה הנכונה לחינוך הילד ושמירה על היגינה ובריאות.

בהתמודדות עם איומי סטאטוס בשוק המקצועות הכללי מטפלות משתי הקבוצות טוענות להון סימבולי המגולם בעבודה נעימה, הנעשית עבור ההנאה ולא עבור הכסף, במרחבים טובים ובשעות נוחות. טענות אלו אמורות לפצות על העמדה המוחלשת והסטאטוס הפגום של העיסוק. המטפלות מציגות שביעות רצון אף משכרן הנמוך, כדי להיתפס כגורם שוק לא מאיים. בהקשר זה, העמדה המאוּימת של שדה הטיפול באה לידי ביטוי בהעדר התלונות מצד המטפלות האורתודוקסיות: הן לא מתלוננות על השכר, על עמימות מבחינת האחריות המשפטית, על פיטורין פתאומיים, הדרישה לעבודות בית נוספות, גידול פתאומי במספר הילדים שתחת אחריותן ועוד היבטים של תנאי העסקתן. הן גם לא מתלוננות על היחסים המורכבים עם ההורים, חשדנות מצידם או אינטימיות כפויה עם המשפחות. המטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית, החדשות בשדה, והן בלבד, מתלוננות על התנאים והיחסים עם המשפחות, כמי שעדיין מצויות בעמדה חיצונית לשדה ויש בכוחן לבקר אותו. חברות הקבוצה ההטרודוקסית גם תומכות פחות בהכשרה ובהתמקצעות, כדי לא להקשות עוד יותר על כניסתן לשדה, ונראה כי רבות מהמטפלות באופן כללי מעדיפות את המבנה הסמי-מקצועי של השדה מבחינת האוטונומיה והעצמאות שהוא מאפשר להן.

הכרת דפוסי הפעולה של קהילת המטפלות ונטיותיהן להבנית הזהות המקצועית שלהן תורמת להכרת שדה מקצועי עלום - אך חשוב - זה, שלא זכה עד כה להתייחסות מחקרית בישראל. בעולם הולך ומשתנה, כשגידול הילדים מיוצא יותר ויותר אל מחוץ למשפחה הגרעינית, אל גורמי שוק פרטי ומוסדות ציבוריים, חשוב להכיר את הגורמים המעצבים את תחום הטיפול, על מאפייניהם, בעיותיהם ואתגריהם. כמו כן, בהנחה שהתארגנות מקצועית היא תנאי להגנת העובדים במקצוע חשוב להכיר גורמים מקדמים ומעכבים בתהליכי ההתמקצעות של שוק הטיפול. עבודה זו שמה לה למטרה להעלות על-פני השטח את שיח הזהות המקצועית של המטפלות לילדים בישראל, כסוכנות מרכזיות בתחום הטיפול בילדים. באמצעות שיטות המחקר האיכותניות מתאפשרת הצצה אל עולמן של העוסקות במקצוע מנוקדת מבטן-הן. הבנת העצמי המקצועי של המטפלות תסייע אולי בעתיד לכינון מנגנוני הכשרה ורישוי למטפלות, לטובת נשים אלו עצמן, המשפחות המעסיקות אותן והילדים שתחת השגחתן.

מבוא

"המטפלות, אחרי ארוחת הבוקר, הסייעו את עגלת התינוקות הלוך ושוב לאורך התלולית; ובזמן שהסייעו, דיברו – לא הפיקו רסיסי מידע או החליפו רעיונות זו עם זו, אלא גלגלו מילים, כמו סוכריות על לשונן, שהידקו עד שקיפות ופלטו ורוד, ירוק ומתיקות. הבוקר המתיקות הזאת היתה: 'איך שהמבשלת כיסחה אותו בגלל האספרגוס; היא צלצלה, ואני אמרתי כמה שהתלבושת הזאת חמודה עם חולצה תואמת'; והדברים האלה הובילו למשהו אחר, כשפסעו הלוך ושוב לאורך התלולית וגלגלו סוכריות והסייעו את העגלה. וירג'יניה וולף, בין המערכות, פן הוצאה לאור (1927) 2011

מחקר המטפלות נולד מתוך עניין בקבוצות סמי-מקצועיות ובאופן שבו חברים בהן מייצרים הון סימבולי ומתמודדים עם איומי סטאטוס בשדה המקצועות הכללי ובינם לבין עצמם. בהתאם לתיאוריית השדה של בורדייה, כל שדה מקצועי "מגדיר את עצמו בין השאר באמצעות מושאי מאבק ואינטרסים ייחודיים לו... אנשים המוכנים לשחק את המשחק ובעלי הביטוס, הכולל הן הכרה של כללי המשחק האימננטיים של מושאי המאבק וכד' והן הכרה בתוקפם" (בורדייה, פייר 2005). בקרב קבוצות סמי-מקצועיות מושאי המאבק והביטוס המקצועי מוגנים פחות. בהעדר מוסדות הכשרה, רישוי והסמכה, השדה המקצועי פרוץ, למעשה, וכביכול "כל אחד" יכול להיכנס לשדה ולפעול בו.

סלע-שפי במחקרה על השדה הסמי-מקצועי של התרגום (Sela-Sheffy 2006, 2010) מצאה כי ניכוס הון סימבולי של "אומנותיות" מעכב תהליכי פרופסיונליזציה בשדה התרגום, כשמתרגמים מן השורה מאמצים את השיח האומנותי של מתרגמי העילית ודוחים למעשה את האפשרות ל"התמקצעות", למידה והסמכה, של מלאכת התרגום. באופן דומה, ההון הסימבולי של האמהות, הטיפול והמשפחתיות מעכב תהליכי פרופסיונליזציה בשדה המטפלות.

בעוד בתחומים מקצועיים סמוכים, כגון גנות ומטפלות בגני ילדים, קיימת הסמכה קפדנית, בין היתר תואר ראשון בחינוך לגיל הרך, בתחום הטיפול הביתי בילדים אין בישראל הסמכה. משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מציע קורסי הכשרה אקדמיים למטפלות במעונות יום, אך בשוק הביתי לא נדרשת כל תעודה. למטפלות אף אין איגוד מקצועי, והמחיר עבור עבודתן לא מוסדר ולא מפותח. יתר על כן, מקצוע הטיפול בילדים מיוחס באופן מסורתי לכישורים הטבעיים של נשים, ולכן - כביכול - "כל אישה" יכולה להיות מטפלת; במאבק על יוקרה מקצועית, מטפלות נמצאות בתחתית הסולם. יחד עם זאת, העיסוק בטיפול בילדים סובב סביב מוצר תרבותי יקר ערך, אמהות, ומחזיק בתפקיד חשוב ביותר במערכת המקצועית הרחבה – המטפלת מפנה את ידיהם של הורים בכל התחומים המקצועיים לעבודה מחוץ לבית. השתלבותן של נשים בשוק העבודה במאה השנים האחרונות מובילה לשינוי איטי בנורמות המקובלות של אמהות ומשפחתיות, והמטפלות עומדות בטבורו של שינוי זה (Macdonald 1998).

המחקר הבינלאומי עוסק רבות בשאלת המטפלות: בתיאור תנאי ההעסקה שלהן, בתפקידן בחלוקת העבודה המגדרית, בשאלות של יחסי כוחות חברתיים כמו מעמד, מגדר וגזע, בתפקידן במבנה המשפחה ובהשתנות נורמות האמהות. בניגוד לשפע המחקרי הגדול ברחבי העולם, בישראל לא נערך עד כה כל מחקר העוסק במטפלות.

המחקר האיכותני של השדות הסמי-מקצועיים מאפשר הצצה אל עולמם של העוסקים במקצוע (Sela-Sheffy 2006, 2008, 2010), באופן המאפשר להבין טוב יותר את המגבלות, האילוצים, השאיפות והרצונות של הסוכנים בשדה. באמצעות 12 ראיונות עומק וכלים לניתוח של מחקר השיח והנרטיב עבודה זו שואפת לתאר הן את הרפרטואר של מטפלות לילדים, אוסף המנהגים, הפרקטיקות והאפשרויות בשדה הטיפול הביתי, והן את השימוש של המטפלות ברכיבי הרפרטואר בהצגה העצמית שלהן, כדי לייצר זהות מקצועית מושכת ומשכנעת.

מחקר חלוצי זה על הטיפול בילדים בישראל מלכד אם כן שתי שאלות חשובות: (א) מהם רכיבי הרפרטואר (או איך נראה עולמן) של המטפלות לילדים בישראל, בכלל זה התפיסה של המטפלות לגבי תפקידן בגידול הילדים, ו-(ב) מהם הגורמים המעכבים והמקדמים פרופסיונליזציה בשדה המטפלות, כפי שהם באים לידי ביטוי בשיח המקצועי ובהבניית הזהות של המטפלות.

המסגרת התיאורטית

עבודה זו צמחה מתוך סמינר "זהות מקצועית" בהנחיית פרופ' רקפת סלע-שפי שניתן בשנת 2008 במסגרת היחידה למחקר התרבות באוניברסיטת תל-אביב. בדומה לעבודת הגמר של דן אבן על רופאים מרדימים (אבן 2007), של מאיה ויניצקי על התארגנות שדה הפעולה המקצועי של נגרים (ויניצקי 2010) ולעבודות הרבות של סלע-שפי על שדה המתרגמים (Sela-Sheffy 2006, 2010), עבודה זו נעזרת בתיאוריית הצגת העצמי של גופמן (גופמן 1980 [1959]), תיאוריית השדה של בורדייה (בורדייה 2005) ותיאוריית הרפרטואר התרבותי והרב-מערכת של אבן-זהר (Even-Zohar 1997, 2000) לבחינת שדה מקצועי נתון.

תיאוריית השדה של בורדייה היא תיאוריה חברתית של תרבות העוסקת בחלוקת המשאבים התרבותיים כפונקציה של מערך יחסי הכוחות במרחבים מוגדרים ובחלוקת משאבים זו כמחוללת מרחבים אלה. "שדה" בתיאוריה של בורדייה הוא מרחב חברתי המגדיר את עצמו באמצעות מושאי מאבק ייחודיים לו. הסוכנים בשדה מתחרים על מושאי מאבק אלה, כיחידים וכקבוצות. לשדה מקצועי יש אפוא מושאי מאבק, הם הנכסים של השדה, ומנגנוני פיקוח ושליטה על נכסים אלה, כגון מוסדות הכשרה ואגודות. לפי תפיסה זו, הסוכנים הפועלים בשדה מתחרים על הנכסים הספציפיים שלו, במסגרת שתי קבוצות אסטרטגיות עיקריות: האורתודוקסית-שמרנית, היא קבוצת האוחזים במוקדי הכוח, והקבוצה ההטרודוקסית, של החדשים לבוא, הקוראת תיגר על סמכות הקבוצה השמרנית (בורדייה 2005).

בשדה סמי-מקצועי, לקבוצה האורתודוקסית יש פחות מנגנוני פיקוח על הנכסים הסימבוליים של השדה: אין לה מוסדות הכשרה המעכבים כניסה של סוכנים חדשים, תעודות וידע מיוחד לא מועברים בשדה סמי-מקצועי מן המרכז האורתודוקסי לפריפריה ההטרודוקסית באופן מסודר, היוקרה המקצועית לא מפוקחת על-ידי מנגנונים והבלימה של קבוצות וסוכנים חדשים. לפיכך, הטענה היא שתביעת הסטאטוס וייצור הערך נעשים בעיקר באמצעות יצירת דימויים של "אני מקצועי" (Sela-Sheffy 2008).

הצגת עצמי מקצועי

מושג הצגת העצמי בתיאוריה של גופמן (גופמן 1980 [1959]) מוגדר כפעולה מחושבת המתבצעת ללא הרף (ביצוע) על-ידי היחיד במסגרת החברתית כשהוא נמצא בפני 'קהל' כדי להשיג תוצאה חברתית מסוימת. בתחום השדות המקצועיים, הצגה עצמית היא אסטרטגיה המופעלת כדי להגדיר לסוכן עצמו ולחברים אחרים בקבוצה את המיקום שלו ואת ערכו בשדה. בשדות סמי-מקצועיים, כשמושאי המאבק מוגדרים ומוגנים פחות, ובייחוד בשדות שמרכיב ההצגה הויזואלית זניח בהם, הצגה עצמית בדיבור היא כלי עיקרי לניכוס הון וליצירת סטאטוס. הסוכן מייחס לעצמו בדיבור את הנכסים שהוא מזהה כבעלי

הערך והמהותיים לבניית זהות מקצועית יוקרתית בשדה הסמי-מקצועי הנתון. כך, הסוכנים בשדה גם מאותתים על עמדתם ביחס לסוכנים אחרים בשדה וגם מנציחים, למעשה, את **ההביטוס** המקצועי שלו.

איך סוכנים בשדה סמי-מקצועי נתון יודעים מהם הדגמים 'הנכונים' להצגה עצמית? בהעדר מוסדות הכשרה ריכוזיים ומערכת של בחינות והסמכות, איך מוגדר ההון בשדה סמי מקצועי ואיך הוא מתפזר בין הסוכנים? בורדייה מסביר כי "הביטוס הכולל הן הכרה של כללי המשחק האימננטיים, של מושאי-המאבק וכד', והן הכרה בתוקפם. הביטוס של פילולוג הוא בעת ובעונה אחת הן 'מקצוע', הון של טכניקות ושל אסמכתות, והן מכלול של 'אמונות' – כגון הנטייה להחשיב באותה מידה את הערות השוליים ואת הטקסט" (בורדייה 2005). כלומר, הביטוס מקצועי כולל הן הכרה של חוקי המשחק בשדה והן היכולת לבצע אותם. בשדה סמי-מקצועי, יכולת הביצוע היא הקובעת את המיקום בפועל של היחיד במסגרת המערכת המקצועית שלו; נדרשת דרמטיזציה מוגברת של הפרסונה המקצועית וההצגה העצמית גופה היא המטבע העובר לסוחר בשדה, בהעדר נכסים סימבוליים מוחשיים המעידים על סטאטוס. לדוגמה, בשונה מעורכי-דין המציגים את תעודות המוסדות בהם למדו, המוניטין של המשרדים בהם עבדו וציוניהם בבחינות ההסמכה, במאבקם ליוקרה מקצועית מתרגמים מציגים לראווה – בדבריהם ובגופם - הון של אומנותיות ואינטלקטואליות (Sela-Sheffy 2006, 2008, 2010).

בשדה הטיפול בילדים, בדומה לשדה הספרים שנבדק במחקר מקדים (Kaminsky 2008) ולשדה המתרגמים שסלע-שפי בודקת במחקריה, ההצגה העצמית של המטפלות כוללת מספר דגמים השאולים משני **רפרטוארים** עיקריים, כשיחסי הכוחות בשדה כולו מתארגנים סביב עדיפות של אחד מהם. ספרים ומתרגמים מאמצים דגמים של "אומנותיות" ו"מקצועיות", כש"אומנותיות" זוכה לעדיפות, והמטפלות שואלות דגמים מהרפרטואר המשפחתי והמקצועי, כש"אמהות", "אהבה" ו"קרבת משפחה" מן הרפרטואר המשפחתי זוכות לעדיפות.

תיאוריית הרפרטואר התרבותי ותיאוריית הרב-מערכת (Even-Zohar, Itamar 1997, 2000) מספקות הסבר לאופן ארגון החיים החברתיים של קבוצות ויחידים. במסגרת תפיסה זו, כל החוויה האנושית, בכל תחומי החיים -- החל משפת הדיבור, דרך שעת היקיצה בבוקר וכלה ביד שעליה עונדים את השעון -- מעוצבת על-ידי רפרטוארים זמינים במסגרת מרחב חברתי נתון. תיאוריית הרב-מערכת רואה בתרבות מערכת פתוחה והטרוגנית של דגמים ורפרטוארים המאפשרת היווצרות ותפוצה של דגמים חדשים בד בבד עם שמירה ותחזוק של רפרטוארים מסורתיים.

קהילת המטפלות, כשדה סמי-מקצועי, נתפסת כאן כמערכת פתוחה מסוג זה, השואלת דגמים משני רפרטוארים מרכזיים לפחות, המשפחתי והמקצועי. הכניסה המתמדת של סוכנות חדשות לשדה, המעמד הדינמי של המטפלת בחיי המשפחה והשינוי בנורמות ובפרקטיקות של גידול הילדים, כל אלה משפיעים כל העת על "איך עושים דברים" במסגרת המקצוע ועל מערך הדגמים להצגה עצמית של המטפלות,

הנדרשות להמחיש בפני קהלן "איזו מין מטפלת אני". מחקר התרבות מכיר תמיד בהטרונגניות הרבה של ארגון החיים החברתיים ובדינמיות שלו. לאורה של תפיסה זו, אין בעבודה הנוכחית שאיפה לתיאור סופי וכולל של מערכת המטפלות. יחד עם זאת, ניתן להצביע על תהליכים כלליים של פרופסיונליזציה (ותהליכים מעכבי פרופסיונליזציה) ועל הדגמים המרכזיים בהצגה העצמית ובחיי הקהילה של המטפלות. מחקר של דגמים אלה עשוי לתרום הן לשיפור תנאי ההעסקה העתידיים של המטפלות, הן למפגש בין המטפלת למשפחה והן להבנת תפקיד המטפלת במסגרת הקהילה כולה.

מהלך המחקר

איתור המרואיינות נעשה באמצעות סיור בגינות הציבוריות וחיפוש נבדקים דרך מעגלי חברים, בעיקר סטודנטים (ר' רשימה בנספח א'). במהלך יולי-נובמבר 2009 רואיינו 12 מטפלות. 6 רואיינו בביתן, 2 רואיינו בבית המשפחה המעסיקה ו-4 רואיינו בגינות הציבוריות: גינת מרכז קהילתי שז"ר בגבעתיים וסככת המטפלות בפארק הירקון בתל-אביב, מול רחוב בני דן. לפני הראיון התבקשו המרואיינות לחתום על טופס הסכמה-מדעת להשתתפות במחקר. כמו כן, בתום הראיון הן התבקשו למלא שאלון פרופיל אישי קצר בעילום שם. שמות המרואיינות ושמות נוספים בתמליל ובגוף העבודה הם שמות בדויים, כדי להגן על האנונימיות של המשתתפות במחקר.

הראיונות הוקלטו ותומללו (ר' תמלולים בנספח ג'). לאחר מכן, נותחו בטבלאות פרופיל, לפי קטגוריות שנלקחו ממחקר המתרגמים של סלע-שפי (Sela-Sheffy 2006, 2008, 2010) והותאמו למחקר זה. קטגוריות לדוגמה – הנכסים הסימבוליים שהזכירה המרואיינת בדבריה, יחסים עם משפחות, תנאי העסקה, סולידריות עם מטפלות אחרות, איומי סטאטוס, יחס להכשרה ועוד.

שיטת המחקר

המתודה האיכותנית של המחקר כללה ראיונות עומק בני חצי שעה עד שעתיים, בשיטת הראיון הפתוח. מקום המפגש נקבע על-פי העדפת המרואיינת. בשלב השני תומלל הראיון, באופן הכולל אף חומר לא-לשוני כגון הארכות מילים, גיחוכים, גמגומים, עצירות בדיבור, היסוסים ועוד, לפי מוסכמות תמלול בסיסיות, למשל ":", "לסימון הארכת מילה, "(-)" לסימון הפסקה קצרה בדיבור וקו תחתי לסימון הדגשה. מן הטקסט הכתוב של דברי המטפלות חולץ, כאמור, פרופיל סוציולוגי של המטפלת, הכולל מלבד פרטים אישיים גם דעות, אמונות, נכסים, דעה עצמית ועוד, במטרה לתאר את ההביטוס של המטפלות. בנוסף, חולצו מתוך הטקסט של הראיון המתומלל קטעים של נרטיב לשוני, המכיל את שטף הדיבור של המטפלת, בלי התערבות המראיינת. על נרטיב זה הופעלו שיטות מחקר של הניתוח הספרותי וחקר השיח, כגון התיאוריה הנרטיבית של לבוב (Labov 1972), מושג מטפורות-העל של לייקוף וג'ונסון (Lakoff 1980) ומחקר האינטראקציה הלשונית של ג'י וגאמפרז (Gee 1996, Gumperz 1979) השימוש בכלים אלה מכוון להשיג דיוק מרבי בתיאור אסטרטגיות ההצגה העצמית וההתגוננות נגד איומי הסטאטוס במודל הדיבור של המטפלת, ובסופו של דבר, מטרת המחקר היא להבנות את "סיפור" ההצגה-העצמית של המטפלת (Sela-Sheffy 2005, ליבליך ואחרות 1995), סיפור החיים והחיים המקצועיים - על

התמות, הגיבורים, העלילה שלו והאמצעים הרטוריים המשמשים בו על-מנת ליצור ולנכס הון סימבולי בהתמודדות בשדה החברתי-המקצועי.

1. פרק א': סקירת ספרות המחקר על מטפלות

1.1. ספרות המחקר בזירה הבינלאומית

מחקר המטפלות בזירה הבינלאומית הוא שופע ורב-היבטים. ה-Nanny נחקרות תקופה ממושכת, בדיסציפלינות שונות ובמדינות רבות, כגון סין (Jianxin 2009), ספרד (Tobio 2007), דרום אפריקה (Goldman 2004), טייוואן (Liang 2005), צ'ילה (Hill-Maher 2005), ובמיוחד בארה"ב. להלן סקירה של מצב ספרות המחקר.

1.2. המטפלת בהיבט אנתרופולוגי-היסטורי

בבריטניה ובארה"ב של שנות ה-70 היו המטפלות מושא מרכזי למחקר במסגרת שדות האנתרופולוגיה, הבלשנות וההיסטוריה, כהוכחה תרבותית להטרונגיות של מבני משפחה. בון (Boon 1974) מתמקד בחברה הבריטית לאורך ההיסטוריה ומראה כי בקרב המעמד הבינוני-הגבוה, טיפול בילדים היה מסור בידי בנות מעמד נמוך יותר. דרומונד (Drummond 1978) בדק את מוסד האמהות בתרבויות שונות ומרוחקות בזמן ובמרחב, כגון אנגליה הויקטוריאנית, אמריקה בתקופת העבדות, גינאה העכשווית והתרבות הקריאולית בג'מייקה במאה ה-18. הוא אף טובע את מושג ה"אם-כאחר", *Mother as Other*, שמפנה את תשומת הלב לפרקטיקה של מסירת הטיפול האמהי לידי נשים ממעמד או מגזע אחר. הימצאותה של מטפלת בתרבויות שונות ובתקופות שונות כסוכנות תרבותית האחראית על הילדים מוכיחה, לטענת חוקרים אלו, את ההטרונגיות של מבני המשפחה בחברה האנושית, בעוד חוקרים אחרים טוענים כי המודל של אם וילדיה הוא המודל האוניברסאלי למשפחתיות (Weatherford 1975, Levi- [1960] Strauss 1971).

בלשנים העמיקו לחקור את מקור המילים *nanu*, *nan*, *nanna*, *nanny* ואת הקשר שלהן למילים המציינות קרבת-משפחה (Drummond 1980, Goody 1962, Vatuk 1980). מחקרים תרבותיים והיסטוריים על נורמות הטיפול בילדים, גם אם לא עוסקים ישירות במטפלות, עוסקים בסוכנויות קרובות למטפלת, כגון מינקת וחונך, בימי-הביניים באירופה, ומסייעים להבנת התפקיד התרבותי של המטפלת (Ariès 1962, Hrdy 1995, Sussman 1975, עמנואל 2008).

בהקשר האנתרופולוגי-היסטורי יש להזכיר במיוחד את מחקרו של גת'רון-הארדי על האומנות הבריטיות במאה ה-19 (Gathorne-Hardey 1973), העוסק בהביטוס התרבותי של האומנות, בתפקידן במערכת התרבותית הבריטית, בזהות המקצועית שלהן, ביחסים עם ילדים, אמהות, אבות ומשרתים אחרים ובפרקטיקות היומיום שלהן. לטענת המחבר, בין השנים 1850-1939, באופן חסר-תקדים בהיסטוריה של האנושות, ילדים הופרדו מהוריהם ונמסרו לטיפול בידי אומנות, במסגרת "מערכת האומנות", *Nanny System*, הבריטית.

כחלק מהטענה להטרוגניות במבני משפחה, ההשקפה של גת'רון-הארדי היא כי מודל גידול הילדים במסגרת משפחה פטריארכאלית הוא מודל חדש, מוגבל בתפוצתו:

"A combination of Freud's immense intellectual dominance and the particular family set-up which has evolved in Western Europe and America over the past seventy or so years makes most people suppose that one mother (or mother figure) and father with family, provided all is secure, stable and loving, is the ideal environment in which to bring up a child. This is by no means certain." (Gathron-Hardy 1973, p. 141).

מערכת האומנות משחקת תפקיד מרכזי בהוכחה של טענה זו; האומנת היתה סוכנות תרבותית מקצועית שנטלה על עצמה את כל עבודת האמהות בתרבות הבריטית והחליפה למעשה את האמהות הביולוגיות. גת'רון-הארדי מבקש לבדוק גם את ההשפעה של החלפה זו על המעמד העליון הבריטי בהיבטים פסיכולוגיים, אך בעיקר מתאר את חיי היומיום, המנהגים, האמונות, הנטיות והסטאטוס של האומנות.

1.3. מדיניות הטיפול

חוקרים מתחומי הכלכלה, המשפט והמדיניות בודקים את המעורבות הממשלתית בשדה הטיפול בילדים, עד כמה תומכות ממשלות בנשים עובדות ובמשפחות עם ילדים, באיזה אופן מתבצעת התמיכה ומהו המגמות בשדה הטיפול בילדים (Folbre 2001, Helburn & Bergmann 2002, Fagnani 2007). המחקר עוסק בעיקר (England 1999, Guat 2003, Thomas-Cary 2009, Rigby 2005). המחקר עוסק בעיקר בסובסידיות, הגמלות והמענקים למשפחות עם ילדים, המסייעים לנשים לצאת לשוק העבודה (Cox 2003, Forry 2007, Vorsanger 2005, Rusev 2007, Wast 2003), ובהשוואת המדיניות במקומות שונים, בשאיפה להגיע למודל המדיני המיטבי לטיפול בילדים וסיוע לנשים עובדות (Fagnani 2007), כפי שעולה מן המחקר, המדיניות משתנה מאוד בין מדינה למדינה, כתלות בהשתייכותה הסוציאלית. המדינות הסקנדינביות עומדות בראש סולם התמיכה בנשים עובדות, ואילו המדינות הליברליות, כמו ארה"ב, בריטניה וקנדה, מקצות מעט מאוד תמיכה ציבורית למשפחות עם ילדים, בבחינת כל הורה וילד לנפשו. מדינות האשכול הקונסרבטיבי (בעיקר מדינות מערב אירופה) מסייעות מאוד למשפחות עם הילדים, במטרה לתמוך בילודה, אולם התמיכה מכוונת לשמר את המודל האורתודוקסי של אם המגדלת את ילדיה בבית, ולכן מקצות גמלות ומשאבים לטיפול הורי ביתי, ולא לתמיכה בטיפול לא-הורי. בהקשר זה חשוב לציין את מחקרן של הלבורן וברגמן (Helburn & Bergmann 2002), המבקש להציע מודל למדיניות הטיפול בילדים בארה"ב הליברלית. החוקרות מצביעות על גידול עתידי בשוק הטיפול, על עלויות גדולות והולכות, שכן הטיפול בילדים בלתי ניתן למיכון, על הצורך בגמישות והתאמה לצרכי משפחות שונות ועל העדר מידע מספק על תעשיית הטיפול. המדיניות הרצויה מבחינתן היא סובסידיה ממשלתית בצורת שוברים, שהמשפחה משלמת באמצעותם לעובדי-טיפול מורשים. כך, עובדי הטיפול יחייבו בהכשרה, נטל התשלום לא ייפול רק על כתפי המשפחות ושעות העבודה יקבעו בצורה גמישה בין המשפחה המעסיקה לעובד/ת.

1.4. הגירת נשים

ענף מחקר נוסף, איכותני ברובו, הנטוע בתחומי הסוציולוגיה והמגדר, בודק את מצבן של עובדות הטיפול בילדים מן העולם השלישי (ארצות המוצא) המועסקות בטיפול בילדים בבתי העולם הראשון (ארצות היעד) ובקשר בין נחיתות חברתית לנחיתות מקצועית (Brush 2006, Duffy 2004, Ehrenreich 2003, Lopez 2003). הנשים-המטפלות מצויות במעמד של מהגרות עבודה בארצות היעד. הן סובלות מפערים ביחסי-הכוחות עם מעסיקיהן ולא פעם נפגעות מניצול על רקע מגדרי, אזרחי, מעמדי ומקצועי ומניתוק מילדיהן-שלהן בארצות המוצא (Brush 2006, Gregson 1994, Hondagneu-Sotelo 2001, Tronto 2002, Tobio 2007, Pratt 1999). המחקר בתחום זה מבקש לשפוך אור על תנאי ההעסקה והמצוקות של הנשים הללו, הקהילות שלהן בארצות היעד (Armenta 2009, Hondagneu-Sotelo 2001), המשמעות שהן מייחסות לעבודתן (Lan 2003), ההבדלים התרבותיים ביניהן לבין מעסיקיהן (Grenfield 2008, Gregson 1994), היחסים עם משפחותיהן שנשארו מאחור ומצב החברות בארצות המוצא שאוכלוסייתן משתנה עקב הגירת נשים (Lan 2003, Hondagneu-Sotelo 1997). כמו כן, המחקר שואף לשפר את מצבן של מהגרות העבודה ולדון בקיפוח שנגרם לנשים מן העולם השלישי עקב המהפכה הפמיניסטית בעולם הראשון ודן בקשר בין נחיתות מעמדית, מגדרית ואזרחית לבין הנחיתות שבעיסוק במקצועות הטיפול (Tronto 2002).

1.5. נורמות האמהות

תחום מחקר רביעי הכרוך בטבורו לשני הענפים הקודמים, בתחום הסוציולוגיה התרבותית ולימודי המשפחה, הוא מחקר הנורמות המשפחתיות המשתנות וחלוקת עבודת האמהות בין הורים למטפלות. המחקר בתחום זה מבקש להראות אילו משמעות מייחסות אמהות ומטפלות לחלוקת עבודת האמהות, איך אמהות משמרות את הסטאטוס שלהן אל מול עובדות הטיפול ואיך מתבצע בפועל השיתוף בפרקטיקות האמהות (Hertz 1997, Uttal 1996, Macdonald 1998, Gregson 1994, Gregson 1994). ההנחה המרכזית של מחקרים אלה היא כי קיים פער בין הנורמה השלטת בתרבות של "אמהות האינטנסיבית" המניחה את האחריות של גידול הילדים על כתפי אמהות, לבין חיי היומיום של האמהות, העובדות מחוץ לבית ומעסיקות נשים אחרות לבצע את עבודת האמהות במקומן (Hays 1996, Macdonald 1998, Uttal 1996). פער זה גורם למאבק מובנה בשדה הטיפול בילדים, שכן אמהות סובלות מחרדה, קנאה, אשמה ותחרות עם עובדות הטיפול, והמטפלות סובלות מזלזול מתמשך במומחיות שלהן ובזהותן המקצועית ומהעדר שיתוף-פעולה עם מעסיקותיהן (Macdonald 1998). רק בשולי הנורמה התרבותית מתאפשר כיום שיתוף אמיתי בגידול הילדים ותחושה של סולידריות ואחריות משותפת בין אמהות למטפלות. בהקשר זה, רבים המחקרים העוסקים בהבניית היחסים בין מעסיקים למטפלות (Millward 2003, Wrigley 1995, Tobio 2007).

1.6. הדימוי של המטפלת

תחום מחקר אחרון בסקירה זו, הנטוע אף הוא בסוציולוגיה התרבותית וכן בלימודי האמנויות, הוא מחקר הדימוי התרבותי של המטפלת. מתוך עניין תרבותי גובר והולך בעולמם הפנימי של ילדים, מחקרים אלה בודקים את דמות המטפלת/ האומנת בסוכנות המקשרת בין עולם המבוגרים לעולם הילדים. ייצוגי המטפלות בעולם הקולנוע, הטלוויזיה, הספרות והעיתונות, נחקרים במטרה לבדוק את הפונקציה התרבותית של דמות האומנת המיתית, השובה את לב הילדים ו'מושיעה' את המבוגרים ממשימת גידול הילדים (Maio 2006, McLeer 2003, McLeer 2002, Peterson 2006, Rosenberg 2009). הכישורים של המטפלת/ אומנת ביצירה האומנותית מצביעים, לטענת מחקרים אלה, על המודלים 'הראויים' של גידול ילדים והבנת עולמם הפנימי, וכן על הפער המובנה בין עולם המבוגרים לעולם הילדים. כמו כן, נחקרים ייצוגי הגוף וניהול הרושם של מטפלות ואמהות לילדים (Cox 2007, Collett 2005).

1.7. ספרות המחקר בישראל

שדה המטפלות הביתיות בשוק הפרטי בישראל לא נחקר מעולם. קבוצת חוקרות באוניברסיטה העברית בירושלים, במסגרת תוכנית שוורץ להכשרה בניהול ופיתוח תכניות לגיל הרך, חוקרת את תחום המשפחתונים הפרטיים והממשלתיים, ובכלל זה את הזהות המקצועית של מפעילות משפחתונים (אשר 2001, כהן ---, Kamowitz-Hareven 2002, Katz 1984). מחקריה של פרופ' מרים רוזנטל, ראש תכנית שוורץ לשעבר, עוסקים במדיניות ישראל בתחום המשפחתונים ומעונות היום (רוזנטל 1986, 2009) ובסביבה התרבותית של המשפחתון והשפעתה על התפתחות הילד (Rosenthal 1994, 1999). עיקר תשומת הלב המחקרית בישראל מופנית להיבט הפסיכולוגי-חינוכי של הטיפול, ואין כל עבודה העוסקת בזהות המקצועית של מטפלות פרטיות, ביחסים בין מטפלות לאמהות בישראל או בכל נושא אחר הקשור למטפלות.

במסגרת גופי המחקר של השירות הציבורי בישראל, במיוחד משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה והביטוח הלאומי, מתפרסמים מחקרים על שדה הטיפול הכללי (ר' רשימה בנספח ב'), אולם למעט נתון כמותי אחד - אחוז המשפחות בישראל השוכרות שירותי מטפלת (פיקטלברג-ברמץ 2004), אין כל מחקר העוסק ישירות במטפלות. עבודת מחקר על הזהות המקצועית של מטפלות בישראל היא, אם כן, חלוצית בתחומה.

1.8. סיכום סקירת ספרות המחקר על מטפלות

עבודת המטפלות הפרטיות לילדים נחקרת ברחבי העולם בהיבטים ובדיסציפלינות שונות ומגוונות: סוציולוגיה ובמיוחד סוציולוגיה תרבותית, לימודי משפחה, לימודי מגדר, אנתרופולוגיה, היסטוריה, בלשנות, מדיניות ציבורית, כלכלה ומשפט. שלל הדיסציפלינות מגלות עניין במטפלות כסוכנות האמונה על גידול הילדים. מוקד העניין הוא האצלת סמכויות גידול הילדים בידי גורם לא-משפחתי, לרוב בעמדה חברתית נחותה, וביחסי המטפלות עם המשפחות המעסיקות.

כוחות של גלובליזציה ויציאתן של נשים לעבודה מחוץ לבית גורמים בעשורים האחרונים לשינוי ניכר בפרקטיקות גידול הילדים ולהישענות גוברת והולכת על המטפלת בשכר לטיפול בילדים. לסוכנות תרבותית זו, ככוח-עזר לאמהות שורשים היסטוריים עמוקים, ותפוצתה המתגברת ברחבי העולם מלווה בשאלות של בין-תרבותיות, מעמד, מגדר וגזע. המחקר ברחבי העולם מתאמץ להגדיר את המגמות, האתגרים והקשיים בשדה הטיפול הביתי בילדים.

המחקר בישראל בתחום הטיפול הביתי בילדים חסר. עבודה זו תעסוק ברפרטואר המודלים והפרקטיקות בשדה הטיפול הביתי ובזהותן המקצועית של המטפלות הביתיות בשכר. דרושים מחקרים נוספים על מדיניות ישראל בתחום הטיפול בילדים, הקשר בין שדה הטיפול לנורמת האמהות המשתנה, דימוי המטפלת (בעיתונות הכתובה למשל) והמגעים בין שדה הטיפול להגירת העבודה לישראל.

2. פרק ב': נתוני רקע על שדה הטיפול בילדים בישראל

שוק המטפלות הפרטי בישראל פועל בתוך שדה גדול יותר של טיפול בילדים. למעשה, רק כ-16% מהמשפחות בישראל עם ילדים מתחת לגיל שנתיים משתמשות בשירותי מטפלת (פיכטלברג-ברמץ 2004). משפחות מן המעמד הבינוני-גבוה, ובמיוחד משפחות של נשים בעלות סטאטוס משלה-יד גבוה, כגון אקדמאיות, מנהלות, מקצועות טכניים וחופשיים הן עיקר המשתמשות במטפלות (פיכטלברג-ברמץ 2004, Hertz 1997).

2.1 נתוני רקע על המטפלות הפרטיות לילדים

הנורמה המקובלת בישראל עד גיל שנתיים היא טיפול באמצעות מטפלת פרטית בבית המשפחה. מראיונות המחקר עולה כי הן המשפחות והן המטפלות מודעות לנורמה, אך עלויות הטיפול הפרטי משפיעות על החלטת ההורים להשאיר ילד בטיפול אצל מטפלת פרטית, במיוחד ככל שעולה גיל הילד. מבין ההורים שעושים שימוש בהסדרי שוק, עד גיל שנה, השימוש במטפלת הוא הרווח ביותר – 26.6%. עד גיל שנתיים, בקרב האוכלוסייה היהודית, כ-16% מהילדים שהם 29,200 ילדים מטופלים על ידי מטפלת פרטית. 5% מהילדים בין גיל שנתיים לגיל ארבע, שהם 10,000 ילדים, מטופלים אצל מטפלת (פיכטלברג-ברמץ 2004). ייתכן כי מספר המטפלות הפרטיות גבוה בהרבה, שכן אין כל מעקב או תיעוד של עבודת המטפלות.

הטענה במחקר של משרד התמ"ת, היא כי היצע המטפלות ה"טובות" יורד, משום שנשים בעלות השכלה וכישורי עבודה מעדיפות משרות מעניינות ומכניסות יותר. טענה נוספת היא שגם אמהות לילדים וסבתות שבעבר עבדו בטיפול בתשלום הן היום נשים העובדות במשרות מסוגים אחרים ולא מטפלות, ולכן, כוח האדם העוסק בטיפול פרטי בילדים הולך ונעשה פחות מיומן ופחות משכיל, ואילו הביקוש לטיפול בילדים גדל עם העלייה בשיעור השתתפות האמהות בכוח העבודה (אי-ש-שלום 2009, פיכטלברג-ברמץ 2004). עלות המטפלת היא הגבוהה ביותר מבין ההסדרים הפרטיים. שכרן של מטפלות נע בין 2,000 ל-6,000 ש"ח, כתלות בשכונת המגורים של המשפחה. חשוב לציין ששכר המטפלות במרכז הארץ, כפי שדווח על-ידי המרואיינות במחקר זה, הוא בטווח הגבוה ביותר של סולם זה. הנשים המשתמשות בשירותי מטפלות הן נשים בעלות השכלה גבוהה יותר – 32% מהנשים בעלות סטאטוס משלה יד גבוה יותר (אקדמאיות, מנהלות, מקצועות טכניים וחופשיים) משתמשות במטפלות. המחקר מצביע על כך כי פער מעמדי בין המטפלות למעסיקה שלה הוא מצב שכיח, וכי פער זה הוא תמה מרכזית בהבניית הזהות של המטפלות ושל המעסיקות (Hertz 1997, Lan 2003, Macdonald 1998, Tronto 2002). בערים הגדולות שיעור השימוש במטפלות גבוה יותר, שוב, כתלות בהכנסה. נשים שאינן נשואות (רווקות, גרושות, אלמנות) מקבלות סבסוד גבוה יותר למעונות, ולכן הן נוטות דווקא להשתמש בהסדרים הקבוצתיים. נשים מן המגזר החרדי משתמשות יותר במטפלות, כי שכר המטפלת במגזר זה נמוך יותר והיצע המטפלות גדול יותר (פיכטלברג-ברמץ 2004).

2.2. המטפלות ושדות שכנים

הטיפול בילדים נעשה במסגרת ארבעה תת-שדות עיקריים: השדה המשפחתי, השדה הקהילתי, השדה הפרטי (בתשלום) והשדה הציבורי. המטפלות הביתיות שייכות לשדה הפרטי, הכולל גם משפחתונים, צהרונים ומעונות פרטיים, ומכיל סתירה פנימית גדולה: אחד מעמודי התווך של כל חברה אנושית הוא דווקא חילופי-חינם של יחסי טיפול (Cardona 2006), אולם בהיחלשות המודלים המשפחתיים והקהילתיים של טיפול בילדים, מודל התשלום עבור טיפול ברחבי העולם וגם בישראל הולך וגדל בתפוצתו. בתהליך מקביל, מדינות שונות בוחרות לחזק את השדה הציבורי של הטיפול, כדי לקדם שיוויון חברתי, ובעיקר להקל על אמהות עובדות ואוכלוסיות חלשות. שדה הפעולה של המטפלות הפרטיות לילדים מתכתב עם השדות השכנים, ובמיוחד המשפחתי והקהילתי, ובשיח המקצועי שלהן הן שואבות מודלים להצגה עצמית משדות אלה. גם הנכסים הסימבוליים של שדה המטפלות, הקרוב במיוחד לשדה המשפחתי, שאובים לא פעם מהרפרטואר המשפחתי, ועל כך דיון בהמשך, בפרק ההון הסימבולי.

לעיתים, מודל הטיפול בילד יחיד מורכב משניים, שלושה ואפילו ארבעה גורמים, משדות שונים - השדה הציבורי, הפרטי, המשפחתי והקהילתי. בנוסף, העדפות הטיפול משתנות עם גיל ילד. בישראל הנורמה לטיפול בילד מתחת לגיל שנתיים היא נורמה של טיפול אישי - כלומר באמצעות מבוגר אחד - הורה, מקורב או מטפלת; בגילאים מתקדמים יותר בישראל הולכת וגוברת העדפה למסגרות קבוצתיות, בדרך כלל במסגרת השוק הפרטי (פיכטלברג-ברמץ 2004).

כל משפחה מבנה מודל של טיפול בילד בהתאם לנורמות שהיא מחזיקה בהן, מעמד האישה בחברה נתונה, האפשרויות הזמינות למשפחה והאמצעים הכלכליים העומדים לרשותה; נורמות תרבותיות עומדות לא פעם בבסיס ההחלטה לגבי גורם הטיפול בילד. בחברה הערבית בישראל, לדוגמה, נורמת הטיפול האמהי המסורתי עדיין נפוצה ביותר וכ-70% מהאמהות הצעירות נשארות בבית עם הילד. בקרב החברה היהודית, רק 27% מהאמהות נשארות בבית עם הילד (פיכטלברג-ברמץ 2004). נורמת הטיפול האמהי משפיעה גם על מודל הטיפול האישי בשכר; לפי מחקרים שנערכו בקרב משפחות המעמד הבינוני בארה"ב ובבריטניה, המטפלת אמורה להיות "אם בשכר" (Gregson 1994, Hertz 1997, Uttal 1996), גורם השוק הכשיר ביותר להחליף אם במשרה מלאה. היא אמורה לא רק השגחה וחום אמהי, אלא גם חינוך תרבותי - הקניית פרקטיקות וערכים (Uttal 1996, Wrigley 1995). הבניית הזהות של המטפלות מושפעת רבות מציפייה תרבותית זו, ואסטרטגיות הצגה העצמית שלהן משקפות אילוצים של שני השדות - המשפחתי והפרטי (Boon 1974).

2.3. המטפלות והשדה המשפחתי

כאמור, 42.6% מהילדים בישראל, מגיל 3 חודשים ועד גיל 3.5 שנים מטופלים במשפחה (על-ידי האם). כלומר, מודל זה הוא הרווח ביותר בישראל. מבין המשפחות היהודיות רק כ-28% מהילדים מטופלים

במשפחה, והיתר מטופלים בעיקר באמצעות הסדרי שוק. אחוזי הילדים בישראל המטופלים במשפחה על-ידי האב לא ידועים בזמן כתיבת שורות אלה.

המודל המכונה "טיפול מסורתי במשפחה" כולל מספר רכיבים מובהקים: זוגיות הטרוסקסואלית, ילדים וחלוקה מגדרית ברורה של תחומי אחריות ומרחב פעולה – גבר מפרנס מחוץ לבית, אישה מטפלת בתוך הבית. רכיבים רבים של הרפרטואר התרבותי הכללי מקיימים זיקה למודל הטיפול המסורתי במשפחה, בין היתר (א) משכורות שוק העבודה, המבוססות על הנחה כי גברים מפרנסים משפחות ולכן צריכים להשתכר יותר; (ב) נורמות והנחות לגבי "גבריות" ו"נשיות" והתאמתן של נשים לטיפול; (ג) חלוקה מרחבית-מגדרית של פנים הבית והמרחב הציבורי; (ד) מודל "החיים הנכונים" והחשיבות הרבה המיוחסת להבאת ילדים לעולם ועוד. לפי מודל זה, הקשר הביולוגי בין אם לילדים הוא מרכז המשפחה, ולכן אבות עובדים שעות נוספות, כדי לאפשר לנשותיהם להישאר בבית עם הילדים, ואמהות עובדות משמרות לילה, כדי שתקיים נראות שלהן בבית המשפחה (Garey 1995).

התרבות היא הטרוגנית מבחינת הסדרי הטיפול בילדים; גם אם בשנים עברו הטיפול המסורתי במשפחה נחשב לנפוץ ולמקובל ביותר, בפועל יתכן שהיו פרקטיקות נוספות שהשלימו מודל זה, פרקטיקות פחות גלויות לעין, כמו טיפול אבהי, משפחתונים, מטפלות, טיפול אצל קרובים ובני קהילה, הזנחת ילדים ועוד. במעמדות הנמוכים, שבהם הפרנסה קשה, והאישה בדרך-כלל עובדת, הפרקטיקה של עקרת-הבית המטפלת בילדים מעולם לא הייתה נפוצה (Hareven 1982). במעמדות הגבוהים, מאז ומתמיד, מטפלות ואומנות גידלו את הילדים (Gathorne-Hardey 1973).

חשוב לציין, כי בחצי המאה האחרונה הטיפול במשפחה הוא לב-ליבו של המאבק החברתי-מגדרי של התנועה הפמיניסטית לשחרור האישה מהספירה הביתית. פרקטיקות של עבודות בית וטיפול בילדים, ללא תמורה כספית או חופשות, נתפסות כמדכאות נשים. גם הדימוי התרבותי של אמא – מניקה, מכילה, מעניקה, חסרת עצמי – נתפס כמנגנון דיכוי. החל משנות ה-60 יותר ויותר נשים במערב יוצאות לעבוד, והמודל המשפחתי המסורתי של גבר מפרנס ואישה מטפלת פוחת בתפוצתו ובמרכזיותו. מחקר המטפלות מבקש להיות חלק ממחקר השינויים במבנה המשפחה.

יחד עם זאת, הטענה במחקר נורמות המשפחה (Uttal 1996) היא כי המודל המסורתי עדיין דומיננטי בתרבות, והמודלים השונים של אמהות עדיין מתייחסים אליו בעצמה רבה. לדוגמה, עקרת הבית המתוסכלת היא גרסה של המודל המסורתי בשינוי רכיב אחד – חוסר שביעות רצון של האם מעמדתה. גם האם הכל-יכולה, Super Mom, אשת העסקים המוקפת ילדים היא גרסה של המודל המסורתי, אך הפעם נוסף לו רכיב אחר – עבודה (Thurer 1994).

ניתן להוסיף כי אחד המבחינים העיקריים בין חברות מפותחות לחברות לא-מפותחות הוא הקשר של האישה לבית והמחויבות שלה לטיפול בילדים. שיעורי הטיפול המשפחתי בישראל מצביעים על ההטרונגניות הרבה של החברה הישראלית, שכן הפערים בתחום זה בין המגזרים היהודי והערבי, החילוני והדתי הם גדולים מאוד.

2.4. המטפלות והשדה הקהילתי

טיפול קהילתי, בדומה לטיפול משפחתי, הוא חלק מרכזי מגידול ילדים ברוב הקהילות התרבותיות לאורך ההיסטוריה (Rosenthal 2003). למשל, בתרבות האפרו-אמריקאית מתקיים מודל של אמהות קולקטיבית (Uttal 1996), לפיו אין הבחנה בין אמא ביולוגית לאמא לא-ביולוגית. האישה היא הורתם של ילדיה ושל ילדים אחרים בקהילה, כלומר לאמא הביולוגית יש עוזרות רבות שהן משמעותיות לחיי הילד בדיוק כמו אימו הביולוגית. מוסד האפטרופסות האירופאי גם הוא מודל של טיפול בקהילה, במסגרתו אחראים קרובי ההורים על הילד במקרה צרה.

השפה משקפת את קהילתיות הטיפול במקומות שונים ברחבי העולם באמצעות כינויים לאמהות-מחליפות. מונחים כמו *nana, nani, mama, mamu* בשפה ההינדית, או *mama, auntie, granny* באנגלית-אמריקאית מצביעים על ריבוי של נשים המצויות בעמדה טיפולית כלפי ילדים. לעיתים נשים אלה הן בנות משפחה – סבתא, דודה, אחות – ולעיתים שכנות או בנות הכפר בשכבת הגיל המתאימה (Drummond 1980). רבות מן המטפלות שרואיינו במחקר זה טיפלו קודם בילדיהן, נכדיהן, ילדי קרובים ושכנים, ואז החלו לעבוד כמטפלות בשכר. השדה הקהילתי מתפקד אפוא כשדה חניכה למטפלות.

2.5. המטפלות והשדה הפרטי

המחקר של מוסדות המדינה בישראל מתמקד בשדה הציבורי (פיכטלברג-ברמץ 2004, איש-שלום 2009, ר' נספח ב'). השוק הפרטי כמעט ולא נחקר, אף על פי שמתוך ההסדרים הלא-משפחתיים והלא-קהילתיים היקפיו הם הגדולים ביותר – 71.1% מהמשפחות המשלמות עבור טיפול פונות לשוק הפרטי – למטפלות ולמעונות או משפחתונים פרטיים. רק 28.3% מהמשפחות המשלמות עבור טיפול פונות למעונות ולמשפחתונים הציבוריים. סיבות אפשריות להעדפה זו של הורים הן זמינות וגמישות של ההסדרים הפרטיים, יוקרה של טיפול פרטי וחשדנות כלפי המעונות הציבוריים.

המשפחתון הפרטי, כמו המטפלת, הוא אחת הצורות העתיקות ביותר של טיפול מחוץ לבית (Rosenthal 2003). מדובר, למעשה, בהשגחה של גורם מבוגר אחד, אם או בעלת משפחתון, על מספר לא גדול של תינוקות ופעוטות, בסביבה הביתית. 37% מהילדים היהודים עד גיל שלוש נמצאים במשפחתונים לא-מורשים (פיכטלברג-ברמץ 2004). שוק זה הוא שוק פורח, ההולך וגדל בשנים האחרונות. חלק מהמשפחתונים והגנים הפרטיים גובים כסף רב, ומתנים את כניסת הילדים אליהם בראיון להורים ובדיקת התאמה למשפחות.

העלות החדושת של משפחתון פרטי זולה יותר מעלות מטפלת, וכמו במקרה של המטפלות, אין על מוסדות אלה כל פיקוח, למרות חוק הפיקוח על המעונות והמלצות משרד התמ"ת כי: "יש להפעיל וליישם את חוק הפיקוח על כלל המסגרות החינוכיות-טיפוליות בהן שוהים תינוקות ופעוטות בישראל כולל מסגרות פרטיות" (המלצות משרד התמ"ת 2006). חלק מהמטפלות שואפות להקים משפחתון משל עצמן, ובמסגרת מחקר זה, רואיינה מטפלת המפעילה גם משפחתון פרטי לפרקים. הביקור בביתה העלה שהיא לחלוטין אדון לעצמה – למשל, היא מחליטה אילו ילדים יכנסו למשפחתון שבביתה, מהי אמת-המידה לניקיון, מה יאכלו הילדים, אילו פעילויות חינוכיות להעביר, מה המחיר ומה הם ימי הפעילות וימי החופש. מטפלות נוספות סיפרו על מצב דומה במשפחתונים פרטיים אחרים.

2.6. המטפלות והשדה הציבורי

עוד לפני קום המדינה הוקמו מעונות יום בארץ על-ידי ארגוני נשים, בעיקר ביישובים העירוניים ובמושבות. הסיוע לנשים עובדות ניתן במסגרת המודל התרבותי של עבודה שהונהג בארץ. המעונות יועדו לילדים בגילאים 0-4, והיו סקטוריאליים – משפחות המזוהות עם ההסתדרות טופלו במעונות של ארגוני אמהות עובדות (נעלם של היום), ילדי משפחות ליברלים וציונים כלליים טופלו במעונות וילדים ממשפחות דתיות המזוהות עם הפועל מזרחי טופלו במעונות אמנה. מספר המעונות היה מצומצם מאוד, ורוב הטיפול בילדים נעשה במסגרת המשפחה. לראייה, חוק לימוד חובה שנחקק ב-1949 לא כלל כל התייחסות למסגרות לילדים עד גיל 3 (פיכטלברג-ברמץ 2004).

לאחר הקמת המדינה וגלי העלייה בשנות ה-40 וה-50 גדל מספר המעונות, אולם המימון עבורם ניתן רק למשפחות משכבות המצוקה. אמהות עובדות שלא ממשפחות מצוקה מימנו את המעון בעצמן, או נעזרו בפילנתרופיה של ארגוני הנשים. רוזנטל (רוזנטל 1986) טוענת כי במסגרות לגיל הרך לא הושם דגש על איכות החינוך, בעוד שמערכת גני הילדים (גילאי 3-5) שמה לה למטרה ליצור את ה"ישראלי החדש" והתמקדה בלימוד התרבות הישראלית החדשה והשפה העברית, כלומר השקיעה רבות בחינוך איכותי. בשנות ה-70 החל להסתמן שינוי בתפיסת מערכת מעונות היום, כחלק משינוי חברתי נרחב, שכלל יציאת נשים לשוק העבודה, תסיסה בשכבות החלשות, תפוצה גדלה של פסיכולוגיה התפתחותית של תינוקות וצורך הולך וגדל בכוח-אדם, גם נשי, לתעשייה. ב-1973 הוקמה במשרד העבודה והרווחה היחידה לקידום נשים שהשתלבה במגמה הקיימת, ועסקה בפיתוח מערכת מעונות היום. במסגרת פיתוח זה, הוקמו גם המשפחתונים הציבוריים הראשונים והחלה מדיניות של סובסידיה למעונות יום.

לפי נתוני משרד התמ"ת, 41% מהאמהות העובדות בישראל משתמשות בשירותי המעונות והמשפחתונים המוכרים על-ידי המשרד, ו-25% מהילדים בישראל נמצאים במעונות כאלה. משרד התמ"ת גם עורך קורסי הכשרה למטפלות העובדות במוסדות הציבוריים, כמבשר, אולי, של קורסי הכשרה למטפלות פרטיות.

השדה הציבורי משפיע באופן ישיר על שני היבטים של עבודת המטפלות: (א) במסגרות הציבוריות קיימת הכשרה קפדנית, באופן המבשר אולי הכשרה דומה יום אחד למטפלות פרטיות. (ב) השדה הציבורי, בהיותו מסובסד, מהווה תחרות גדולה למטפלת, שכן הורים מעדיפים, מטעמי חסכון, להפנות את ילדיהם למעונות הציבוריים, במקום לשלם שכרה של מטפלת. הזהות המקצועית של המטפלות נבנית תוך התייחסות לתחרות זו, והמטפלות מדגישות את הבלעדיות שהן מספקות לילדים והאינטימיות המשפחתית, לעומת הקבוצתיות המאפיינת את המעונות הציבוריים. בנוסף, לפי מחקרים קודמים (פיכטלברג-ברמן, 2004), המעמדות הנמוכים והגבוהים מעדיפים להשתמש בשירותי המעונות, מסיבות אידיאולוגיות וכלכליות, בעוד המעמד הבינוני מתאפיין בנורמה של טיפול אישי-פרטני, אצל מטפלת.

2.7. סיכום שדה הטיפול בילדים בישראל

המטפלת היא גורם שוק פרטי, הנמצא בקרבה גדולה גם לשדה המשפחתי ולשדה הקהילתי. המטפלת נתפסת כ"אם בשכר" ובדרך כלל מתחילה את הקריירה שלה כמטפלת בטיפול בבני משפחה או ילדי שכנים בקהילה. השדה הפרטי, אחרי השדה המשפחתי, הוא השדה הגדול בישראל מבין האפשרויות לטיפול בילדים. בעוד השדה הציבורי נחקר רבות מבחינת איכות הטיפול ומקצועיות העובדים, השוק הפרטי של טיפול בישראל כמעט ולא נחקר. מחקר המטפלות מבקש להצטרף למחקר המשפחתונים ולבחון את נורמות הטיפול בשכר בישראל.

3. פרק ג': השדה המקצועי – רפרטואר חיי היומיום

בפרק זה יתואר השדה המקצועי של הטיפול מנקודת מבטן של המרואיינות. מטרתו של הפרק לענות על שאלת המחקר הראשונה – מהו הרפרטואר של חיי היומיום של המטפלות. כדי לקבל תמונה מלאה יותר של השדה המתואר, דרוש מחקר נוסף הכולל תצפיות ונתונים סטטיסטיים כתוספת לפרטים שעלו מן הראיונות.

3.1 קהילת המטפלות

אחד הממצאים המעניינים של המחקר הוא קיומה של קהילה מקצועית מגובשת, המתרכזת בגינות הציבוריות. נגה מתארת איך הצטרפה לקהילה ואת המאפיינים שלה:

"יש בגינה ממש כזה... קהילה... פגשתי שם שתי מטפלות... שגם עבדו כאילו ממש קרוב... והן הכניסו אותי בעצם לקהילה... וזהו זה... אנחנו באים ומחפשים אחד את השני... אנחנו יודעים שהבנות האלה שם, יש נניח אה... חוגגים ימי הולדת לילדים ביחד, ולפעמים מביאות כל מיני דברים, דברים שהן הכינו בבית... עוגיות וכדומה... ומתכבדים ביחד וכאילו... זה ביחד כזה, הילדים ביחד..." (10, 327-334).

הקהילה המקצועית של המטפלות היא קהילה בלתי פורמלית, שמרחב הפעולה של בלתי מובנה. המפגשים בגינות הציבוריות הם יזמה של המטפלות עצמן, המרחב הוא מרחב ציבורי, לא ייעודי לעבודת המטפלות, ואף אחד לא מאיץ בהן לצאת בשעה מסוימת לגינה מסוימת.

הקשרים הקהילתיים ביניהן מספקים למטפלות תחושת סולידריות מול המעסיקים, עזרה הדדית בשעות העבודה בגינה הציבורית, קבוצות השתייכות ופעילויות וחגיגות. נגה מציינת, למשל, פרט שאולי נראה שולי במבט ראשון, אולם הוא מעיד על יתרונות הקהילה וחשיבותה עבור המטפלות:

"וגם כאילו... דברים קטנים ב... פארק, נגיד אני צריכה ללכת לשירותים, אז אני משאירה את מיכאל עם [מטפלת אחרת]" (10, 375-376).

3.2 מרחב העבודה – הגינות הציבוריות

מחקרים נוספים בשדה המטפלות מצביעים על כך שהגינה הציבורית היא מרחב העבודה של העוסקות במקצוע, והיא מספקת למטפלות בכל העולם קרקע לדינמיקה חברתית חזקה. בדומה למרחבים ציבוריים מוסכמים אחרים, כדוגמת פינת הרחוב של שכונת העוני (Liebow 1967), הגינה הציבורית היא מקום מפגש שבו מייצרים זהות.

כפי שמציין גת'רון-הארדי לגבי האומנות הבריטיות בהייד-פארק בלונדון (Gathorne-Harvey 1973), המטפלות בערים מתרכזות בגינות הציבוריות, עיר-עיר, שכונה-שכונה וגינותיה. בכל גינה נוצרת חבורה של מטפלות, ובמקרים רבים מטפלות שומרות אמונים לגינה מסוימת. לדוגמה, מספרת דליה:

"כבר שנים שלישיית... [בגינה] אין הרבה זמן... אבל אני מאוד חברותית, וכולם אוהבות אותי, ראית, אני לא צריכה לספר לך" (9, 271-270).

שלוש שנים בגינה מבחינתה של דליה הן לא זמן ארוך, אבל היא כבר מרגישה חלק מהקהילה של הגינה.

במחקר זה נבדקו שתי גינות עיקריות: סככת המשחקים מול רחוב בני-דן בפארק הירקון בתל-אביב וגינת שז"ר בגבעתיים. בשני המקרים, המטפלות מצהירות שהן שומרות אמונים לגינה, וחלקן עובדות בה שנים מרובות. היוצאת מן הכלל - המעידה על הכלל - היא קטיה, שלא שומרת אמונים לגינה אחת:

"כל יום אנחנו הולכים לגינה אחרת... יכולות להיות שיש שלא היו מגיעים כל כך רחוק... אבל אה..."

מבחינתי באזור יש די הרבה גינות... זה... אפשר ללכת כל פעם למקום אחר... (1, 362-361).

קטיה עובדת בטיפול רק שנה, והיא מועסקת אצל חברים. המעבר בין הגינות הוא אמצעי מבחינתה לבדל עצמה מהמטפלות האחרות בגינות. היא מרגישה מאוד יוצאת-דופן לעומת מטפלות אחרות ומדגישה זאת לאורך הראיון.

3.3 פעילויות בגינה

כל יום, בין השעות 10 ל-13 פחות או יותר, המטפלות והילדים מתרכזים בגינות. הפעילויות בגינה כוללות הפעלות לילדים ושיחות בין המטפלות לבין עצמן:

"מדברת אה... עם מטפלות אה... כן, מספרים, מה קורה... איך, אה... מדברים על אה... שרים ביחד,

רוקדים ביחד, אה... מארגנים ימי הולדת" (6, 801-799).

"יושבים עם שמיכות, עם משחקים, ועוברים עם ה... תשע שעות, אין מה לעשות... גם ילד נהנה, אי-

אפשר כל הזמן בתוך הבית... (5, 197-195).

הפעילויות משמשות גם לגיבוש קהילתי - שיחות של המטפלות בינן לבין עצמן - וגם מפגן של זהות מקצועית, אכפתיות והשקעה בילדים. המפגש בגינה הציבורית הוא גם מפלט מהשעות הארוכות שהמטפלת מבלה לבד בבית עם הילד או התינוק, וגם זירה לחילופי מידע, חיפוש עבודה ושמחות משותפות. כפי שמזכיר גת'רון-הארדי לגבי האומנות הבריטיות (Gathorne-Harvey 1973), בגינה הציבורית המטפלות מעבירות ביניהן מידע על אופן ההתמודדות עם המשפחה המעסיקה, על גידול הילדים ועל מטפלות אחרות. בימי חול, הפעילויות לילדים כוללות שירים ומשחקים והפעלות שונות. לדוגמה, נגה מזכירה מטפלת שהיתה פעם גננת, והיא מפעילה את הילדים ומטפלותיהם:

"יש לנו מישהי שהיא הייתה גננת, והיא מעולה כאילו בהפעלות" (10, 391).

המטפלות מקדמות בברכה אפשרויות הפעלה וגיבוש, ונראה כי תחושת הקהילה והשיתוף חשובה מאוד עבורן.

3.4 חגים וימי הולדת בגינה

הביטוי הבולט ביותר לקהילתיות בגינה הציבורית הוא המסיבות שנערכות בחגים וכשילדים חוגגים יום הולדת. מגוון פרקטיקות מגבשות, כגון איסוף כספים למתנות יום-הולדת, קניית מזון ומתנות לילדים

לרגל חגים או הכנת עוגות במועדים מאפיינות את קהילת המטפלות בגינות הציבוריות. דליה, הפעילה מאוד בקהילה בפארק הירקון מתארת:

"אני מארגנת... (2) לא פעילויות... אם יש יום הולדת לילד אנחנו מתרכזות כל המטפלות ואוספות כסף, חמישה שקלים כל מטפלת וקונים לילד מתנה... ואם למשל יש חנוכה, אז אנחנו גם אה... כל אחת מביאה משהו... אחת מביאה סופגניות, אחת מביאה מלבי... (9, 248-252).
 "אם יש לילד יום הולדת אז אה... כל מטפלת שלילד שלה מביאה עוגה... ועכשיו לחנוכה חבל על הזמן מה אני מתכננת לעשות... לקנות לכל ילד סביבון" (9, 677).
 נגה, השייכת גם היא לקהילה בפארק הירקון, אולם רואה את עצמה כ"חולפת דרך" המקצוע מתבוננת במסיבות מנקודת מבט חיצונית:

"בחגים הם אה... הם מביאים אה... אוכל... ועושים מסיבות קטנות כאלה... (11, 499).

"יש שם אירועים, הם ב... בנות מביאות אה... יש חפלה!" (10, 387).

היא מתארת את החגיגות בגינה במילים מקטינות, מצד אחד - "מסיבות קטנות", ובמילים מגדילות מצד שני - "אירועים", "חפלה". על עצמה היא מעידה:
 "אני לא כזאת, מארגנת של אירועים" (10, 386).

כלומר, קהילת המטפלות בגינה מושכת ודוחה אותה בו-זמנית. הקהילה היא מוקד של כוח, והיא מאפשרת לנגה להתלבט בנוגע לזהות המקצועית שלה. ניתן לקבוע כי, בשדה הסמי-מקצועי של המטפלות מידת ההשתייכות לקהילה הלא-רשמית של המטפלות קובעת במידה רבה את ההזדהות של הסוכנת עם המקצוע.

3.5 יחסי קרבה בין המטפלות

כזירה ציבורית אנונימית, הגינה הציבורית מאפשרת למטפלות לקבוע לעצמן את מידת הקרבה שהן מעוניינות בה, ובהחלט ייתכנו שיחות עמוקות על הילדים, האמהות ותנאי העסקה בלי היכרות בשם פרטי: "אנחנו לא יודעים שמות. לפעמים גם בשמיכה [השמיכה שפורשות המטפלות בפארק ועליה משכיבות את הילדים ויושבות בעצמן] לוקח המון זמן עד שיודעים שמות" (11, 148).

יחד עם זאת, רוב המטפלות מספרות על קשרים מעבר לשעות העבודה, שכוללים שיחות טלפון, נוכחות באירועים משפחתיים, התייעצות ושיתוף רגשי. למשל, דליה מעידה על קרבה גדולה בין המטפלות:
 "בערבים אנחנו גם בקשר, אם צריך לעשות משהו, או לקנות... מתקשרות... מתייעצות... (9, 656).
 "כן, מקצוע כזה... ש.. עוב.מטפלות... אנחנו נפגשות, מדברות, אם יש איזה אירוע, אז אנחנו משתתפות כולנו ביחד... הנה עכשיו חברה מחתנת את הילד שלה, אז אנחנו נשתתף ונלך לחתונה" (9, 669-671).

גם רות ונגה, שלא שייכות לקבוצה מובהקת של מטפלות מספרות על קשרים אישיים שנרקמו בגינה:

"יש לפעמים נשים שאני... מדברת איתן, שאני ה... אני אפילו חברה טובה של מטפלת אח::ת... בעיקר בקשר טלפוני, למרות שאנחנו כבר לא באותה גינה" (6, 305-304).

עבור רות, הקשר החברי עם מטפלת אחרת הוא לא מובן מאליו, כפי שהשתייכותה לקהילת המטפלות לא מובנת מאליה. רות לא שייכת לקבוצה המסורתית, האורתודוקסית, של המטפלות כפי שיידון להלן, ולכן הקשרים שהיא מנהלת עם בנות המקצוע הם מעטים ומסוייגים, כפי שמתמע מן הביטוי "אני אפילו חברה טובה".

דליה, המזדהה יותר עם המקצוע, מספרת על יזמה להידוק תחושת הקהילה והתקשורת בין המטפלות, דף קשר שבו רשומים שמות המטפלות בפארק הירקון ומספרי הטלפון שלהן:
"עכשיו אירגנתי משהו אחר... דף קשר... הרבה ילדים כבר טיפלו, כבר גידלו שם... הרבה מטפלות... את יודעת כבר אה... רשמתי עשרים ושלוש מטפלות... רוב המטפלות בבת-ים... יש בודדות ש... הן גרות אה... או בצפון תל אביב... או... במקומות אחרים" (9, 276-260).

נשים לב, כי הקבוצה הגדולה של המטפלות המשתתפת ביזמת דף הקשר היא בעלת מכנה משותף נוסף למקום העבודה - הן מתגוררות בבת-ים. לדבריה של דליה, גם מטפלות שלא מבת ים הצטרפו ליזמה כדי להקל על בדידותן. דף הקשר של דליה מיועד אפוא להקל על המטפלות, הזרות בסביבת העבודה שלהן. בדומה לקהילות של מטפלות בנות העולם השלישי, מהפיליפינים או דרום אמריקה, המועסקות בבת העולם הראשון ונפגשות בפארקים הציבוריים, כך המטפלות מבת-ים מבקשות תחושת קהילה בגינות הזרות של צפון תל-אביב.

רכיב נוסף של יחסי הקרבה בין המטפלות הוא המתנות שהן מעבירות ביניהן בהקשר המקצועי - בגדי ילדים:

"תתארי לך שעשיתי להם, לילדה גרביים גם. היום היא צלצלה לי, דליה תודה.. איזה גרביים, האמא אומרת אלף פעם תודה... אבל המטפלת אנחנו חברות טובות... בגלל שהמטפלת חברה טובה שלי... חברות טובות, אז עשיתי לכמה מטפלות, לא רק לאחת, שלא תחשבי... לכמה מטפלות שיש להן תינוקות" (9, 590-589).

המתנות מיועדות, לפי דבריה של דליה, לא להורים או לילדים עצמם, אלא לחברותיה המטפלות, כחלק מהפגנת הסולידריות המקצועית.

3.6 סולידריות בין המטפלות אל מול המשפחות

אחד מנושאי השיחה הבעורים בקהילת המטפלות הוא היחס של המעסיקים למטפלת. קיפוח בתנאי העסקה, אי-תשלום פיצויים, היסטריה של אמהות, חשדנות ומצלמות, כולם נושאים שנידונים בהרחבה במעגלי המטפלות ויידונו בפירוט להלן בפרק איומי הסטאטוס. מרכיבים רבים של ערפול שאופפים את היחסים עם המעסיקים נידונים ומוכרעים בקהילת המטפלות, ותמיכה רגשית מוצעת במעגלים. לדוגמה, אסתר מספרת על הסולידריות עם מטפלות אחרות אל מול המשפחות:

"לפעמים... אה... מסתבכים עם הוריים, ואתה לא יודע בדיוק מה לעשות... כי הכל נורא מתעתע... הכל אה... לא נורא ברור עד הסוף... כי לפעמים הורים חוטפים קריזות... זה מעצבן כשעושים דברים כאלה, וכמובן שכולם תומכים בך... תחנקי אותם, תרעילי אותם <צוחקת> זה לא פייר מה שהם עושים לך... ואז הם מתחילים לתת עצות, ולעזוז... " (11, 1016-1012).

אסתר מתארת מצבים של חוסר-אונים מול המשפחות, שבהן המטפלות מתקבצות ועוזרות אחת לשנייה, ממש כמו ארגון מקצועי - בתמיכה רגשית, עצות, שיתוף בניסיון וגיבוי במקרה של סכסוכים. לדבריה, אפילו מחיר העבודה מתואם בין המטפלות בגינה:

"אז כולם יודעים מה... המחיר. אז לא מורידים... ואם מישהי הורידה מחיר, יודעים את זה... מרגישים..." (11, 343-342).

אסתר מתארת איך מעגל המטפלות עזר לה להתמודד עם גילויי המצלמות בבית המשפחה (הסתרתן, אגב, מנוגדת לחוק):

"כשרוני הייתה קצת יותר גדולה... היא שיחקה והיא גילתה את המצלמות, ראו את זה במחשב, זה דרך האינטרנט... אז סיפרתי את זה במעגל, אז מישהי אמרה לי... טמבלית, תשאירי את זה, בפעם הבאה שזה קורה, תשאירי את זה..." (11, 620-619).

המטפלות הציעו לה, במקום להתעמת עם המשפחה, להשאיר חלון פתוח של מסך המצלמות במחשב, כדי שההורים יראו ויחליטו בעצמם האם לדבר על הנושא. בכך שהשאירה את המסך, היא אותתה להם שהיא יודעת על דבר המצלמות, ולמעשה גלגלה את הכדור לפתחם. אסתר גם מתארת את הנושאים הנידונים במעגל המטפלות:

"גם על לימודים... גם אה... גם על רכילות, אבל גם אה... שיחות עומק... וגם נגיד על המשפחות... מה אסור, מה היה אסור, איך להתנהג, איך אה..." (11, 160-150).

בדבריה ניתן להבחין בקשרים ההדוקים הנוצרים בין המטפלות ובאופן שבו קשרים אלה משפיעים במידה רבה הן על הזהות האישית והן על הזהות המקצועית של המטפלות, ועל היחסים ונורמות ההתנהגות עם המשפחות.

הסולידריות בין המטפלות אל מול המשפחות לא מוגבלת רק לגינות הציבוריות. גלית, שעבדה כאו-פר ומוצאת עבודה באינטרנט, מספרת על מטפלת חדשה במשפחה בה עבדה שאיתרה אותה באמצעות אתר רשת חברתית באינטרנט, כדי להיוועץ בה בנוגע להתנהלות מול המשפחה.

3.7 סולידריות בחיפוש עבודה

בנוסף, קהילת המטפלות מספקת עבור חברותיה משאב חשוב למציאת עבודה. המטפלות מספרות שהן עוזרות אחת לשנייה למצוא עבודה, מתוך ההיכרות בגינה:

"ואני... באים שואלים אותי... את מי לקחת, את מי אני מציעה... זאת האישה שדיברתי איתה... אחת המטפלות הטובות ביותר בעולם" (4, 23-22).

"אני מאוד מאמינה ב... לעזור אחת לשנייה... אם מישהו מתקשר אליי ושואל אותי על מטפלת, אני רושמת: ואם... מישהי שנראית לי מחפשת עבודה, אני עושה את הקשר" (6, 315-316).

חני מספרת איך קהילת המטפלות בוחנת ומפקחת על חברותיה, ולמעשה קובעת מי כשירה לקבל עבודה: "מדברים... אנחנו רואים, אנחנו רואים בנאדם... לא... שווה להיות אה... לטפל בילדה או ילד... ו... זה מאוד חשוב" (5, 207-208).

מדבריה של חני עולה כי המטפלות בגינה בוחנות את עמיתותיהן לגבי הטיפול שהן מספקות לילדים. צילה מספרת איך בעקבות היכרות עם מטפלת בלתי-כשירה בגינה הזהירה אמא לגבי העסקת המטפלת:

"אני אומרת לה, אני מכירה את הילדה הזו... שאלתי אותה, מי המטפלת שלה? אז היא אומרת, היא לא באה לפה, היא באה למקום אחר, אמרתי תגידי מי. אז היא אמרה... אז אמרתי "אה", אז היא אומרת לי למה "אה" ככה? אמרתי... ככה! אז היא אומרת, מה היה נראה לך? (1) אמרתי לה... שזה לא... לא לטעמי... מטפלת שלוקחת אה... אמרתי לה ש... לדעתי, אז היא התחילה לבכות... היא אומרת לי שהיא הרגישה שמהו לא בסדר, היא הייתה משקרת אותה" (3, 418-412).

בשדה המקצועי הבלתי מוסדר של המטפלות כוח הזיהוי באינסטנקטיבי של "המטפלת הטובה" וקשרי הקהילה מתפקדים הן כמנגנון פיקוח והן כמערכת תמיכה עבור הסוכנות בשדה.

3.8 מנהיגות בגינה

בהקשר זה ראוי לציין, כי מדברי המטפלות עולה כי עם השנים נוצרות מנהיגות-מנהלות בגינות הציבוריות. סוכנות בשדה בעלות כריזמה, יכולת ותק או כישורים שונים, מארגנות את חיי הגינה. אסתר מספרת על מנהיגה כזו שהתערבה בעבודת מטפלות אחרות, שסייעה למטפלות מבוגרות למצוא עבודה, שעוזרת לשדך בין אמהות למטפלות:

"כשעבדתי בגבעתיים... אז הייתה מטפלת אחת, נורא מצחיקה... היא ממש השתלטה על הגינה... כאילו היא המנהלת... היו באים לשאול אותה להתייעץ איתה, היא גם בנאדם פייר, אז אה... היא הייתה, היא הייתה ממש נזופת במטפלת, שמשאירה כלואה... שמשאירה תינוק בעגלה..." (11, 376-380).

"חנה קוראים לה? או משהו כזה... היא המנהלת שם... היא גם זאת שמחפשת לאחרות עבודה... כי היא... כי זה נשים יותר מבוגרות... אז היא מחפשת להן באינטרנט... היא מתאימה לסוג מאוד מסויים של אוכלוסייה... היא לא כל כך שווינונית, היא מעדיפה את המטפלות המבוגרות..." (11, 506-519).

גם אסתר בעצמה מנהיגה קבוצת מטפלות ואמהות בגינה הציבורית, מדרבנת נשים המוצאות חן בעיניה "להצטרף לשמיכה", כלומר לשבת במחיצתה בשעות שהן נמצאות בפארק, לדבר ולהכיר בין הילדים ובין לבין עצמן:

"אני יוצרת חבורה... אני אוספת אמהות... אני... הייתי אוספת אמהות, אומרת להם <צקצוק בלשון> תבואו אלינו... ככה יצרנו אה... זה... גם אמהות וגם מטפלות" (11, 111-114).

גם ברוריה, שהפעילה בעבר משפחתון בביתה היא מעין מנהיגה של מטפלות בשכונה שבה היא גרה: "שמי הלך לפניי... זה בטוח" (12, 30-31).

"השם שלי פה באזור שלנו הולך לפני... התגובות הן מאוד טובות... ומטפלות אחרות שואלות אותי מה לעשות" (12, 700-699).

ברוריה מספרת איך היא מייצצת למטפלות מתחילות, מסייעת במציאת עבודה ונחשבת סמכות בכל הנוגע לטיפול בילדים. המנהיגות של חנה, אסתר וברוריה היא מנהיגות ספונטנית, הנוצרת בגינה מתוך האינטראקציה, ולא תלויה בגורמים חיצוניים לדינמיקה שבין המטפלות עצמן.

3.9. תנאי העבודה בגינות

אחת התלונות הרווחות של המטפלות היא בדבר המחסה מן הגשם בגינות הציבוריות. בשדה המקצועי של הטיפול בילדים, כפי שהוא מתקיים כעת, יש פער ממשי בין התפיסה של המטפלות את הגינה הציבורית כ"מקום עבודתן הרשמי", לבין ההתייחסות של מוסדות אחרים, כגון הרשות המקומית או המעסיקים, המתאפיינת בהתעלמות מוחלטת מעבודת המטפלות בגינות הציבוריות. ברוב עונות השנה המטפלות בגינה הציבורית לא זקוקה ליותר מצל ומקום לפרוש שמיכה. אולם בימים גשומים, המטפלות נאלצות לאלתר מחסה או להירטב בגשם. נגה מספרת על הפתרונות המאולתרים לימי הגשם:

"זה בעיה בגשם... אנחנו הולכים לבית דניאל, מסתתרים שם... ואחרי זה... או ש... מתבהר... ואנחנו איכשהו כן אה... ממשיכות להיות בחוץ... כשהולכים הביתה, כאילו" (10, 408-405). במקרה זה, המטפלות מסתרות מפני הגשם בבית דניאל, מרכז התרבות היהודי בפארק הירקון.

במקרה אחר מטפלת מגבעתיים סיפרה שהן תופסות מחסה במתנ"ס השכונתי. במקרה אחר, נגה מספרת איך המטפלות הצטופפו וערכו הפעלה בעמידה, כשהעגלות והילדים מכוסים, כשירד גשם:

"ונגיד השבוע היה יום אה... שירד קצת גשם... אז לא ידענו כזה מה לעשות, אז עמדנו כולנו עם ה... במעגל עם עגלות... כל אחד ליד הילד שלה, ושרנו את השירים האלה ועשינו סוג כזה של הפעלה" (10, 400-399).

מבחינת חני, העובדת בגינה בגבעתיים, העדר המחסה מפני הגשם גורם לתחושת העדר בטחון, והיא משמיעה תלונה מפורשת בנוגע לסוגיה זו:

"בטבנקין אין... לנו מקום ללכת מתי שבא גשם... אין לנו... מקום ש... יהיה בטוח ו... לשמור על ילדים" (5, 220).

העדר ההסדרה בשדה הוא האשם העיקרי, כמובן, בהעדר המחסה למטפלות מפני הגשם. בשנים האחרונות רשויות מקומיות רבות בנו סככות מוסדרות וגני-שעשועים לטובת הציבור הכללי בגינות הציבוריות הגדולות. אין ספק כי גם המטפלות נהנות מסככות אלו, אולם גינות ציבוריות רבות עדיין לא מוגנות מפני הגשם, וכן אין מקום מחסה ציבורי המזוהה עם עבודת המטפלות. העדר זה מצביע גם הוא על ההתעלמות של מוסדות המדינה משדה הטיפול בילדים.

3.10. מטפלות כמו זונות

גת'רון-הארדי מזכיר במחקרו דמיון בין שתי קבוצות הנשים שאיכלסו את הייד-פארק בלונדון בתחילת המאה ה-20 – קבוצת המטפלות וקבוצת הזונות. שתי הקבוצות הורכבו מנשים צעירות בנות מעמד

פועלים, שהגיעו מכל רחבי המדינה לעיר הבירה כדי למצוא עבודה (Gathorne-Hardey 1973). קבוצת המטפלות אכלסה את הייד-פארק במשך היום; קבוצת הזונות במשך הלילה. שני המרחבים התרבותיים שקבוצות הנשים יצרו בגינה הציבורית סימנו שני מסלולי קריירה וזהות מקצועית, ולמעשה שני נתיבי חיים עבור נשים מרקע דומה. גם במחקר זה עלתה ההשוואה בין מטפלות לזונות, מנקודת מבט נוספת – ההתמקחות על המחיר:

"לא נעים לי להיזכר פתאום בזכרתי, ש... <צוחקת> שמישהי ני.עשתה עבודת דוקטורט על זנות ברחוב... כשהזונה ניגשת למכונת, אם הם מנהלים מראש אה... דיאלוג על מחיר, על מקום? על מה עושים? סתם, פתאום נזכרתי <צוחקת> להבדיל אל.פ.לא, אבל זה את יודעת זה.... תחפוש בכל מקום... מנהלים דיאלוג כולם..." (554-550).

אסתר עורכת אנלוגיה בין המשא ומתן הכספי שמנהלות מטפלות למשא-ומתן שמנהלות זונות; בשני המקרים, השדה מאופיין מבחינה מגדרית, על טהרת הנשים. כמו כן, השוק לא מוסדר והמחיר נקבע באינטראקציה בין העובדת למעסיקים, כשמנגנונים פנימיים לשדה קובעים למעשה את גובה המחיר. לתפיסתה של אסתר, הסוכנות בשדה עוטות "תחפוש" ומציגות את עצמן באופן המיטבי כדי להעלות את מעמדן בעיני המעסיקים ובעיני עצמן. היא גם מציינת את האנלוגיה בהקשר של האינטראקציה הראשונית עם המעסיקים, ראיון העבודה שבו נידונים תנאי ההעסקה והערפול המלווה פעמים רבות את הסכם העבודה בין המטפלת למעסיקים. בנוסף, ההשוואה לזונות מדגישה את הסטאטוס המאיים של מטפלות בשוק העבודה.

3.11 אופן מציאת עבודה

השדה המקצועי של הטיפול מתבסס בעיקר על העברת מידע בקהילה – בין המטפלות, בין משפחות, בגינות, במכולת, בחדר הכושר, אצל הירקן. רוב המטפלות לא מפרסמות את עצמן באתרי האינטרנט או בעיתונים; הקהילה מתארגנת לשדך בין מטפלת לתינוק ומשפחתו.

3.11.1 מפה לאוזן

הצורה הנפוצה והיעילה ביותר למציאת עבודה בשדה הטיפול, כך עולה מן הראיונות, היא השמועה מפה לאוזן. רוב המטפלות ציינו את השמועה כאופן שבו הן מוצאת עבודה: שמועה על הולדת תינוק עושה לה כנפיים בין המטפלות, ומטפלת שהתפנתה מייד מוצאת את דרכה אל המשפחה, ולהיפך. המראיונות ציינו שלל קשרים וחברותיים שדרכם מצאו את מקום עבודתן. ראשית כל, קהילת המטפלות בגינה דואגת להעביר מידע על משרות שנפתחו או התפנו ולהמליץ על מטפלות המוכרות בגינה: "וגם אה... מפה לאוזן... כולנו... עוזרות לכולן..." (11, 367).

גם בקרב קהילה בשכונה או באזור מסוים עוברת השמועה על מטפלות שהתפנו:

"יכול להיות הם להגיד לאמא אחרת שאני יש לי... היה לי מטפלת טובה... ככה הפה ואוזן" (3, 233-

235).

3.11.2. הגינה הציבורית

לעיתים האמהות מחפשות מטפלת באופן פעיל ומבקרות בגינות כדי למצוא מטפלת. במקרים כאלה, האמהות עשויות להתבונן ולבחון את המטפלות בגינה כדי למצוא את האחת המתאימה להן: "הסכם עבודה הולך ככה... באים אה... באים כמוך... לגינה... לא אומרים שהיא מחפשת מטפלת... באה פעמיים, שלושה... ארבע... יושבת, מסתכלת, מסתכלת, רואה... עוקבת שואלת מזה ומזה... אחר כך היא... מזמינה אותה הביתה... מזמינה אותה הביתה, חוקרת... לוקחת המלצה ממקום עבודה" (4), (202-217).

הדגם התרבותי במסגרתו אם 'מרגלת' בקרב קהילת המטפלות כדי למצוא מטפלת הוא מושא מעניין למחקר ויש להעמיק ולחוקרו עוד: "זה מצחיק, אבל אמהות (-) באות במיוחד לאזורים של מטפלות... והן שואלות... גם איך היא, ואם הן יודעות על מישהי... הן יכולות להמליץ, כן... זה טבעי שנוצרת הוויה מסביב לזה..." (11, 371-368). ה'ריגול' של האמהות בגינה הוא למעשה תחליף להסמכה ורישוי של מטפלות. בהעדר כל סמכות מפקחת, האמהות נאלצות לערוך 'עבודת שדה' במרחב של קהילת המטפלות, כדי להבטיח את שלום ילדיהן. במסגרת עבודה זו, ברצוני להמליץ על ייסוד רשות שתפקח על רישוי מטפלות, שתחסוך מהורים דאגות מיותרות בתחום זה.

3.11.3. מודעות

אחת השיטות הנפוצה עדיין למציאת עבודה בתחום הטיפול היא פרסום מודעות בלוח מודעות ציבורי בחוצות העיר או בלוח מודעות במרחב האינטרנטי. חני מתייחסת למודעות מנייר כמנהג שעבר זמנו: "היה פעם ששמים פתקים... ב... רחובות... או מקומון, ודברים כאלה... כותבים... אז אה... אנשים מקבלים בצורה כזה עבודה" (5, 236).

איילה דווקא מדברת על פרסום עצמי שערכה באמצעות מודעות: "שמתי מלא פוסטרים ו... מודעות... בדיאדה וכאלה מקומות ש... (7, 157). כמו כן, קיימים אתרי אינטרנט ייעודיים לחיפוש מטפלות, וחלק מהמטפלות מפרסמות את עצמן שם: יש אתרים של אה... בייביסיטר וכאלה... פירסמתי את עצמי ו... פנו אליי (8, 61-59). סקירה ראשונית של אתרי האינטרנט לחיפוש מטפלות מעלה שאלות רבות על הצגת העצמי של המפלת במודעות, כמו הדגשת האמהיות ושמחת החיים, ודרוש מחקר נוסף בתחום זה.

3.11.4. חברות בקהילה

קהילת המטפלות פעילה מאוד במציאת עבודה לחברותיה. נגה סיפרה שכשחיפשה עבודה, הקהילה בפארק הירקון היא המקום הראשון אליו פנתה, גם אם עבודתה הנוכחית אותרה באמצעים אחרים: "אני פניתי אליהן כש... כשחיפשתי עבודה... אז כל פעם העלתי את זה שמה, למרות שבסופו של דבר את העבודה לא מצאתי דרכן..." (10, 361-360).

העזרה ההדדית של המטפלות אחת לרעותה שתוארה בסעיף "סולידריות במציאת עבודה" להלן מעידה גם היא על קבוצה מלוכדת, הדואגת לטובת חברותיה. המטפלות סיפרו לא רק על העזרה שנתנו לחברותיהן במציאת עבודה, אלא גם על העזרה שניתנה להן:

"בפעמיים האחרונות זה היה דרך חברה מטפלת, ששמעה שמחפשים ואז באתי לראיונות" (6), 88-

(89).

מטפלות מקשרות בין משפחות למטפלות וממליצות אחת על רעותה.

3.11.5. המלצות מעסיקים

פרקטיקה מקובלת בשדה הטיפול לסיום תקופת העסקה היא קבלת המלצות מהמשפחה המעסיקה. רק במקרים חריגים, כשהדברים לא נגמרים בטוב, המטפלת לא מקבלת המלצה. כשמשפחה חדשה פוגשת במטפלת היא מבקשת המלצות ממעסיקים קודמים, וזה אחד הכלים היחידים שיש להורים לפיקוח על טיב השירות שהם מקבלים:

"אנחנו מקבלים בסוף העבודה שלנו המלצות מהם... ובמיוחד אני יש לי מכל ילד תמונות... ו...

ממשפחה, ו... הם כותבים איך אני הייתי ו... הכל טוב ויפה" (5), 233-231).

משפחות גם ממליצות למשפחות אחרות על מטפלות עבר שלהן.

3.11.6. סוכנויות תיווך

במחקר הבינלאומי, במיוחד בארצות שבהן עובדות הטיפול הן מהגרות עבודה מארצות העולם השלישי, סוכנויות מקצועיות למטפלות הן שחקן מפתח בתיווך בין משפחה למטפלת. הטענה במחקר כי הסוכנויות הן כלי דכאני לא פעם, המתחשב מעט מאוד בצרכי המטפלת, והרבה יותר בצרכי המעסיקים

(Hondagneu-Sotelo 1997).

גם בישראל תחום ההשמה לגיל הרך הוא תחום מתפתח, וחיפוש ראשוני באינטרנט העלה 7 סוכנויות מטפלות שונות, המתמחות בהתאמה בין משפחה למטפלת. חשוב לציין, שלמעט גלית שעבדה כאו-פר, אף אחת מהמטפלות במחקר לא הזכירה מגעים עם סוכנות. במסגרת מחקר נוסף מומלץ לבדוק את התפקיד שמשחקות סוכנויות התיווך בהבניית היחסים בין המטפלת להורים ובייצור וגריעת הסטאטוס המקצועי של המטפלות.

4. פרק ד': זהות והביטוס אישי של המטפלת

במחקר האומנות הבריטיות (Gathorne-Hardey 1973) מקדיש המחבר מאמץ נרחב לשרטט את דמות האומנת הבריטית הטיפוסית. לטענתו, לנשים שעבדו כאומנות מאפיינים הביטואלים מובחנים: התמקדות בחיי חדר-הילדים וחוסר-עניין מוחלט בעולם המבוגרים, התחמקות מחיי משפחה משל עצמן, פוריטניות מינית, גישה שמרנית לגידול ילדים ומשמעת נוקשה, אישיות אוטונומית וחזקה, ידע אינטואיטיבי על קשרים בינאישיים ושווה פנימית גדולה. להשקפתו, האומנות הבריטיות היו נשים שנטלו על עצמן להנהיג את עולם הילדים, באופן שאף מבוגר אחר לא מסוגל לו, נשים הנעדרות עניין בעולמות אחרים, כולל העולם הפוליטי והמיני. לאומנות היתה גישה לידע נשי-עממי בנוגע לגידול ילדים, ידע שעבר מפה לאוזן בין נשים לאורך דורות, לא הועלה מעולם על הכתב וכלל אינספור הנחיות וכללים לגידול ילדים (Gathorne-Hardey 1973).

גת'רון-הארדי מדגיש כי לאומנות היה זמן בלתי מוגבל להקדיש לטיפול בילדים, ולכן עסקו ללא הרף באכיפת משמעת חדר-הילדים. הניתוק של האומנות הבריטיות מהעולם החיצוני התבטא בסירוב שלהן ללמוד שפות בארצות ניכר שבהן שהו, כמו רוסיה שלפני מלחמת העולם, צרפת ומדינות ערב, ולעיתים במסירות עיוורת לשלום הילדים, שהתבטאה בהברחת ילדים שתחת אחריותן ממדינה למדינה בעת מלחמה (Gathorne-Hardey 1973)

4.1 מאפיינים אישיים

4.1.1 גיל

חמש מרואיינות הן מתחת לגיל 35, והשבע הנוספות הן מעל גיל 50. מתוכן מטפלת אחת כבר בת 70, ורובן בטווח הגילאים שבין 60 ל-70. יחד עם זאת, בדומה להביטוס של האומנות הבריטיות, המטפלות שומרות על תדמית צעירה וקרבה לעולם הילדים. רות בת ה-65 מתארת:

"וכשהם רואים אותי... מגיעה עם הכובע... את רואה, אני תמיד עם הקסקטים, מגיעה על אופניים... ספורטיבית... בג'ינס... יש לי מנטליות צעירה לדעתם" (6, 603-599).

היא גם מציגה את עצמה כמי שמשחקת עם הילדים בארגז החול:

"יש מטפלות שלא יושבות עם הילד בחול, אני עושה איתו עוגות חול, עוגות שוקולד" (6, 832).

גם קטיה מדגישה את רוחה הצעירה ואת ההשתתפות שלה במשחקי הילדים:

"בין השאר זה אחד המאפיינים שלי בתור מטפלת... שכשאת עם הילדים אה... בגנים

הציבוריים, אז אני נמצאת עם הילדים... אני לא יושבת על הספסל לדבר עם מטפלות אחרות..." (1, 830-826).

הגיל מהווה איום עבור חלק מהמטפלות, החוששות שלא ישכרו אותן לעבודה כשהיו מבוגרות יותר:

"הם ראו, ביקשו תעודת זהות. אני לא... מתעלמת מזה... אני יודעת שאני בת שישים וחמש... הגיל שלי..." (9, 759-758).

"מקווה שיקחו אותי לעבודה גם בעוד חמש שנים! אני כבר אהיה בת שבעים... אני אגיד שאני בת שישים..." (6, 584-588).

מקצוע הטיפול כולל אפוא סתירה פנימית נוספת, בין דרישה לבגרות, טיפוליות ואחריות הקשורות לדמות ה"סבתא הטובה" שתידון לעומק בפרק ההון הסימבולי, לבין דרישה לרוח צעירה וקשר עם עולם הילדים. המטפלת היא בין שני עולמות – הבוגר-מטפל והילדי, החופשי וחסר המחויבות והאחריות.

4.1.2. שאיפות מקצועיות

חלק ניכר מהמראיינות הצעירות, לפני או במהלך לימודים אקדמיים, הביעו עניין בלימודים בתחום הטיפול, במיוחד חינוך:

"אני חושבת על חינוך האמת..." (7, 95), אומרת נגה הלומדת לתואר ראשון במדעי הרוח.
 "אני אלך ללמוד חינוך.... אני רוצה להיות או מורה, כאילו ללכת ללמוד מורה וגננת" (2, 906),
 אומרת גלית בת ה-25.

חלקן הביעו עניין בהתפתחות לעיסוקים קרובים בתחום הטיפול, ניהול משפחתון, פעוטון או גן:
 "דווקא הוא כן כיוון שמצטייר כמשהו שאולי אני ארצה להמשיך בו... באופן כללי בחיים... לא יודעת אם אה... בתור מטפלת אה... אה... כמו שאני עכשיו עובדת, אצל מישהו אחר, או... לפתוח פעוטון משלי, כל מיני, כאילו, אני חושבת על כל מיני כיוונים" (1, 41-42).
 "אם אני מוצאת בעל עשיר... אני אהיה מורה... אם אני מוצאת בעל עני... אני אהיה גננת... זה השיקול" (1007).

נגה שואפת להתמקצעות נוספת ועבודה בטיפול במבוגרים:

"אני כן רוצה להמשיך ללמוד... כנראה בתחום טיפולי, אני לא יודעת אם זה יהיה באוניברסיטה... אבל משהו באמת שימקצע אותי יותר כאילו ל... לכיוון הזה של עבודה עם אנשים... לאו דווקא עם ילדים" (10, 125-131).

נשים בעלות מקצוע נוסף שבחרו בטיפול כעיסוק לפרנסה, לא מטפחות שאיפות בתחום הטיפול, אלא מתייחסות לעבודתן כפרנסה בלבד.

4.1.3. ותק

מבין 12 המראיינות, 6 עובדות יותר מעשר שנים במקצוע, 3 עובדות כארבע שנים כמטפלות ו-3 טיפלו תמיד בילדים במסגרת משפחתן או קהילתן, אך עובדות כמטפלת ביתית בשכר רק כשנה. עבור חלק מהמטפלות עבודתן כמטפלת בשכר היא המשך ישיר של גידול הילדים שלהן, ושנות גידול הילדים כלולות בותק שלהן במקצוע:

"מגיל עשרים... ארבעים וחמש שנה... אבל אני לא עובדת בזה אני... גידלתי את הילדים שלי כמובן..." (9, 21-25).

אחרות מספרות על שנים רבות של עבודה בטיפול, כבחירה מקצועית מבוססת ואיתנה:

"לאט-לאט המשכתי וראיתי זה טוב לי ואני יכולה... אז אמרתי למה בבית... פחות לקבל... באתי לאזור של גבעתיים ו... רמת גן... וככה <צוחקת> גילגלתי שבע-עשרה שנה" (5, 161-157).

"אני: מטפלת בילדים כבר (-) אה... עשרים שנה... למעלה מעשרים שנה..." (7, 12).

הדבקות של המטפלות במקצוען היא אבן-פינה בתהליכי הפרופסיונליזציה של השדה. ההתמדה במשך שנים ארוכות בעבודה, הניסיון המצטבר של הסוכנות והתגבשות קהילה מקצועית עשויים להיות מבשרים של התמסדות שדה מקצועי, כתלות בגורמים נוספים שיידונו להלן.

4.1.4. מצב משפחתי

מבין המרואיינות, חמש הן נשים נשואות, חמש רווקות ושתיים גרושות. לחמש יש ילדים משלהן ולשבע מביניהן אין. מבין חמש הנשים שיש להן ילדים, לשתיים יש רק ילד אחד, מבוגר בגילו. הרווקות המבוגרות שבחברה מודות כי רווקותן מהווה בעיה עבור חלק מן ההורים:

"אני רווקה... זה זה יוצר בעיה... <כיחכוך בגרון> יש כאלה שחושדים... כאילו זה לא מסתדר להם... כן, זה יוצר בעיה" (11, 1160-1154).

מכאן ניתן להסיק כי הנורמה בישראל היא להעסיק מטפלת צעירה או מטפלת שטיפלה בילדים משל עצמה, בשונה מהנורמה הבריטית של המאה ה-19, להעסיק אומנת רווקה (Gathorne-Hardey 1973). בשדה הישראלי, אישה שלא הביאה ילדים לעולם היא בחזקת "חשודה", לא ראויה לטפל בילדים. המטפלות הרווקות מבין המרואינות הזכירו את המצב המשפחתי כאיום על מעמדן המקצועי, בעוד שבשדה הבריטי, אישה נשואה עם ילדים משל עצמה נתפסה כמי שלא תקדיש תשומת לב מספקת לילדי המשפחה המעסיקה. הבדל זה בין השדות מרמז על ההבדל המהותי שבתפיסת מקצועות הטיפול הילדים בין החברה הישראלית דהיום לחברה הבריטית במאה ה-19. המודל המשפחתי שולט בכיפה של השדה הישראלי, לעיתים למורת רוחן של המטפלות. המודל כולל ייחוס ערך רב למשפחתיות של המטפלת עצמה ומערכת יחסים סמי-משפחתית בין המטפלות למעסיקים. בשדה הבריטי יוחסה חשיבות למודלים של מקצועיות, בכלל זה הכשרה והקפדה על פרקטיקות וכללים של התנהגות.

באופן פרדוקסלי, עבור הנשים הנשואות מבין המטפלות, שנכשרות לעבודה למעשה משום שההורים רואים בטיפול שלהן המשך ישיר של הנטיות המשפחתיות שלהן, העיסוק בטיפול מהווה דווקא מפלט מתפקיד עקרת הבית. אם שילדיה בגרו ועובדת מחוץ לבית זוכה לתחומי עניין חדשים ולהערכת הילדים: "הם [הילדים] מעריכים את זה, שאמא לא יושבת סתם בבית ומשתעממת... ככה אני קמה, מתלבשת, מתגנדרת... את יודעת, מתאפרת איך שצריך, יוצאת... באה... זה כיף, ממש כיף לי..." (9, 638-641).

אולם, כמו המעסיקים, גם המטפלות האמהות עצמן מייחסות את הידע שלהן ואת יכולת הטיפול לניסיון שרכשו עם ילדיהן שלהן.

4.1.5. תחביבים

כל המרואיינות הזכירו תחביבים הקשורים בעבודות בית מסורתיות של נשים: תפירה, בישול, יצירה וסריגה. חלק מהמטפלות סורגות עבור הילדים שהן מטפלות בהן:
"אני כל הזמן סורגת, בלי הפסקה" (12, 1124).

חלקן סורגות או מבשלות כשהילדים ישנים. נראה כי המודל שהציג גת'רון-הארדי לדמות האומנת הבריטית כדמות נשית-אמהית מרגיעה תקף בחלקו גם למטפלות בישראל היום, והן מקיימות פרקטיקות הביטואליות הקשורות לעבודות הבית של נשים.

4.2. מסלול החניכה

4.2.1. טיפול בילדי משפחתן

לפי עדותן, רוב המטפלות החלו את קריירת הטיפול שלהן כתחביב, הן עבדו במשפחתן או בקהילתן, בעידוד בני משפחה או קרובים בקהילה, בתשלום סמלי, ורק לאחר מכן יצאו לשוק הטיפול המסחרי:
"יש לי במשפחה מלא-מלא... ילדודס קטנים... זה התחיל מבייביסיטר פה, בייביסיטר שם, ופשוט... התחבר" (7, 71-72).

"היה לי במשפחה... ו... שמרתי על תינוקות... ו... אז אה... שעבדתי בתור עורכת דין, אז ההכנסה שלי לא הייתה גדולה, אז השלמתי את זה ב... פעמיים בשבוע אחרי הצהריים... עשיתי בייביסיטר לתינוקות ממש חמודה" (8, 38-40).

המרואיינות מספרות למעשה על סוכנים "מעודדים" שחנכו אותן והעניקו הכשר לזהותן כמטפלות. הסוכנים יכולים להיות מבני משפחתן, שכנים או מכרים.

4.2.2. טיפול אצל שכנים

מתברר, כי לקהילה הקרובה תפקיד מרכזי בהסבת עקרת הבית לעובדת טיפול בשכר. חלק מהמטפלות סיפרו על שכנים ששכנעו אותן לטפל והעסיקו אותן בשכר כהמשך ישיר של העיסוק שלהן כעקרות בית וכאמהות לילדים:

"אז הם באו אליי... אמרו, תראי, את אישה טובה... ואנחנו אוהבים אותך... את יכולה לגדל את הילדים שלי עם הילדים שלך... וככה התחלתי לטפל" (4, 40-41).

השכנים מדברים על ליבה של עקרת-הבית, המסורה לעבודתה בביתה-היא לטפל בילדיהם, ומכאן צומחת קריירה של טיפול:

"כשסיימתי עם הנכדות, היה לי משעמם... אז השכנים ראו אותי שאני מטפלת כל כך יפה בנכדות, אז הם אמרו, אולי את מוכנה לטפל בילד שלנו... אמרתי... כמובן שכן... ו... ככה טיפלתי בילד של השכנים, אחר עוד שכנה ועוד שכנה... אולי איזה ארבע שכנים, ככה טיפלתי בהם... השכנה הרביעית היא גרה קצת יותר הלאה..." (9, 39-44).

4.2.3. מסגרות טיפול נוספות

לחלק מהמטפלות יש ניסיון בנוסף בטיפול, במסגרות שונות – מטיפול בילדיהן שלהן, דרך בתי ילדים בקיבוץ וחונכות טיפולית לילדים או לקשישים ועד מועדוניות, גנים ומשפחתונים של משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה. הבלטת הזהות הטיפולית היא חלק מהבניית הזהות של המטפלת, ונראה כי נשים שעבור הנשים שעוסקות בטיפול הדאגה לאחרים היא עניין מהותי. על ההביטואליות הטיפולית של המטפלות בפרק ההון הסימבולי.

5. פרק ה': קבוצות המטפלות - אורתודוקסיה והטרודוקסיה

"יש כל מיני... קבוצה כזאת... קבוצה כזאת, קבוצה כזאת" (6, 275).
"ולפעמים... אז אה... האוכלוסיות נדבקות, כשיש משהו שהוא לוחט יותר" (11, 1016-1012).

לפי תיאוריית השדות של בורדייה, "כל שדה... מגדיר את עצמו בין השאר באמצעות מושאי-מאבק ואינטרסים ייחודים לו" ו"מבנה השדה הוא מצב יחסי הכוחות בין הסוכנים או המוסדות המעורבים במאבק" (בורדייה 2005). בתוך השדה המקצועי של הטיפול קיימות קבוצות של מטפלות המקיימות ביניהן מאבק על הנכסים הסימבוליים של השדה. בורדייה אף טוען כי "במצב נתון של יחסי הכוחות, אלה המחזיקים במונופול... על ההון הספציפי לשדה, שהוא בסיס לכוח או לסמכות הייחודית האופיינית לאותו שדה, נוטים לנקוט אסטרטגיות של שימור... לעומת זאת, אלה המצויידים בהון מועט יותר (בדרך כלל אלה שזה מקרוב באו ולפיכך גם הצעירים יותר) נוטים לאסטרטגיות של ערעור הקיים" (בורדייה 2005).

בשדה המטפלות, האורתודוקסיה היא של מטפלות ותיקות, ממעמד חברתי נמוך, העובדות במקצוע שנים רבות, אמהות לילדים משלהן, שאין להן הכשרה מקצועית נוספת, והן מוכרות בגינה הציבורית כמטפלות אמיונות ומנוסות. הקבוצה הטרודוקסית מתחלקת לשתי תת-קבוצות: האחת היא של מטפלות צעירות, רווקות וסטודנטיות, ממעמד חברתי בינוני-גבוה, שעדיין לא בחרו מסלול הכשרה (בטיפול או שלא בטיפול). הקבוצה הנוספת היא של נשים מבוגרות, רווקות, ממעמד חברתי בינוני-גבוה, בעלות מקצוע והכשרה נוספת, שהצטרפו לשדה הטיפול בשלב מאוחר בחייהן.

את המידע על הקבוצות ויחסי הכוחות בשדה ניתן לחלץ מתוך דברי המטפלות על הקבוצות השונות; יחד עם זאת, לא כל המרואיינות ערכו הבחנה לגבי הקבוצות בשדה. בהתאם לתיאוריה של בורדייה, הקבוצה הטרודוקסית, המפעילה אסטרטגיות של ערעור הקיים וטוענת ליוקרה בשדה, היא גם הקבוצה היוצרת את הבידול ואת ההבחנות. הקבוצה האורתודוקסית של המטפלות, בעלת היוקרה המבוססת, מתייחסת למטפלות שלא משתייכות אליה כאל סוכנות "בודדות", לא שייכות לקבוצה. לדוגמה, דבריה של דליה, מנהיגת הקבוצה האורתודוקסית בפארק הירקון:

"רוב המטפלות בבת ים... יש בודדות ש... הן גרות אה... או בצפון תל אביב... או... במקומות אחרים" (9, 260-276).

מבחינת דליה, רוב המטפלות שייכות לקבוצה האורתודוקסית מבת-ים, ורק מטפלות בודדות גרות במקומות "אחרים", לא מוכרים, והן בוודאי לא מהוות קבוצה בפני עצמה. מנגד, אסתר שמנהיגה קבוצה הטרודוקסית בפארק מתארת קבוצה סולידרית והדוקה:

"ויש את אה... את השמיכה שלנו שאני אה... ארגנתי אותה... ש... אני משתדלת לברור שם..." (11),
(129).

מבחינת אסתר היא משתייכת לקבוצה אלטרנטיבית לקבוצה הבת-ימית. קבוצה זו מאוד הדוקה ביחסיה ויושבת על "שמיכה". תנאי הקבלה לקבוצה מאוד קפדניים, והיא "בוררת" את המצטרפות החדשות. ה"בדידות" במקרה של אסתר מיוחסת לא למטפלות אחרות, אלא דווקא לאמהות:
"לא בעיה לאסוף... זה אמהות שהן נורא בודדות... שזקוקות לזה..." (11, 480).

5.1 קריטריונים להבחנה בין הקבוצות

כאמור, הקריטריונים העיקריים המבחינים בין שתי הקבוצות הם גיל, מקצוע, מעמד חברתי ומצב משפחתי. במסגרת ההצגה העצמית המבדלת, רוב הציטוטים להלן נעשו על-ידי חברות הקבוצה ההטרודוקסית. המטפלות הותיקות לא דיברו כלל על קבוצות בשדה ולא השקיעו מאמץ בבידול, ככל הנראה כחלק מאסטרטגיית שימור ההון של הקבוצה השלטת בשדה (Foley 2005).

5.1.1 גיל

כשתי מטפלות צעירות מהקבוצה ההטרודוקסית, קטיה ואיילה, מדברות על הבדלים בינן לבין 'המטפלות המבוגרות':

"יש הרבה מטפלות כאלה, *שאני קוראת להן מטפלות מסוג סבתא* <בקול רם> כי הן מתנהגות כמו סבתות... הן נשים מבוגרות... או פיזית, הן לא יכולות לעשות מה שעושות אמהות... לטפס על המתקנים, יחד עם הילדים, כדי לעזור להם... הסבתות הן מרוכזות באמת בלשמור על הילד ולהאכיל אותו..." (1, 324-322).

קטיה מכנה אותן "סבתות", מובחנות אפילו מהאמהות של הילדים, בעלות כשירות פיזית נמוכה, לא יכולות לשחק עם הילדים על המתקנים, מרוכזות רק בשמירה על הילדים ובהאכלתם. היא מזלזלת בהן בברור, ולמעשה לא מקבלת את תכתיבי האורתודוקסיה. במקום אחר היא שוב מזכירה את המטפלות המבוגרות ומצביעה על חוסר הכשירות שלהן, הן בהזנת הילדים והן במשחק איתם:

"הרבה פעמים אז את רואה אותן רודפות אחרי הילד עם כפיות בכל ה... גן הציבורי... ובמיוחד המטפלות המבוגרות, ש... גם ככה. כמו שאמרתי לך, הן מסוג סבתא, הן לא רצות אחרי הילדים, לא כל כך מטפסות איתם וכאלה אז הן יושבות אה... בצד, והרבה מדברות אחת עם השנייה, או ש... להיפך, כזה ילדים מאוד קטנים, שהם עוד לא הולכים, אפילו... אז הן פורסות שמיכה ומניחות את הילד" (1, 894-892).

היא מציינת שהן מדברות אחת עם השנייה, כלומר שהן קבוצה מגובשת. להדגשת העדר הכשירות שלהן היא מספרת גם שהן מתייחסות לילדים קטנים מאוד כמו לחפצים, "מניחות" אותם על שמיכה, ולא מפעילות אותם. התפיסה של קטיה לגבי המטפלות המבוגרות, הקבוצה האורתודוקסית, שלילית ביותר,

והיא למעשה טוענת להון סימבולי, שיידון בהרחבה בפרקים הבאים, של כישורים "מתקדמים" לטיפול, כגון גירוי קוגניטיבי ומשחק.

גם איילה מאפיינת את המטפלות המבוגרות בנות הקבוצה האורתודוקסית כמזניחות את הילדים וכקבוצה מגובשת בינן לבין עצמן:

"המבוגרות... כן... אה... הן הכי מצחיקות... לא, את יודעת, זה עניין, זה לא אמה שהיא... full power ותשומת לב להסתכל... זה קאצ'קס כזה... מחפשות את הנושא שיחה" (7, 52-50).
את הטיפול שלה עצמה היא מאפיינת במילים: "חיים", "עניין", "תשומת לב" ו"אנרגיות", לעומת הטיפול הנרפה של מטפלות מבוגרות:

"אני חושבת שבגלל שאני צעירה... ואת יודעת, לא באה אליה מישהי שקצת אה... זה... אז יש יותר אה... יש יותר חיים, יש יותר עניין... יש יותר תשומת לב, יש יותר אה... אנרגיות... יש יותר אנרגיות, את יודעת, עם הגיל... גם אחרי שאת חווה ילדים, נכדים, פחות יש לך כוח..." (7, 179-186).

הטענה של איילה לסטאטוס סובבת סביב החיוניות והאנרגיות של אישה צעירה, לעומת הנרפות של מטפלת מבוגרת, והיא מתעלמת לחלוטין מנכסים סימבוליים הקשורים בותק ובניסיון, המזוהים עם הגיל המבוגר.

מתוך הקבוצה ההטרודוקסית, רואיינו שתי מטפלות מבוגרות. אסתר, בת 50, ורות, בת 65. רות הביעה חששות רבים בנוגע לגילה ולאפשרות שלא תקבל עבודה עם התקדמות הגיל:

"מקווה שיקחו אותי לעבודה גם בעוד חמש שנים! אני כבר אהיה בת שבעים... אני אגיד שאני בת שישים..." (6, 588-584).

"מהאינטרנט, מתקשרים ושואלים בת כמה את? אז כשהייתי בת אה... חמישים ו... שלוש-ארבע... אז אמרתי... אבל היום בגילי... אני אומרת, אני אומר לכם, כשאני אבוא... כי אם עכשיו, הייתי אומרת בטלפון שישים וחמש, זה היה נראה להם הרבה" (6, 596).

היא לא מספרת למעסיקים את גילה לפני פגישה פנים מול פנים. מבחינתה, הגיל הוא חיסרון. אסתר, לעומת זאת, המבוגרת פחות, רואה בגיל יתרון ומספרת על חוסר האחריות של מטפלות צעירות: "אבינועם סיפרה לי... ש... אה... הייתה לה, היא כבר קבעה עם מטפלת צעירה... והיא הבריזה לה... אז היא אמרה, די! אני זה ברור לי שאני רוצה מישהי מבוגרת... יש תחושה של יותר יציבות" (11, 530-534).

לעומתה, המטפלות הצעירות מצטיירות כלא יציבות ולא אחראיות. מצד שני, היא מותחת ביקורת גם על המטפלות המבוגרות מן הקבוצה האורתודוקסית ועל התפיסה האוטומטית של הורים לגביהן: "הן עושות את זה כי הן מתעצלות ומדברות ביניהן, מקשקות... איפה ההורים, אני לא מצליחה להבין... לא יודעת, יש איזה בטחון כזה שאם היא מבוגרת היא סבתא, ואז הכל בסדר... הם לא בודקים את זה... סבתא טובה... <צוחקת> יש גם סבתות רעות" (11, 387).

אסתר מצביעה על זיהוי נפוץ בשדה המקצועי של הטיפול, של מטפלת מבוגרת כ"סבתא טובה". הסוכנות המבוגרות בוודאי שואפות לבצע פרסונה זו במטרה לנכס את הנכסים הסימבוליים של שדה הטיפול, כגון אמהות, אחריות, אהבה וקשר מיסטי עם ילדים. אסתר לועגת לזיהוי האוטומטי של הורים ומצביעה על אפשרות הפוכה – לא כל מטפלת מבוגרת היא סבתא, ולא כל מטפלת מבוגרת או סבתא היא 'סבתא טובה'. יחד עם זאת, ניתן להסיק מדבריה על המודל המקובל של זהות מקצועית בשדה המטפלות שיידון בפרקים הבאים, המודל של "אמא טובה".

דליה היא היחידה מבין הקבוצה האורתודוקסית שהזכירה בדבריה את גילה:

"חבל שאני מבוגרת כבר... כמה שנים אני אוכל עוד לעבוד בזה? עוד ארבע-חמש" (9, 745-748).

"הם ראו, ביקשו תעודת זהות. אני לא... מתעלמת מזה... אני יודעת שאני בת שישים וחמש... הגיל שלי..." (9, 758-759).

מדבריה אפשר להסיק כי גם בקבוצה האורתודוקסית הגיל מהווה מכשול לקבלת עבודה. חשוב להדגיש, עם זאת, כי אף אחת מהמטפלות המבוגרות בקבוצה האורתודוקסית לא התייחסה למטפלות צעירות כאיום. הספק לגבי המשך העבודה מתמקד במעסיקים ובנכונותם להעסיק אישה מבוגרת.

5.1.2. מעמד חברתי

שתי המטפלות המבוגרות מן הקבוצה ההטרודוקסית הן שהצביעו על ההבחנות המעמדיות בתוך קהילת המטפלות. רות מאפיינת דמות של המטפלת המוזנחת, לפי הדימוי התרבותי של 'המזרחי המכוער': "הייתי מתחילה מה... נמוך ביותר, זה... מטפלת באמת חסרת כל השכלה ועברית קלוקלת, עם הבעת פנים זעופה... אה... בדרך כלל גם נראית רע. יש כאלה שגם די מזניחות את עצמן... את רואה הרבה מאוד נשים גדולות, במובן של את יודעת, גדולות ומוזנחות... מנטליות של אה... אי. חוסר ידע איך לטפח... רובן גם לא בריאות... זה סוג של 'כפרה, כפרה'... והן קולניות גם, בהרבה מקרים" (6, 265-267).

הדמות שרות משרטטת היא דמות "לא מעודנת", זעופה, קולנית, חסרת השכלה, מוזנחת, עם מנטליות ועברית קלוקלת, שמשמיעה את המילה "כפרה" ללא הרף. ההבחנה הסוציו-אקונומית של רות ממצבת אותה גבוה יחסית למטפלת המזרחית הממוצעת (ועל כך בפרק ההון הסימבולי). יחד עם זאת, רות מביעה גם אהדה כלפי מטפלת אחת מה"סוג כפרה" ומחולקת לה מחמאות, כהבעת סולידריות: "אני מכירה מטפלת מעולה, שכל מילה שנייה שלה זה 'כפרה'... כפרה כפרה... והיא מדברת ב... ניב מזרחי... והיא באה מרקע... את יודעת, לא שאלתי אותה אף פעם על הילדות שלה... אני מהמרת... רקע קשה, עם עשרה ילדים, אני מהמרת" (6, 103-100).

גם אסתר מבחינה בינה לבין המטפלות "העממיות" ומשרטטת אותן כמוזנחות, ובה בעת, כדי להשתלב בשדה, "בברנז'ה", היא מביעה סולידריות איתן:

"למרות שאני קצת אה... למדתי לפטפט עם אחרות... בחיים שלי לא האמנתי שתפנה אליי מטפלת שהולכת עם... השמלות הנשרכות האלה, עם הנעלי התעמלות... שתדבר איתי, ואני ארגיש שאנחנו

מאותה... אה... מאותה הברנז'ה, ואני מרגישה עם זה מצוין... סוף סוף נעשיתי *עממיקן* (11), (831-835).

אסתר מדגישה כי העבודה בשדה המטפלות קרבה אותה לשכבות נמוכות יותר של החברה הישראלית ומתייחסת להתקרבות זו בחיוב:

"זה אחד הדברים הטובים שקרו לי בעבודה הזאת... שאני ממש מרגישה מצוין... של אה... לא להיות מנוכרת... או מסויגת, יותר פתוחה... רק מרוויחים מזה" (11, 106-107).

לסיום, חשוב להזכיר שכבות נוספות שלא נכללו בעבודה זו כמרוויינות, אולם משתייכות לשדה המטפלות, חלקן בשוליים של השדה: מטפלות דוברות רוסית לאוכלוסייה הרוסית, אתיופיות ועובדות זרות מן הפיליפינים, שהעסקתן בטיפול היא לא חוקית: יש גם מטפלות שמדברות רק רוסית... ו... אז זה מתאים ללהורים רוסים... יש די הרבה מטפלות רוסיות עכשיו" (6, 279), "פיליפיניות... יש אה... אתיופיות, שאני לא יודעת אם הן או-פר או מטפלת" (6, 291).

מחקר נוסף דרוש כדי לבחון את ההבדלים המעמדיים בתוך המקצוע ואת האוכלוסיות הנוספות ויחסייהן עם המטפלות במרכז השדה, בהתחשב במשתנים של מוצא אתני, שפה ולאום.

5.1.3. מקצוע

בנוסף להבחנה המעמדית, קטיה, אסתר ורות מבחינות בין "מטפלות מסורתיות", שהטיפול הוא המקצוע היחיד שלהן, לבין נשים משכילות, שהטיפול הוא מקצוע נוסף עבורן:

"רוב המטפלות... לא למדו מקצוע... (6, 249).

"אני רואה המון המון מטפלות... ב... בגנים הציבוריים, נתקלתי במטפלות גם במסגרות (-) שפשוט הן באמת עושות את זה בגלל שאין להן משהו אחר לעשות" (1, 154-158).

"הרבה מאוד מהנשים זה לא החלטה... שהן קיבלו: אה... מתוך אה... איזשהי תחושה... שזה מה שהן רוצות לעשות... אלא בגלל שהן לא יכולות למצוא עבודה אחרת" (1, 735-737).

"אין שם אה... מטפלות בגיל שלי... עם כאילו השכלה... (11, 170).

שלוש המרוויינות מגדישות את העדר ההכשרה, ההשכלה, הברירה והכישרון בקרב מטפלות אחרות. הן טוענות כי רוב המטפלות, לא הן-עצמן, עובדות במקצוע כי אין להן אפשרות תעסוקה אחרת, ולמעשה אלמלא הטיפול לא היו מתאימות לשום עבודה. קטיה אף מדגישה כי לדעתה רבות מן המטפלות לא מתאימות – לפחות מבחינת הכשרתן, אך גם אולי מבחינת כישוריהן – להיות מטפלות:

"הן לא מוצאות עבודה אחרת, או שלא מוכשרות לעבודה אחרת... הן גם לא מוכשרות לזה הרבה פעמים" (1, 159-160).

ההבחנה של רות, אסתר וקטיה בין מי שבחברה להיות מטפלת, לבין מי שנדחפה לכך בלי-ברירה, היא למעשה הבחנה בתוך השדה בין הקבוצה הטרודוקסית, שזה מקרוב באה, לבין הקבוצה האורתודוקסית,

שמושלת בשדה. כפי שיידון בהרחבה בפרק ההון הסימבולי, הקבוצה האורתודוקסית מבססת את עמדתה באמצעות ההון הסימבולי של אמהות וטיפול; היא לא טוענת להון של השכלה וכישורים. לעומת זאת, חברות הקבוצה ההטרודוקסית מדגישות את העדיפות שלהן מבחינת השכלה וכישורים, ומתייחסות בביטול להון הסימבולי העיקרי של שדה הטיפול – אמהות. הדגשה זו היא ניסיון ליצור מושאי מאבק חדשים, כגון הכשרה או ידע מדיסציפלינות פסיכולוגיות, חינוכיות או בריאותיות, בניגוד לנורמה השלטת בשדה, שכל ההכשרה שמטפלת טובה צריכה היא האמהות שלה-עצמה.

באופן מעניין, דווקא חברות הקבוצה ההטרודוקסית, שמבליטות ידע, השכלה וכישורים נרכשים בתחום הטיפול הן שמתנגדות להכשרה ממוסדת בתחום הטיפול הביתי. בהתאם לתיאוריה של בורדייה, חברות הקבוצה ההטרודוקסית שואפות 'לכבוש' מעמד ויוקרה בתוך שדה קיים, והכשרה מסודרת וארוכה בתחום זה עלולה לעכב אותן מלהגיע למטרתן. הן מבססות את העליונות שלהן באמצעות אסמכתות של השכלה והכשרה שלא מתחום הטיפול. חברות הקבוצה האורתודוקסית מתייחסות לניסיון שלהן-עצמן כאמהות כהכשרה מספקת בטיפול, ותומכות בהכשרה למטפלות אחרות, כדי להגן על עמדתן בשדה. ובסופו של דבר, שתי הקבוצות מונעות למעשה התקדמות של תהליכי פרופסיונליזציה בתחום המטפלות.

5.1.4. מצב משפחתי

הבחנה נוספת בין הקבוצות שמזכירות המטפלות מן הקבוצה ההטרודוקסית היא ההבחנה בין אמהות לילדים משלהן לרווקות ללא-ילדים; רוב המטפלות מהקבוצה האורתודוקסית הן אמהות לילדים, ואילו רוב המטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית הן בדרך כלל רווקות ללא-ילדים. בתחרות על הנכסים הסימבוליים בין הקבוצות, האמהות של הקבוצה האורתודוקסית עשויה לשחק לטובתה, ובנות הקבוצה ההטרודוקסית דנות במצב המשפחתי של המטפלות כקריטריון מבחין, לאו דווקא לטובתן. נגה, מטפלת צעירה מדווחת על ההבדלים בין הקבוצות:

"כמובן שיש את כל הסקציה של האמהות... זה כל היותר מבוגרות... הן אמהות, יש להן ניסיון... ויש את הצעירות יותר, שאני באמת, אני מניחה שרובן לומדות משהו בסביבה" (10, 518-512).

נגה מדגישה את הניסיון שיש למטפלות-האמהות. מייד אחרי הדגש של הניסיון שיש לאמהות, היא מדגישה את ההשכלה של המטפלות הצעירות, המאזנת את העדר הניסיון האמהי.

רות מדווחת על מספרים מקרים שבהם לא קיבלה עבודה בגין ערירותה:

"יש הורים שישמחו לקחת אמה לילדים (2) ויירטעו מלקחת מישהי כמוני שאין לה ילדים... יש כמה מקומות שלא התקבלתי... אז יכול להיות שזה היה השיקול" (6, 702).

היא גם רואה את עצמה יוצאת-דופן בקרב קהל המטפלות, כי אין לה ילדים:

"רוב המטפלות... הן אמהות לילדים, מה שאני לא..." (6, 249).

גם אסתר מדווחת על חשדנות מצד הורים לגבי מטפלת בגילה שאין לה ילדים:

"זה.זה יוצר בעיה... <מכחכת בגרונה> יש כאלה שחושדים... כאילו זה לא מסתדר להם... כן, זה יוצר בעיה..." (11, 1160-1158).

בניגוד לשדה האומנות הבריטיות, שבו אומנת שהתחנתה והביאה לעולם ילדים משלה נפלטה החוצה מן השדה (Gathorne-Harvey 1973), בשדה המקומי של מטפלות לילדים מטפלת רווקה נחשבת "פחות" ממטפלת שיש לה ילדים. הבחנה זו מעידה רבות על הסמי-מקצועיות של תחום הטיפול בילדים; בעיני המעסיקים, הטיפול נתפס כמשך טבעי של העבודה הטבעית של האישה בגידול ילדים, ולא כמקצוע בפני עצמו. על הקבוצה ההטרודוקסית, שלרבות מחברותיה אין ילדים, להוכיח את כשירותה לטפל באמצעים אחרים, והיא עושה זאת באמצעות בידול וטענה לנכסים סימבוליים חלופיים.

5.2. סוכנים נוספים בשדה

5.2.1. או-פר

חשוב להבחין קבוצה חשובה נוספת בשדה המטפלות – מטפלות המתגוררות בבית המשפחה, או בשמן הצרפתי *au pair*, כלומר "בשוויון", והוא רומז לכך שהיחסים עם האו-פר היו על בסיס שוויוני כביכול, והיא התקבלה כחלק מהמשפחה, לפחות לתקופה מוגבלת, ולא כמשרתת, נחותת-מעמד. בדרך-כלל הועסקו נשים צעירות, ואפילו נערות, כאו-פריות.

בישראל של היום, האו-פר מתגוררת בבית המשפחה. היא מקבלת חדר, או חדרון, בבית המשפחה ומטפלת בילדים בשעות מוסכמות מראש. בשעות הערב האו-פר חופשייה לעיסוקיה, וכך גם בסופי שבוע, גם אם היא נמצאת בבית המשפחה. פעמים רבות, כשהמשפחה יוצאת לחופשה, בארץ או בחו"ל, האו-פר מתלווה אליה.

במחקר זה שתי מרואיינות, גלית וברוריה, עבדו כאו-פר. ברוריה עבדה בארה"ב, וגלית בארץ. גלית מעידה כי הצעירות שעובדות בארץ כמטפלות בבית המשפחה מגיעות בדרך-כלל מהפריפריה למרכז: "כשאת עובדת במקצוע כזה, זה מקצוע מאוד בודד, בדרך כלל הבנות שמגיעות... מגיעות מהצפון: מגיעות אולי מהדרום... אני שרוב האנשים שמגיעים לא גרים במרכז... כי זה דבילי להיות או-פר כשאת גרה שני מטר מהבית" (3, 647).

מדבריה של גלית ניתן להבין כי רוב המשפחות המעסיקות או-פר מתגוררות במרכז הארץ, וכי צעירות מהמרכז לא מעוניינות לעבוד כאו-פר. היא גם מאפיינת את עבודת האו-פר כ"בודדה". גלית גם הזכירה יותר מרואיינות אחרות סכסוכים עם המעסיקים ודרישה מצידם לעבודות ניקיון. אכן, קבוצת האו-פר בתוך קבוצת המטפלות שונה, הן בהרכבה הגילי, הן בתנאי ההעסקה והן ביחסי הכוחות עם המשפחות המעסיקות, והיא קוראת למחקר נוסף.

5.2.2. אמהות

בין הקבוצות השונות של המטפלות המתגודדות בגינה הציבורית ומרכיבות את שדה הטיפול מצויה קבוצה נוספת, לא של מטפלות - אמהות, צעירות בדרך כלל, שבחרו לא לעבוד ולטפל בילדיהן בעצמן. אסתר מספרת איך אמהות מצטרפות ל"שמיכה" שלה:

"בשמיכה שלנו יש רק מטפלת אחת... והשאר זה אמהות..." (11, 475).

"הקבוצה הראשונה שנוצרה בפארק... היא הייתה מרתקת, זה היה שילוב של מטפלות

ואמהות... [המשותף להן] אני חושבת שהשכלה" (11, 120).

אסתר היא היחידה מבין המטפלות שמזכירה את קבוצת האמהות, גם אם נוכחותן בגינות הציבוריות מורגשת היטב.

5.2.3. גברים מטפלים

לצרכי מחקר זה, לא אותרו מטפלים-גברים. נוכחותם בגינות הציבוריות לא מורגשת כמעט, אבל נגה מספרת על הימצאותם:

"להפתעתי יש גם אה... מטפלים... בפארק... היה... ילד אחד... באופן מעניין זה קרובי משפחה

רחוקים... נפגשתי עם שניים כאלה... צעירים... אפילו מאוד צעירים... קרובי משפחה רחוקים

שמטפלים בילד... יש בפארק דברים כאלה... יש גם אה... מישהו שיש לו משפחתון... בחור מקסים,

כאילו, ממש אה... נראה שזה כל כך מתאים לו... ראיתי נניח מודעה... שמישהו פירסם את עצמו בתור

מטפל... מישהו שגם, למד חינוך... וזה... ונראה שהוא ממש כאילו..." (10, 506).

מחקר נוסף דרוש כדי למפות שוליים אלה של שדה הטיפול.

6. פרק ו': איומי סטאטוס בשדה המטפלות

שדה המטפלות חשוף לאיומי סטאטוס רבים, גם כעיסוק סמי-מקצועי בעל סטאטוס נמוך בשוק המקצועות, גם ביחס ליחסים החברתיים הכלליים, שכן עבודות הבית מסומנות מגדרית בתרבות כעבודות נחותות וגם ביחס למשפחות המעסיקות המצויות במעמד גבוה יותר בדרך כלל. מבחינה מקצועית, הטיפול שייך לעיסוקים הסמי-מקצועיים, שאין להם הכשרה ורישוי ומעמדם בשדה המקצועות נמוך. מבחינה מגדרית, המטפלות הן בדרך כלל נשים, שממילא מעמדן בשוק המקצועי נמוך יחסית לגברים. מבחינת המשפחות המעסיקות, המטפלת נמצאת בעמדה מתחרה לאם ביחסים עם התינוק או הילד. בתוך שדה המטפלות קיימים איומים נוספים, בשל המבנה הסמי-מקצועי, ואין הפרשי שכר בין מטפלת שזה עתה נכנס לשוק לבין מטפלת ותיקה. הטענה של המטפלות לסטאטוס, אם כן, נתקלת במכשולים ואיומים רבים. להלן מיפוי של איומים אלה, כפי שעלו מתוך דברי המטפלות:

6.1. איומי סטאטוס מבחינת היחסים החברתיים

מדבריהן של מטפלות בשתי הקבוצות, האורתודוקסית וההטרודוקסית, עולה כי הטיפול בילדים הוא עיסוק מאויים מבחינה חברתית, בשדה המקצועות הכללי, כמקצוע מסומן מגדרית ומקצוע בעל דימוי תקשרותי מפקפק. מטפלות, אולי יותר מכל חברי הקבוצות הסמי-מקצועיות, סובלות מעמדה חברתית נמוכה.

6.1.1. מעמד נמוך בשדה המקצועות

בהתאם למודל של סלע-שפי (Sela-Sheffy 2006) מטפלות מתמודדות עם תפיסה מנמיכה שלהן ביחס למקצועות אחרים, הבאה לידי ביטוי גם בביקורת של בני משפחה וחברים על הבחירה בעיסוק, וגם בתפיסה של הטיפול – כמו העיסוק בתרגום - כ"כניעה". בנות הקבוצה ההטרודוקסית שעבדו במקצועות אחרים, מתלוננות על ירידה משמעותית במעמדן החברתי עקב הבחירה בעיסוק זה. אסתר, לדוגמה, מדברת על הביקורת של אחיה וחברתה ועל המעמד הכנוע שמצמידים לעיסוק:

"אח שלי אמר לי, מה אסתר, זה מה שיצא ממך? אה... חברה אחרת אמרה לי... אוי, אסתר, תנסי לעשות משהו יותר <צוחקת>" (11, 821-822), "זה כאילו כניעה... <צוחקת> זה כאילו אין לי מוטיבציה או אתגרים... ואני תמיד אומרת להם... אני אעשה, אני אעשה דברים מצוינים... כרגע זה נהדר לי" (11, 824-827).

רות, שעבדה לפנים כעיתונאית מספרת על הירידה המשמעותית במעמדה:

"זה קטע... שזה ירידה בסטאטוס... אין מה להגיד... כשאני נגיד... (-) נפגשת עם מישהו... אני עיתונאית, אני עיתונאית, ועוד להגיד שאני בעלת טור רכילות... ואה! כל הסיפור אה... שמכירה את כל העולם... ולהגיד שאני מטפלת בתינוקת... אה... זה משהו אחר... זה פשוט... אבל אה... זה משהו שבחרתי... אה... תראי, מי שמכיר אותי... שנים... יודע מה הייתי פעם, ומה אני עכשיו... חוץ מזה..."

שלי לא משנה... מה הסטאטוס שלי בעיני אחרים, זאת אומרת... מה אכפת לי? אני עושה מה שנוח לי..." (6, 970-977).

רונית מתוודה על תקופה קשה שעברה, כשנבוכה להציג את עצמה כשנשאלה לעיסוקה: "הייתה לי תקופה קשה... כאילו של אה... מה להגיד, לא יודעת מה להגיד..." (8, 136). גם קטיה מתקשה כשהיא צריכה להציג את עבודתה בפני זרים: "לפעמים אני מרגישה מוזר להגיד לאנשים שאני לא מכירה, ואני מכירה אותם ממש אה... כן, היכרות ראשונית... אה... מוזר לי להגיד שאני עובדת כמטפלת" (1, 290-293). נגה מדברת על ביקורת חברתית בצורה של הרמות גבה, ועל האופן שבו היא מצטדקת אל מול האיום: "אנשים מרימים גבה... אבל אם אני אומרת שאני סטודנטית אז זה כאילו מאזן את זה, כי זה לא... הדבר היחיד שאני עושה... כי זה לא קריירה... זה... יש ציפייה שזה. שאני אלך ואני אעשה קריירה" (10, 207-211). אסתר הודפת את איום הסטאטוס באמצעות התכחשות לזהות המקצועית כזהות מהותית בהבניית העצמי שלה:

"אני גם באופן אישי לא רוצה להיות מזוהה באישיות שלי דרך מקצוע... אני מפרידה בין פרנסה לבין האישיות שלי... אני אסתר שמתעניינת בכל מיני דברים... אני לא רוצה להיות מזוהה, אני חושבת שזה גם נורא להיות מזוהה דרך ה... עבודה שלך" (11, 1055-1062). היא גם עסוקה מאוד בניסיון לשפר את הדימוי של המקצוע ומדגישה את החשיבות של עבודתה: "אני חושבת שזה בעיה של דימוי... אה... אני חושבת שיש לזה הרבה מאוד חשיבות... ו... אה... לא יודעת למה... חברתית זה לא נחשב למשהו שהוא חשוב... וזה ציון דרך מאוד חשוב לתינוק... יש הורים שמאוד מקפידים לחפש מישהי טובה... יש כאלה שלא חושבים שזה ככה, אלא... שלתינוק כאילו אין אה... צריך לדאוג שהוא לא יתקרר, שיאכילו אותו וזהו... (11, 842-845). גם מצידין של בנות הקבוצה האורתודוקסית עולה הדימוי נמוך-הסטאטוס של המטפלת: "חושבים שזו עבודה פשוטה" (5, 31).

"אומרים לי די, זה עבודה קשה, תפסיקי... עבודה יותר מדי קשה להרים את הילדים, להוריד את הילדים, אמרתי זה לא נורא... זה הדבר האחרון בחיים, תאמיני לי... אני לא... אנשים יודעים שזה עבודה קשה, עם ילדים זה עבודה די קשה" (12, 1021-1023). מדבריהן עולה כי גם בקרב המעמד הנמוך טיפול בילדים נחשב לעבודה מין הפשוטות והקשות ביותר.

6.1.2. עבודה בלתי מקצועית

בנוסף לתפיסה המנמיכה ביחס למקצועות אחרים, הטיפול עצמו נתפס כ"לא-מקצוע", מעין עיסוק צדדי של אמהות שילדיהן בגרו. בנות הקבוצה האורתודוקסית מתעלמות מתפיסה זו; הן רואות בעצמן בעלות מקצוע ומבליטות את נכס המקצועיות, כפי שיפורט בהמשך. בנות הקבוצה הטרודוקסית מתלבטות ביחס אליו, התפיסה הבלתי מקצועית מאפשרת להן לסמן את חיצוניותן לשדה:

"זה יותר הכנסה... שזה לא מקצוע כאילו ש... שאני רואה את עצמי, בעלת מקצוע... מטפלת בתינוקות" (10, 920).

חלק מחברות הקבוצה ההטרודוקסית דוחות את הדימוי הבלתי מקצועי של הטיפול: "כשאני אומרת בלתי מקצועית, אני מתכוונת גם באמת ל... הילה של המקצוע הזה, שזה לא מקצוע" (1, 282-283).

"יחסית ל... מקצועות אחרים... זה נחשב כאילו... בלתי מקצועי העבודה הזו... את לא צריכה לסיים תואר... או משהו כזה" (8, 51-52).

מדברי שתי המטפלות, קטיה ורונית, ברור כי הן לא מסכימות עם הדימוי הבלתי מקצועי של הטיפול, הן טורחות להדגיש שמדובר ב"הילה", במשהו ש"נחשב", אך לא מאמצות בעצמן את התפיסה הזו לגבי המקצוע. שתיהן בעצם מאותות למאזין שהן רואות בעצמן בעלות מקצוע, על קו התפר בין הקבוצה ההטרודוקסית לקבוצה האורתודוקסית.

חלק מהמטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית דווקא כן מאמצות את התפיסה הבלתי מקצועית של הטיפול. רות משווה בין מטפלות למורות וטוענת שהבחירה בעיסוק זה היא כורח של כוח-אדם חסר הכשרה:

"יש הכשרה למטפלות... יש הכשרה למורות... רק מי שמלכתחילה מי שהולך ל... סוגים האלה של אה... הכשרה, זה מראש נשים שאין להן משהו אחר" (1, 747-749).

"אני גם לא הלכתי לעשות את זה רק בגלל ש... לא יכולתי לעשות משהו אחר... זאת אומרת, גם בגיל שלי היה עכאפילו אם עכשיו, נגיד הייתי מחליטה שאין לי... אין לי מה לעשות... אז הייתי הולכת ללמוד עוד משהו..." (1, 765-766).

חשוב לשים לב, כי כשהן מדברות על עבודה בלתי מקצועית, רות, נגה, רונית וקטיה מהקבוצה ההטרודוקסית רחיקות מעצמן את האיום. הן מייצרות אופוזיציה בין הבחירה האישית שלהן, לבין "מטפלות אחרות" בשדה; מטפלות אחרות עובדות במקצוע כי אין להן ברירה מקצועית אחרת, אין להן הכשרה, ידע, יכולות. הן, לעומת זאת, בחרו בעיסוק מתוך נטיית לב, אהבה וכישרון מיוחד לתחום. מטפלות אלו מייצרות כך סטאטוס בתוך השדה.

6.1.3 המטפלת כשפחה

בנוסף למעמד הנמוך והבלתי-מקצועי של הטיפול, טיפול בילדים, כעבודה במרחב הביתי הנעשית על-ידי נשים, נתפס לעיתים בתרבות כעיסוק משפיל ונחות (Lan 2003, Toronto 2002), והשירות בו גורע מערכו של האדם, בעיני מטפלות מהקבוצה האורתודוקסית וההטרודוקסית כאחד. רחל מהקבוצה האורתודוקסית מדווחת כי הטיפול בילדים נתפס בעיני החברה ככלל כעבודה נחותה, שאין עימה כבוד, היא מספרת כי בנה הרגיש מושפל מכך שהתחילה לעבוד כמטפלת של אחת המורות שלו: "פעם היה זה בושה לעבוד... את שפחה כאילו" (4, 404)

"אמרתי, לא תאמין, הייתי אצל מורה שלך... רוצה לטפל, אומר "לא, לא, לא, לא, לא, לא להגיד... אל תגידי... את זה, זה כואב לי... כואב לי, כואב לי" (4, 521-525)

"בגלל שהערך שלו יורד, אמא שלו... כאילו שפחה... שפחה" (4, 539-541).

בנה של רחל חווה את העבודה של אימו בבתי אחרים, בטיפול בילדי אחרים כפגיעה ממשית במעמד שלה. גם חני מזכירה את הקישור בין הטיפול לבין מעמד של משרתת:

"מטפלת זה לא משרת שלכן... אם לא תהיה מטפלת אתם... גם אין לכם (-) עבודה, ואין לכם אה... חיים, ואין לכם שום דבר..." (5, 287-289).

אסתר מהקבוצה ההטרודוקסית, בעלת תואר אקדמי, שעבדה כמנהלת חשבונות לפני שהפכה למטפלת מדברת על מעסיקים שמתייחסים למטפלת כאל עבד בשכר:

"יש הורים שהם איומים... הם חושבים שאם הם משלמים... קנו אותך" (11, 963-966).

איום מעמדי זה עשוי להשפיע על היחסים היומיומיים בין המטפלת להורים ועל החוויה של עבודה בשדה המטפלות. אולם, חשוב לציין, שרוב המטפלות ציינו שיחסייהן עם ההורים דווקא טובים ושעבודת הטיפול היומיומית לא כרוכה בהשפלה. איום זה אם כן משחק תפקיד במיוחד מול המעגלים הקרובים של המטפלות משתי הקבוצות, מול בני משפחה וחברים.

6.1.4 מטפלות רעות ומתעללות

אחד האיומים הגדולים ביותר שעיימם מתמודדות המטפלות משתי הקבוצות הוא הדימוי התקשורתי שדבק בהן, של אלימות והתעללות. בשנים האחרונות פורסמו בתקשורת מקרים של התעללות בפעוטות ותינוקות, שעוררו פחד גדול בציבור מפני מטפלת-מתעללת. אסטרטגיית ההתמודדות עם איום זה מצד המטפלות והבניית זהותן המקצועית ביחס אליו מפתיעות; כמעט אף אחת מהן, משתי הקבוצות, לא ניסתה להמעיט בהיקפי התופעה או להכחיש את תפוצתה. הן מדברות בחופשיות על 'המטפלות המתעללות' ועל היכרותן הקרובה עם התעללות בטיפול. הדיבור שלהן מתאפיין באסטרטגיה של הרחקת העצמי מהזהות הקולקטיבית הנתונה המתגלמת בדימוי התקשורתי הנתון:

"יש את אלה שלא יכולות... ובאות מטפלות, ומרביצים לילד... ומתעצבנים שהילד בוכה... יש מטפלות שמאבדות סבלנות אם הילד בוכה או לא רוצה לאכול ומרביצות לילדים..." (5, 204-205).

"מטפלת ש... אה... מזניחה את התינוק... לא שמה עליו עין, לא בודקת מה קורה, ויש, יש... לצערי יש מקרים כאלה... מטפלות שמתעללות" (8, 105-106).

רות אפילו מעידה שהכירה באופן אישי מטפלת מתעללת:

"הכרתי בגינה מטפלת שנתפסה מכה את הילד אחר כך, שמו לה מצלמות" (6, 336-337).

גלית מעידה על עצמה שלא הייתה משאירה את ילדיה בידיים זרות, כלומר היא הפנימה לחלוטין את האיום, והיא מזדהה עם המשפחה ולא עם הקולגות:

"היא יכולה להיות מפלצת, היא יכולה להיות אה... אני זוכרת ש... ש... נתנו לי לטייל איתו, עם התינוק... אני אומרת, בואנ'ה, ואם אני איזה סתומה, או איזה משוגעת שיגנוב לה את התינוק, כאילו... איך אפשר

לסמוך? איך אפשר? אי אפשר! אי אפשר, מה היא תשים מצלמה בעגלה? איך היא יכולה לדעת שאני לא... יש כאלו סיפורים כמו שראינו בכלבוטק... מפחידים... שלוקחים תינוק וזורקים אותו על הרצפה" (2, 776-758).

המראיינות מזכירות סוגים שונים של התעללות שהן מכירות מצד מטפלות אחרות, בין היתר, צעקות, מכות, הזנחה, שקרים להורים לגבי הטיפול בילד ומצבו והרעבת ילדים. לדוגמה:

"יושבות בפניה ומדברות עם חברות... יש מטפלות ששמים ילדים על השמיכה... ויושבים שעות, מדברים... לא אכפת להם מילד" (5, 204).

"יש לנו מטפלות ש... צריכים לתת בילד פירות... הם זורקים ומנקים הצלחת ולוקחים ואומרים שהיא אכלה עד הסוף, הן לא ישרות" (5, 201-202).

"יש מטפלות, ההורים מפחדים היום... יש מטפלות ש... אומרות שהן מעשנות סיגריה ביום, לא על ידי הילד... ותופסים אותם, מעשנות על הילד, שתי סיגריות בחצי שעה" (6, 339-340).

מבחינת המראיינות, השדה המקצועי שלהן פרוץ לחלוטין לכל מיני רעות חולות, והן מפגינות סולידריות עם המשפחות המעסיקות ביחס למטפלות המתעללות. כך, הן מרחיקות את האיום מעצמן ומנקות את זהותן המקצועית מחדש. יחד עם זאת, החשדנות של המעסיקים מפריעה לעבודת המטפלות, כפי שיידון בסעיף 6.3.3 להלן. בנוסף, המראיינות מזכירות נשים לא כשירות, כגון פושעות, נרקומניות, חולות נפש או נשים שלא מסוגלות לטפל אפילו בילדיהן, שפונות למקצוע הטיפול:

"יש מטפלות שהיו נרקומנים" (4, 631)

"יש הרבה גם שלא יודעים לטפל בילד שלהם, והולכים להיות מטפלות... ולא יודעים מה היא ומאיפה היא באה ומה המצב הבריאותי שלה" (4, 925-927).

"באו לפה, פירסמו ש... אחד בשם מ' הייתה בבית משוגעים... אז היא הולכת לטפל בילד, אחד עם דיכאון הולכת לטפל בילד" (4, 929-936).

העדר ההסדרה בשדה מאפשר לכל אישה, מכל רקע ובלי להתחשב בהיסטוריה הרפואית שלה או בתיקים פליליים להתקבל לעבודה כמטפלת. המראיינות מפגינות דאגה לשמן הטוב בהקשר זה, אך לא מתייחסות לאיום באופן אישי. רק אסתר הפעילה אסטרטגיה של התגוננות בנוגע להתעללות:

"יש גם הורים שעושים את זה... אה... אני... להכות את מתכוונת? לא, תהיי גלויה איתי, אני לא... שמכים? אל"ף זה גם היסטריה... היסטריה... ותאונת דרכים אכזרית שחצי משפחה מתה... הסבירות יותר גבוהה... הורים שלא יכולים להחליף תינוק... שהוא... צורח" (11, 644-645).

היא מציינת כי גם הורים מכים את ילדיהם וכי תינוק צורח עשוי להקשות על התפקוד של כל גורם מטפל. היא מכנה את החשש הציבורי ממטפלות מתעללות "היסטריה" וטוענת כי הסבירות לתאונת דרכים גבוהה יותר מהעסקת מטפלת מתעללת. ההשקעה הרבה של אסתר בהדיפת האיום מרמזת על משמעותו עבורה, ועל אי-הנחת שהוא מעורר בה.

6.2. איומי סטאטוס מבחינת תנאי ההעסקה

על תנאי ההעסקה של מטפלות מתלוננות בעיקר המטפלות מן הקבוצה ההטרודוקסית. כיוון שבנות קבוצה זו עבדו או עובדות במקצועות נוספים, וכיוון שעמדתן בשדה מאפשרת להן למתוח עליו ביקורת, הן חשפו בראיונות את האיומים הרבים הקשורים לתנאי ההעסקה של מטפלות.

6.2.1. שוק שחור

אחת התלוננות המרכזיות של המטפלות היא שעבודתן לא מוסדרת. חשוב לציין בהקשר זה, כי השוק הלא-פורמלי בתחום הטיפול בילדים הוא לא מחויב המציאות. לפי המודל של אספין-אנדרסן (Espin-Andersen 1990), מדינות האשכולות הליברלי והקונסרבטיבי מתאפיינות במיוחד בהעדר הסדרה של הטיפול בילדים, מתוך גישה שהמשפחה אחראית על גידול הילדים. במסגרת תפיסה זו, המטפלות הן "רע הכרחי", גורם לא רשמי המחליף באופן ארעי את האם, ולא חלות עליו זכויות וחובות של שוק העבודה. המטפלות, מצידן, חשופות לניצול ולפגיעה בתנאי העסקה בשל מצב זה:

"כל העבודות מהסוג הזה, במשק בית ובטיפול בילדים, כל העבודות האלה תמיד עבודות בשחור... וזה כאילו מובן מאליה... (1, 651).

חלק מהמטפלות, במיוחד מן הקבוצה האורתודוקסית, שבעות-רצון מהמעמד הלא רשמי של עבודתן, כי הן לא מעוניינות במיסוי על השכר הנמוך ממילא, אך מטפלות מן הקבוצה ההטרודוקסית דווקא מעוניינות במיסוי והסדרה של תחום העסקתן, כדי להינות מהגנה חוקית ומזכויות סוציאליות.

6.2.2. שכר

שכר המטפלת נמוך באופן יחסי לשוק העבודה, ויחד עם זאת, רק לעיתים נדירות הביעו המטפלות מורת-רוח ביחס לשכרן. נמצאו בראיונות רק שלוש תלונות על גובה השכר:

"טיפול בילדים זה משהו שהוא בסדר, משכורת בסיסית... (6, 251).

"לעבוד כמטפלת זה לא מקצוע שיכול אה... לפרנס משפחה... (1, 924).

"בניקיון בעצם לעבוד בניקיון בבתים פרטיים, זה משכורת יותר טובה מאשר אה... למטפלת" (1, 957-958).

מיעוט התלונות על השכר, במיוחד בקרב הקבוצה האורתודוקסית, משקף את החשש של המטפלות להיתפס כגורם מאיים אל מול המשפחות המעסיקות. במתח בין הרפרטואר המקצועי והרפרטואר המשפחתי שמשמשים את המטפלות בהצגה המקצועית שלהן, המטפלות מעדיפות להיתפס כמי ששאيفות שכר פחות מאפיינות אותן, וכמעין 'קרובות משפחה'. העדר התלונות עשוי להתפרש גם כחשש למשוך תשומת לב מיותרת לכספים שעוברים ממילא באופן בלתי רשמי.

6.2.3. פגיעה בשעות העבודה

אחד האיומים הגדולים הנובעים מערפול ואי-ההסדרה בשוק הטיפול הוא הפגיעה בשעות העבודה. הורים החוזרים מוקדם הביתה, או יוצאים לחופשות לא מתוכננות, מבטלים למטפלת שעות עבודה באופן חד-

צדדי ובלי הודעה מראש, ולעיתים לא משלמים לה על השעות המבוטלות. במסגרת הראיון, תלונות על פגיעה בשעות העבודה עלו בזהירות. נגה מדברת על מטפלות אחרות שסבלו מפגיעה בשעות העבודה: "שנניח, אני מכירה מטפלת... ש... איך שהיא התחילה לעבוד... הילד היה חולה, איזה חודש, כאילו לא עבדה איתו... כבר. הוא ילד קטן שממש חולה... והם לא נתנו לה כסף על זה... וכנראה מבחינת החוק, גם האבא הוא עורך דין... אז כנראה מבחינת החוק, זה בסדר... אבל אה... זה גרם לה להרגיש מאוד אה... לא נוח, כאילו... ממורמרת מבחינה מסוימת. ויש כל מיני קטעים כאלה... למשל מישהי ש... מבטלים לה שעות... ולא נותנים לה את הכסף על זה... כאילו, היום צריך להיות עד אה... שש, היום הוא עד חמש, היא לא מקבלת... לא משהו שהיא שולטת בו או תכננה אותו..." (10, 417-424).

במאזן הכוחות בין המעסיק, עורך-דין במקצועו, לבין המטפלת, הייתה פגיעה ממשית בשעות העבודה, והמטפלת, למעשה, הייתה מובטלת בעל-כורחה במשך חודש ימים. מדברי המטפלות עולה גם תלונה על עמדה נחותה של המטפלת לעומת ההורים, והעדר השליטה של המטפלת על זמן עבודתה והכסף המשולם לה. ניצול לרעה, ערפול ושרירותיות עולים גם מדבריה של אסתר, שעבדה לפנים כמנהלת חשבונות: "מערכת יחסים של ה... של המעסיקים זה משהו אחר לגמרי... אה... הוא יותר אה... שרירותי, יותר תלוי-קשרים, ו... נורא הסתבכתי המון פעמים" (11, 39-41).

פגיעה שונה בשעות העבודה עולה מדבריה של גלית, שעבדה כאו-פר:

"היא הייתה לפעמים מגיעה בחמש וחצי... חמש ורבע, חמש-שש... אני מתכננת תכניות, שאני יודעת, שאנחנו סיכמנו שאני מסיימת לעבוד בחמש... ו... אה... אז אה... ואת מגיעה לי בחמש וחצי, ואנשים מחכים בחוץ, עם הרכב, ואני אומרת להם, תקשיבו, היא לא באה... היא בדרך, היא לא באה, סיכמנו בחמש, היא לא באה. היא לא הייתה מודיעה לי אם היא מאחרת, היא לא הייתה אומרת לי כלום..." (2, 41-413)

המעסיקה במקרה זה ניצלה את הימצאותה של גלית בבית, ולא חזרה מהעבודה בשעה היעודה, בניגוד לסיכומים ביניהן. גלית הסכינה לא פעם עם גחמותיה של המעסיקה, כדי לא לאבד את מקום העבודה: "ואז ככה חלפה לה שנה... ו... הייתי מאוד גמישה איתם, היא הייתה מאחרת, אפילו בשעה... יותר... הייתי עושה בייביסיטר, על חשבוני, אה... הכל רק כדי להישאר ולשרוד..." (2, 456-458).

6.2.4. פיתורין פתאומיים

איום נוסף המרחף מעל ראשי המטפלות הוא פיתורין פתאומיים. משפחה עשויה לשכור מטפלת לתקופה של שנה, ובאמצע התקופה להחליט להעביר את הילד למשפחתו, כדי להזייל את עלויות הטיפול או מסיבות אחרות, ולפטר פתאום את המטפלת:

"קודם כל אה... מה זמן מעסיקים אותך... אז יש כאלה, שכשהילד שלהם אה... נעשה להם קצת יותר גדול, הם שולחים אותו למשפחתו... והם לא אומרים את זה... אני מראש שואלת, ואומרים לי, שנתיים, עד שהוא הולך ומדבר... אחרי שמונה חודשים אמרו לי שלום... פשוט אה... יש אנשים שלא כל כך מבינים מה זה מחויבות" (11, 56-61).

אסתר מדברת בשם עיקרון המחויבות כשהיא מתלוננת על פיטורין פתאומיים מצד המעסיקים. מטפלת שפוטרה באמצע השנה עשויה למצוא את עצמה בלי אפשרויות תעסוקה, שכן בדרך כלל תקופת ההעסקה של מטפלת היא מספטמבר עד ספטמבר. אי-הודאות בעבודה היא אחד האיומים הגדולים בעבודת המטפלת.

6.2.5. אחריות משפטית

העדר ההסדרה בשדה המטפלות גורם לסיכון נוסף עבור המטפלת – מי אחראי על שלום הילד כשהוא נמצא עם המטפלת? של מי האחריות המשפטית במקרה של תאונה או מחלה? בהעדר הכשרה, רוב המטפלות לא בקיאות במתן עזרה ראשונה, וזה אחד תחומי ההכשרה שהן הזכירו כמבוקש. נגה מספרת על מקרה של "כמעט" הסתבכות משפטית:

"מישהי שהיא... בדיוק אמרו לה לבוא קצת יותר מאוחר, ובדיוק הילד אז חטף איזה התקף, וזה היה מזל... שהוא היה עם ההורים שלו, ולא איתה... זה לחץ נוראי... בעיקר... עוד יותר... לא יודעת אם עוד יותר, אבל מכיוון אחר כשהוא לא שלך" (10, 552-554).

גם קטיה מדווחת על חשש מהאחריות החוקית לשלום הילדים:

"אחריות מאוד מאוד גדולה... המון מקרים יכול לקרות משהו, זאת אומרת, הם יכולים ליפול ולהיפצע, אה... יכול להיכנס כלב מהרחוב ולנשוך אותם, יכול להיות אה... יכולים לקרות המון המון דברים אפילו במרחב הביתי" (1, 860-862).

האיום בולט בדבריה של קטיה, המודעת לסכנות הרבות במרחב הביתי, והיא מכירה באחריותה לשלום הילדים אל מול סכנות אלו. גם ברוריה מכירה ומקבלת על עצמה אחריות זו:

"זה בדיוק משרה מלאה... אני אגיד לך את זה בצורה שכזאת... את לוקחת על עצמך אחריות על ילד שלא שלך... ואת זה את צריכה לשמור... בשביל זה הם נתנו לך את זה, בשביל שאת תהיי אחראית... על הבטחון של הילד הזה" (12, 843-849).

היא רואה בעצמה אחראית לבטחון הילדים. אף אחת מן המטפלות לא התייחסה במפורש לאחריות המשפטית, וניכר כי הן לא בקיאות בזכויותיהן ובחובותיהן. אין ספק כי יש להסדיר את האחריות המשפטית על הילדים בשדה הטיפול הביתי.

6.2.6. זמינות מזון

אחת השאלות העומדות בפני מטפלת, שלא נידונה בראיון או בהסכם העבודה, היא שאלת האוכל הזמין למטפלת בבית המשפחה. יום העבודה של מטפלת במשרה מלאה נמשך בין שמונה לתשע שעות. חלק מהמשפחות לא משאירות מזון בבית, והמטפלת נאלצת לקנות לעצמה ארוחה בזמן הטיול עם הילד או לאחריו:

"יש דברים למשל שלא מדברים עליהם, ואחר כך מדברים במעגל... זה... אם יש אוכל בבית או לא... אין אפילו חלב לפעמים... זה מזעזע... זה איזה חוסר כבוד... מי רוצה לעבודה שמונה-תשע שעות בלי שיש אוכל" (11, 582-587).

משפחות אחרות משאירות מזון ומזמינה את המטפלת לאכול כאוות נפשה. גלית, שעבדה כאו-פר, קיבלה אפילו כסף לקניית מצרכים:

"היא הייתה נותנת לי כל שבוע אה... כסף לקניות, והייתי בוחרת לעצמי מה שבא לי... וקניות לבית, כמובן, מהסופר, רק מה שאני רוצה... מה שאני בוחרת, מה שטעים לי... את הדברים הכי יקרים... את הגבינות הכי יקרות... אה... בירקניה את הפרי הכי יקר... דובדבנים שאני נורא אוהבת... אה... אה... זהו, זה היה ממש אה... מותרות, ממש. הייתי הולכת ל... קיוסק וקונה לי את ה..." (2, 169-172).

רחל, מטפלת ותיקה, מספרת על דרישותיה המועטות בראיון העבודה. היא לא מזכירה אוכל כדרישה, אבל אומרת שמטפלת צריכה לאכול. גם במקרה זה, כמו בהיבטים האחרים של תנאי ההעסקה בשדה הטיפול, מדובר בתחום אפור וצרכי המטפלות נשענים על רצון טוב בלבד מצד המעסיקים:

"איפה שאני הולכת אני מבקשת תה... ורדיו... בלי זה אני לא יכולה לחיות... תה ורדיו... צריכים לאכול, לשתות, אפילו לפעמים להתרחץ... כשהוא מקיא" (4, 376-378).

6.2.7. עבודות בית נוספות

מעסיקים דורשים ממטפלות עבודות בית נוספות, ובמיוחד עבודות ניקיון. שוב, המטפלות ההטרודוקסיות מתלוננות על דרישה זו; המטפלות האורתודוקסיות מקבלות אותה כנתון, ולא מתלוננות. גלית, שעבדה כאו-פר, מתמקדת במיוחד במשא-ומתן עם המשפחות לגבי עבודות ניקיון. בשדה האו-פריות, חלק מהמשפחות דורשות מהמטפלת, במסגרת הסכם העבודה, לבצע עבודות בית נוספות. האו-פר מתפקדת, אפוא, גם כמטפלת לילדים וגם כעוזרת בית. שיפור עמדה בשדה משמעותו התקבלות לעבודה ללא ניקיון. גלית מתארת עבודה אצל משפחה אחת ששינתה את תנאי העסקתה תוך כדי תקופת העבודה:

"ואחרי ארבעה חודשים, כשעבדתי שם... אה... היא עשתה לי יום אחד איזה בוקר פרצוף... היא לא אמרה על זה כלום, ושאלתי אותה "מה קרה? הכל בסדר?" היא אומרת לי, ואז היא התחילה לצרות עליי, ואז היא אומרת לי, נכון שסיכמנו שאת לא... אה... מנקה את הבית, אבל אלוהים, לפחות תטאטאי את הבית" (2, 368-372), "כנראה שמישהו חילחל לה למוח, שאמר לה... טוב, אם היא לא מנקה, לפחות שטאטא... מה הבעיה שלה?" (2, 380).

נראה, אם כן, שהקו המבחין בין טיפול בילדים פר-סה לבין עבודות בית נוספות הוא לא חד-משמעי. המעסיקים עשויים לצפות מהמטפלת לתרום את חלקה בכביסה, בישול או שטיפת רצפות, במיוחד אם העבודות הנוספות קשורות לילדים.

המטפלות שאינן או-פר הזכירו גם הן עבודות בית נוספות, כגון כביסת בגדי התינוק, בישול, קיפול כביסת המשפחה, ארגון וסידור הבית. רחל, חני, קטיה ואסתר כולן מנצלות את שעות השינה של הילדים לבצע משימות בבית המשפחה, לדבריהן, לא מכיוון שהורים דרשו זאת, אלא מתוך רצון טוב, או תחושת מחויבות כלפי מעסיקהן. יתכן כי הנורמות התרבותיות הנוגעות לתפקידי אישה העובדת בבית משפיעות

על החלטת המטפלות לעבוד בבתי שבהם הן עובדות. לדוגמה, רחל וחני מהקבוצה האורתודוקסית מספרות בחצי פה על עבודה בבית המשפחה ומציגות עבודה זו כזניחה ושולית:
 "זה קצת עבודות בית... ו... לעשות את הכביסה של התינוק, לבשל... וקצת לסדר את הבית..." (4),
 (215-217)

"אם זה ילד טוב, הוא ישן וצריך להכין מרק ולסדר את החדר" (5, 36-37).
 רות מהקבוצה ההטרודוקסית מדברת על עבודה נרחבת הרבה יותר, שוב כביכול לא לבקשת המשפחה:
 "לא שמישהו אמר לי... תשטפי את הכלים בכיור, הם לא, לא אומרים... אבל אם התינוק ישן שעה וחצי-שעתיים, אז אני אעדיף... במקום לשבת ולקרוא עיתון... אה... אני בהחלט ארצה להיות יעילה... אני אזרוק את הזבל... אשטוף את הכלים בכיור, או אכניס למדיח... אני אפרק את המדיח... אני אקפל כביסה... בוודאי שאת הכביסה של התינוק, אני אבשל לתינוק... ולפעמים בתור צ'ופר אני אפילו אעשה... תבשיל של ירקות מאודים עבוד ההורים... שהם מאוד אוהבים... אה... אני יכולה גם לסדר את החדר שינה שלהם... הכל, זה עושה הרגשה מאוד טובה, את החדר של הבן הגדול... אני יכולה להספיק בשעה וחצי את כל הבית..." (6, 730).

גם אסתר מבצעת עבודות בית קלות, במיוחד הקשורות לילדים, ומתייחסת לעשייה זו כאל מחווה של רצון טוב:

"לקפל כביסה... לבשל... לילד... רק לילד... אבל אני למשל אחת כזאת, אני לא מדברת על זה, אבל אני... אם יש כלים בכיור אני מנקה את הכל, אני מסדרת את המטבח... אני לא קטנונית..." (11, 579-580).

הצגת העצמי של המטפלות כמי שעובדות בבית כמחווה של רצון טוב קשורה, ככל הנראה, לחוויה הסמי-מקצועית של שדה הטיפול, שגבולותיו מטושטשים והוא נושק לא פעם לתחומים אחרים של עבודת בית, מסומנת מגדרית. בהקשר זה ראוי לציין, כי מוסדות ההכשרה של האומנות הבריטיות הדגישו את ההבדל בין "אומנת" ל"טבחית" או "סוכנת הבית", כחלק ממאמץ כולל לבדל ולרומם את מעמדן של אומנות ממשרתי הבית האחרים (Gathorne-Hardey 1973). גם ממחקרים בני-זמננו עולה כי קיימת הבחנה בין מטפלות לבין עוזרות-בית, אולם הבניית הזהות של המטפלות עצמן ביחס לעובדות בית אחרות לא נבדקה, אלא התפיסה של המעסיקים לגבי שתי הסוכנויות (Gregson 1994). מחקר עתידי עשוי לבדוק האם ובאיזה אופן מטפלות מבחינות את עצמן מעוזרות-הבית. מן הראיונות של מחקר זה עולה כי המטפלות לא בידלו עצמן בדיבור מעובדות בית אחרות (למעשה, אף לא אחת מהן הזכירה עובדות אחרות בבית המשפחה).

6.2.8 מספר הילדים

מספר הילדים שעליהם אחראית המטפלת עשוי להשתנות. בדרך כלל, הורים שוכרים את שירותי המטפלת לטיפול בילד אחד. אולם, מתברר כי ילדים נוספים, כגון ילדי שכנים, או ילדים נוספים של המשפחה, מצטרפים לפרקים ליום העבודה של המטפלת. המטפלות מן הקבוצה ההטרודוקסית לא

מבקשות ולא מקבלות תוספת שכר עבור ילדים אלה, אולם הן מציינות שצירוף ילדים להשגחתן הוא מחווה של רצון טוב. המטפלות מן הקבוצה האורתודוקסית לא הזכירו מצבים כאלה של הוספת ילדים, ולכן לא ניתן לקבוע את עמדתן ביחס למצב זה. כמו משימות נוספות שהמטפלת עושה 'מרצונה הטוב' יש לבדוק עד כמה הסירוב להשגיח על עוד ילדים הוא אפשרי כלל בשדה הלא מוסדר:

"יש לה חבר שאני מביאה מהבית ספר, שלא קשור לתשלום, פשוט הוא ילד בגילה, ואני מאמינה שזה... אה... זאת אומרת, זה לא ילד קטן שאני צריכה... לשחק איתו, זה ילד בן שמונה... שאת עושה איתו דבר עם אותו ילד, זאת אומרת, לא צריכה להשגיח עליו יותר מדי... וזה לא הפריע לי, נורא קרץ לי הארבעים שקל לשעה" (2, 535-537).

גלית מצדיקה את הסכמתה לשמור על ילד נוסף בשכר הגבוה מלכתחילה ששולם על-ידי המשפחה (40 ש"ח לשעה), בכך שהדבר לא דורש ממנה תוספת עבודה, ואולי אף מקל על עבודתה, אם הילדים משחקים ביניהם. ברור מדבריה שלא הייתה מקבלת את המשרה ואת השכר אם הייתה מסרבת להשגיח על הילד הנוסף. רות מספרת על טיפול בילד נוסף של המשפחה, במסגרת עבודתה כמטפלת של תינוק. היא לוקחת את הילד הגדול מהגן ומשגיחה עליו בשעות אחר הצהריים, ללא תוספת תשלום:

"יש לי גישה לילד הגדול בן הארבע... והוא שמח כשאני באה לקחת אותו מהגן, או מביאה אותו בבוקר לגן... אז זה עוד צ'ופר שאני נותנת להם, אני לא מבקשת עוד כסף... עבור הטיפול בילד השני" (6, 732-734).

היא מגדירה את העבודה הנוספת כ"צ'ופר" שהיא נותנת למעסיקים, אך לא ברור מדבריה עד כמה הייתה לה ברירה אחרת. מגדילה לעשות אסתר, המדווחת כי הנורמה המקובלת בשדה הטיפול היא להשגיח על הילדים הגדולים של המשפחה כשהם בחופש ממסגרות אחרות:

"לפעמים קורה... ש... אתה עובד עם תינוק... ויש ילדים יותר גדולים... אז בחופש בחופש אתה עובד עם כולם או... כמה שעות עובדים עם עוד ילדים מאותה משפחה..." (11, 917-919).

למעשה, מדברי המרואיינות עולה הבחנה מעניינת – המטפלת היא "מטפלת משפחתית" והיא אחראית למעשה על כל ילדי משפחה נתונה בתקופת העסקתה.

6.3 איומי סטאטוס מבחינת היחסים עם המעסיקים

6.3.1 אינטימיות כפויה עם המשפחות

המטפלת היא לא רק עובדת בשכר; מחקרים מתקופתנו-אנו ומהמאה הקודמת מראים כי המטפלת נתפסת כקרובת משפחה למחצה (Gathorne-Hardey 1973, Gregson 1994). מבחינת המטפלות, השתייכות

משפחתית זו עשויה להיות חיובית, אך לא פעם מטפלות סובלות מאינטימיות כפויה עם המעסיקים (Tronto 2002). גלית, הצעירה מבין המטפלות שעבדה כאו-פר מספרת על חווית האינטימיות הכפויה:

"אני הבנתי, שהם בעצם לא חיפשו מי שתנקה להם, הם פשוט זוג מאוד משועמם, שרוצים שמישהו יישב איתם ויבדר אותם בערב... והם אה... פשוט... לא הייתי כזאת... אחרי העבודה עם הילד, הולכת לחדר שלי, למרות שזה חדר ליד חדר ולנוח, ולהיות עם עצמי, להיות במחשב, לצאת..." (2, 456-458).

לתפיסתה של גלית, המשפחה ששכרה אותה חיפשה בעצם בת-לוויה ושיחה להורים, ולא רק מטפלת לילדים. היא מתארת אמהות בודדות ואומללות שמבקשות בדמות המטפלת חברה, אוזן קשבת, חיבור והסחת דעת:

"[האמהות] בדרך כלל ככה... ממש... מחפשות חברה... ממש ככה... ואני ממש לא בקטע הזה כי... אני בראש אחר, היא בראש אחר, היא בבעיות עם הבעל... עם המשפחה, עם ההורים שלהם, עם העבודה שלה, ואני... בכלל, בחורה נורא צעירה... רוצה... זה לא מעניין אותי, לא מעניין אותי הסיפורים שלה... ואני צריכה להתחבר איתה, וזה... לא בא לי... לא בא לי להיות חברה שלך, לכי להיות עם חברות שלך, בדרך כלל אמהות כאלה, אמהות שמחפשות או-פר... או שיש להן בעיה בטיפול בילדים, או שהן חייבות מישהי... ש... תספר להן כל מיני דברים... (2, 874-869).

היא מדווחת על הרגשות המעורבים שלה בקשר ליחסי הקרבה:

"פעם אחת הם אמרו לי, גלית, אנחנו נוסעים לסופשבוע... בטבריה, ו... בוילה ענקית, ו... הם הציעו לי אם אני רוצה, לבוא איתם, לעבוד... והסכמתי כי הייתי צריכה כסף, וממש, באתי, והרגשתי שאני באה לנופש... אבל לא... כי עדיין כעסתי נורא... גם אני לא... אני לא בקטע של לבוא להיות חברה שלהם... " (868-866).

לפרשנותה של גלית, ההתחמקות שלה מיחסי קרבה עם המשפחות עלתה לה באחת המשרות, שכן המעסיקים הביעו אי-שביעות רצון תמידית מרמת הקרבה ביניהם. יתר המטפלות, שלא התגוררו בבית המשפחה, לא התלוננו על אינטימיות כפויה. להיפך, אינטימיות עם המשפחות היא מצב רצוי מבחינתן, הוכחה להערכת ההורים ואמון ביכולותיהן הטיפוליות. לדוגמה, אסתר מגנה הורים החוששים מאינטימיות עם מטפלת, ולכן מעדיפים טיפול במשפחתון:

"יש הורים שמעדיפים משפחתונים ממטפלת... הם לא אוהבים את האינטימיות הזו... הם גם לא אוהבים אינטימיות, וגם נורא פוחדים ממנה... יש הורים כאלה... שנורא מהר מכניסים למסגרות... מרגישים שם יותר בטוחים... " (11, 861-859).

6.3.2. מאבקים עם ההורים על פרקטיקות גידול הילדים

נספח ד' של עבודה זו עוסק ביחסי המטפלת עם ההורים ובפרקטיקות המחלוקת בין הורים למטפלות. מאבקים על גישות, שיטות ופרקטיקות גידול הילדים גורמים לאיום בשדה המטפלות. לא פעם הורים נותנים למטפלות הנחיות ומנסחים כללים שהמטפלות מתקשות למלא:

"עם התינוק הנוכחי שלי... [ההורים מבקשים] לא יותר מדי על הידיים... אחר כך הוא יתרגל... והוא לא... לא ילמד לשון בלילה לבד. בקיצור, הכניסו אותי לאיזה טרור בעניין הזה... אבל כמובן שהם לא צודקים, כי זה שהם לא מצליחים להרדים אותו בלילה, לא קשור אליי בכלל" (6, 408-402).

כחלק ממעמדו הנחות של שדה הטיפול, מטפלות משתי הקבוצות חשופות לביקורת כשמתגלעים קשיים בגידול הילדים. סוגי מזון, צורת האכלה, שינה, החזקה על הידיים ורכיבים אחרים של פרקטיקות היומיום מצויים בפיקוח מתמיד ונשמרים בשבע עיניים על-ידי ההורים.

6.3.3. חשדנות של המעסיקים

בנוסף לדימוי הבלתי-מקצועי ולסטאטוס הנמוך, מטפלות סובלות גם מחשדנות של המעסיקים בשל התעללות מצד מטפלות לילדים שפורסמה בתקשורת. חשדנות זו ושאיפה להגן על הילדים מובילה מעסיקים רבים להתקין מצלמות בביתם כדי לוודא שהמטפלת לא מתעללת או מזניחה את הילד. המטפלות מודעות להימצאות מצלמות, אולם חלקן לא משמיעות קול מחאה כנגד חשדנות זו:

"עכשיו היום... כולם יש להם מצלמות ב... בבית" (5, 243).

"אבל עכשיו בגלל ה... מצב שמטפלות לא התנהגו יפה... צריך ממש אה... עם ארבע עיניים, לראות מה מטפלת, אה... מה הוא, איך היא... איך היא מטפלת..." (5, 235-236).

חני מאשימה מטפלות אחרות בחשדנות של ההורים כלפיה, היא מייצרת זהות חיובית לעצמה, על רקע הדימוי המקצועי של מטפלת מתעללת. דימוי שלילי של קבוצה מסייע לא פעם לחברים מתוך הקבוצה לייצר זהות חיובית לעצמם, כאשר הם מגנים ומבקרים את הקבוצה באופן כללי (Sela-Sheffy 2005,) (2006).

אסתר מספרת שעבדה בבית שהיו בו מצלמות, אולם המשפחה לא סיפרה לה, בניגוד לחוק. היא גילתה את המצלמות במקרה בשלב מסוים, ומבחינתה לא תעבוד עוד בבית שיש בו מצלמות:

"יש כאלה ששמים מצלמות... אבל יודעים, למי יש מצלמות... כשהייתי עם רוני... אז אה... ידעתי שיש מצלמות... היום אני לא אכנס לבית שיש בו מצלמות... כי זה אנשים שלא מאמינים שהם לא מסוגלים להיות בקשר... אז אה... אה... כשרוני הייתה קצת יותר גדולה... היא שיחקה והיא גילתה את המצלמות, ראו את זה במחשב, דרך האינטרנט" (11, 609-617).

לאחר ניסיון זה אסתר סירבה לעבוד עם משפחה שהתקינה מצלמות:

"הייתי אצל... בראיון אצל משפחה שהם אמרו לי מראש שיש דרך אגב, החוק מחייב אותם להגיד שיש מצלמה... אז אמרתי להם שאני לא רוצה לעבוד אצלם... זה לא מכבד... אני רוצה לחטט באף... אמרתי להם, אתם לא מאמינים לי... אז מצלמה לא תעזור לכם, אבל זה גם אומר עליהם משהו... שהם לא מסוגלים לסמוך על האינטואיציה שלהם" (11, 626-637).

ההתגוננות של אסתר מול איום סטאטוס זה מתמקדת באינטואיציה של המעסיקים ובזכותה לפרטיות בזמן העבודה. עם זאת, חשוב מאוד לשים לב לקושי של המטפלת להוכיח את אמינותה מול המשפחות, בהעדר הסמכה או הכשרה בשדה. באקלים חשדני ועוין זה, חני מדווחת על האשמות שווא שעשויות לצוץ מצד הורים למראה תגובות שליליות של הילד למטפלת. אחד הנכסים המרכזיים של הסוכנות בשדה, האמהות האוהבת והטיפולית, עומד כל הזמן תחת איום המטפלות המתעללות:

"שנה שעברה יותר מדי תינו. פינקו הילדה, ואני הייתי בסדר גמור... שנכנסת בבית ילדה... מתחילה לבכות... בדרך כלל אומרים שם ילדה בוכה... כנראה מטפלת עשה לה משהו... היא מפחדת, לא נכון! זה לא נכון! ככה ילדה יותר מדי קשורה להורים... ולא רוצה לעזוב אותם... היא רוצה אמא שלה, היא רוצה הורים שלה, אבל זה לא שייך שמטפלת לא התנהגה איתם... זה לא נעים" (5, 247-263).

איום זה הוא מן האיומים הכבדים על הסטאטוס המקצועי של המטפלות, שכן הוא חותר תחת הזהות העיקרית ביותר של האישה-המטפלת, האוהבת, הרגועה והאמהית. לכן, כדי להגן על שמן הטוב ועל הנכס הסימבולי העיקרי שלהן המטפלות מוותרות על הזכות לפרטיות ונכנעות לתנאי העסקה הכוללים נראות מתמדת, בבתים שמותקנים בהם מצלמות.

6.4. סיכום איומי סטאטוס

המטפלות סובלות מאיומי סטאטוס רבים, מבחינת היחסים החברתיים, אל מול המשפחות, בתנאי העסקה והדימוי הציבורי של מטפלות מתעללות שדבק בהן. ההתייחסות לאיומים אלה, הזכרתם או התעלמות מהם, תלויה במידה רבה במיקום של המטפלת בשדה. מטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית מדברות יותר על הקשיים של המקצוע, על הפרות בתנאי העסקה, היחסים עם המעסיקים והדימוי הבלתי מקצועי של הטיפול. המטפלות מהקבוצה האורתודוקסית, בניסיון לשמר סטאטוס גבוה של עיסוקן, נוטות להתעלם מאיומי הסטאטוס הקשורים לעמדה בלתי מקצועית, אולם גם הן מסכימות כי הטיפול בילדים נתפס כעיסוק קשה ונחות.

מאבקים על פרקטיקות טיפול ותחרות עם האמהות על לב הילדים מייצרים גם הם מתחים וקשיים בעבודת המטפלות, כפי שמתואר בנספח ד' של עבודה זו.

7. פרק ז': ניכוס הון סימבולי

למרות מעמדו המאויס, גם לשדה הסמי-מקצועי יש נכסים סימבוליים שעליהם מתחרות הסוכנות בשדה. לא פעם, הנכסים הסימבוליים של שדה סמי-מקצועי הם אלה שמעכבים תהליכי פרופסיונליזציה ומקבעים את המעמד הסמי-מקצועי של השדה (סלע-שפי 2010, 2008, 2006). לפי תיאוריית השדה של בורדייה, "כל שדה... מגדיר את עצמו בין השאר באמצעות מושאי-מאבק ואינטרסים יחודיים לו, שבשום פנים ואופן אי-אפשר לעשות להם רדוקציה למושאי-המאבק ולאינטרסים המיוחדים לשדות אחרים" (בורדייה 2005). ההון הסימבולי בשדה הטיפול הוא רב-פנים ומגוון. מתנאי העסקה נוחים ועד יכולות מיסטיות של אמהות וטיפול, המטפלות מפעילות אסטרטגיות שונות בדיבור לניכוס ההון הסימבולי, כדי לקבוע את עמדתן בשדה הטיפול ומול סוכנויות וקבוצות אחרות.

בשדה המקצועי של המטפלת פועלים כוחות משני שדות: כוחות שוק העבודה וכוחות חיי המשפחה. היוקרה של המטפלות מיוצרת לא פעם מול כוחות סותרים. האהבה לילדים, אהבה אמהית-משפחתית, היא מוצר תרבותי שהנורמה מייחסת לו קדושה לא-מסחרית (Macdonald 1998), ולכן הפקדתו בידי גורמי שוק, המטפלות, מלווה לא פעם ברגשות סותרים מצד ההורים. המטפלות עצמן מאמצות גישה של משפחתיות מדומה בהבניית זהותן המקצועית במטרה להקל על סתירה זו. פרק זה יבדוק את האסטרטגיות המתחרות בהצגה העצמית החיובית של המטפלות, ביחס לארבעה שדות: שוק המקצועות הכללי, השדה המשפחתי, שדה הסדרי הטיפול לילדים ושדה המטפלות עצמן.

7.1. ביחס לשדה המקצועות הכללי

הטיפול הביתי בילדים נחשב למקצוע-לא-מקצוע, עיסוק של כוח אדם חסר הכשרה, במרחב הביתי ובספירה הנשית, הסובלים ממילא ממעמד נמוך בשוק המקצועות. ואף על פי כן, המטפלות מבנות בדיבורן זהות מקצועית חיובית באמצעות טענה לנכסים סימבוליים גם ביחס לשוק המקצועות הכללי. טענה זו לסטאטוס מאפשרת להן שביעות רצון מפתיעה מעיסוקן.

7.1.1. המטפלת שבעת-רצון משכרה

משכורתה של מטפלת דומה למשכורתה של פקידה, 5,500 ₪ לחודש בממוצע. השכר לשעה משתנה, שכן חלק מהמטפלות עובדות 9 שעות ביום, 5 ימים בשבוע, אבל חלקן עובדות פחות שעות ופחות ימים. דליה, לדוגמה, דיווחה על שכר ממוצע לשעה של 32 ₪, נגה שעובדות מספר שנים בשעות הערב עם משפחה משתכרת 50 ₪ לשעה, וגלית דיווחה על 40 ₪ לשעה. שנות ותק וניסיון לא משפיעים כמעט על שכרה של מטפלת, ונשים העוסקות במקצוע כבר 20 שנה מרוויחות בדיוק כמו מטפלת חדשה שנכנסה לשדה, כלומר, יוקרה מקצועית לא מתוגמלת בשדה בעלייה בשכר.

ואף-על-פי-כן, למרות השכר הנמוך ולמרות העמדה הסמי-מקצועית של מטפלות, רוב המרואיינות מצהירות כי עבודתן זו מספקת להן מחייה מכובדת, והן שבעות רצון משכרן, גם אם הן חיות לבדן וזו הכנסתן היחידה, ובמיוחד אם מדובר בהכנסה שנייה של משפחתן. אחת הנבדקות, רונית, שעבדה בעבר כעורכת-דין, אומרת:

"זה הכנסה לא רעה..." (8, 130)

"יחסית כן, אני חושבת שמשלמים לא רע..." (8, 54-55)

"מבחינת הכסף זה לא רע..." (8, 202).

גם נגה, שעבדה בשדות אחרים של טיפול, כגון טיפול במבוגרים עם מוגבלויות, מדווחת שהשכר כמטפלת גבוה יותר:

"ועדיין אני עושה את זה בגלל שזה יותר כסף. לעבוד בתור מטפלת פרטית... מאשר לעבוד בכל ה..."

סוגים האלה של חונכיות..." (10, 161-162).

שכר המטפלות משתנה לפי האזור בו היא עובדת. באזור המרכז, ככל שהשכונה יותר צפונית ועשירה, כך עולה השכר. לדוגמה, אחת המטפלות דיווחה כי בשכונה "רגילה" השכר, לפני המיתון, היה 5,000 ₪ ל-9 שעות, בגבעתיים 5,200 ₪, ואילו ברמת אביב ג' 5,500 או 6,000. המיתון גרם לפיחות שכר, והורים בגבעתיים משלמים היום 4,200 ש"ח. בבת-ים, לעומת זאת, עבור 7 שעות ביום שילמו לאחת המטפלות רק 2,500 ₪, כלומר מדובר בהפרש של 100% אחוזים בשכר בין בת-ים לתל-אביב:

"לא היה אכפת לי לנסוע רחוק כי בבת-ים ת'אמת, לא משלמים טוב... בבת ים משלמים למשל, הילד האחרון שטיפלתי, אלפיים חמש-מאות... ועבדתי שבע שעות כל יום..." (9, 78-70).

בין המטפלות רווחות שמועות לגבי אפשרויות שכר, באופן המשפיע על שאיפותיהן ויחסי הכוחות בינן לבין מעסיקים בשכונות השונות. מטפלת שעובדת בצפון הישן של תל-אביב מספרת כי:

"ככל שאת מצפינה, המשכורות עולות, ו... ככה זה, ככה זה עובד... רמת אביב, המשכורת היא... מינימום שש וחצי..." (7, 179-180).

"בצפון תל אביב, ברמת השרון, ירוויחו יותר מאשר גם ברחובות, או כמובן, גם במקומות אחרים" (1, 935).

בנוסף, חלק מעובדות הטיפול שואפות להתפתחות מקצועית ולרווחים בשוק הטיפול, באמצעות הפעלת משפחתון פרטי, או טיפול משולב בשני ילדים ממשפחות שונות, לדוגמה, גלית, הצעירה מבין המרואיינות, בת 25, מדווחת על רווח אפשרי מגנון או משפחתון:

"נגיד אלה שגרים ברמת השרון לדוגמה... על כל ילד לוקחים 4000 שקל... אם תקחי עשרה ילדים, תחשבי כמה כסף את מרוויחה מזה... המון כסף. המון המון המון כסף... ואגב, הורים לדוגמה מרמת השרון, מעדיים פים גנים יותר יוקרתיים" (2, 992-1002).

כלומר, גלית צופה הצלחה כלכלית בתחום הטיפול בילדים, למרות המעמד הנמוך של העיסוק בשוק המקצועות.

אסתר, שעבדה לפני כמנהלת חשבונות ופוטרה, מספרת שהיא מתכוונת להתחיל לטפל בשני ילדים במקביל, משתי משפחות שונות, באופן שיגדיל את שכרה ומוזיל עלויות להורים:
 "אני... רק עם תינוקות, ואני... עוד מעט מתכוונת לצרף עוד תינוק או תינוקת..." (11, 310-305).
 "כשאני ארוויח שבעת-אלפים שקל... משתי משפחות אני אוכל להיות מזה..." (11, 1078-1077).
 התקוות של אסתר לשכר גבוה יותר לא נשענות על משפחה אחת, כדי להגדיל את שכרה היא חייבת לעבוד עם יותר תינוקות.

המתח בין שאיפות השכר לבין הנטל הכלכלי שהתשלום למטפלת מהווה עבור ההורים בא לידי ביטוי גם בדבריה של ברוריה, ששנים רבות הייתה בעלת משפחתון פרטי:
 "יחסית, אני לא לקחתי מחיר גבוה... כי המחירים היום נעים מאוד גבוה, ואני... פשוט אה...
 התחשבתי עם ההורים... כי אני יודעת שנורא קשה להכניס ילד לגן או לגן פרטי..." (12, 343).
 ברוריה גם מדווחת כי היכרות עם ההורים היא גורם להפחתה בשכר:
 "אני תראי גם כן... התייחסתי לזה... שהן מכירות אותי... ו... לא לקחתי את המחיר, ואז בשמיים"
 (378-377). ב' גובה 4,000 ש"ח עבור 8 שעות עבודה ביום.

גלית עבדה כאו-פר, שגרה עם המשפחה. המשכורת שלה הייתה 5,000 ש"ח, בלי כל הוצאות מחיה ודירור. היא מצהירה שהיא מאוד מרוצה מהמשכורת:
 "תמיד כל חודש הייתי מקבלת משכורת, הייתי אומרת, אבל מגיע לי? מה עשיתי?... בהתחלה הייתי אומרת, איזה מצחיק, אני מקבלת משכורת, על אה... משחקים... משכורת מאוד יפה, ממש הייתי מרוצה" (2, 163-160).
 "גרה שם, אוכלת שם, אין לי שום הוצאות" (2, 167).
 "היא הייתה נותנת לי כל שבוע אה... כסף לקניות, והייתי בוחרת לעצמי מה שבא לי... את הדברים הכי יקרים, את הגבינות הכי יקרות... זה היה ממש מותרות" (2, 172-169).

לסיכום, למרות העמדה הנמוכה יחסית של מטפלות בתחום השכר, הן מציינות כי הן מרוצות משכרן. באמצעות הצהרה חוזרת ונשנית על שביעות-רצון בתחום זה המטפלת מגדירה את עצמה כגורם לא תחרותי בשוק העבודה. באמצעות הצהרה על התחשבות בהורים המטפלת ממצבת את עצמה כסוכנות "משפחתית", גורם לא מאיים בשוק התעסוקתי.

7.1.2. שעות העבודה נוחות

כחלק מניכוס ההון של מקצוע מועדף, המרואיינות הזכירו כי טיפול בילדים היא עבודה נוחה וגמישה:
 "זה גם סוג, סוג מקצוע כזה... שהוא... גם אה... גמיש, וגם אה... גם מבחינת שעות את יכולה למצוא מה שמתאים לך" (8, 201).
 "בדרך כלל שעות נוחות" (12, 103-100).

נגה מדגישה את האפשרות למצוא הורים שמחפשים מטפלת רק לשעות מסוימות ואת חלקיות המשרה, המאפשרת גמישות רבה:

"תמיד יש את ההורים האלה, שמחפשים רק כמה שעות... בזמן מסוים, צריך לחפש, אבל אה... זה לא... לא חייב להיות, את יודעת, מסה של אה... משרה מלאה" (10, 584-586).

בהקשר זה ראוי לציין, כי מחקרים כלכליים על שוק הטיפול בילדים הצביעו על חשיבות ה"שידוך" בין מטפלת להורים מבחינת הגמישות של שעות העבודה (Helburn & Bergmann 2002).

קטיה מזכירה גם כי שעות העבודה כמטפלת קצרות יותר משעות העבודה הרגילות בשוק העבודה:

"שעות עבודה... יותר קצרות... זאת עבודה נוחה יחסית" (1, 3).

שלוש מראיינות עובדות במשרה חלקית, אצל משפחות שונות, כך שהן קובעות לעצמן את סדר-היום. ברוריה הזכירה כי כמטפלת היא הרבה יותר עצמאית לעומת שכירה, ובאופן כללי ניכר כי המטפלות קנאיות ביותר לזמן הפרטי וזקוקות לעצמאות רבה, הבאה לידי ביטוי גם בבחירתן לא לעבוד בסביבת מבוגרים אחרים. מבחינה זו ניתן לקבוע כי אחד ממאפייני ההביטוס של המטפלת הוא נטייה לעצמאות ושליטה, כפי שעולה במחקר האומנות הבריטיות (Gathorne-Harvey 1973). הקפדה על שעות עבודה נוחות ועצמאות מסדר-היום הנוקשה של המקצועות השכירים מאפשרים למטפלת אוטונומיה רבה בסביבתה.

7.1.3. עבודה באוויר הפתוח ובדל"ת אמות

אחד היתרונות הגדולים שציינו המטפלות לעבודתן מבחינת תנאי העבודה הוא מרחבים "טובים", כמו בית וגינה. רות, 'שוחרת הבריאות', מצדיקה את בחירתה בטיפול על-פני עבודות מכניסות יותר ומשקיעה מאמצים רבים בשכנוע המאזין כי סביבת העבודה שלה היא הסביבה הטובה ביותר לעבודה:

"[אני] אלרגית לאוויר סגור, כמו קניון סגור... או... בנק, בלי חלונות, או סניף דואר שאני נחנק. אני נגד אוויר ממוזג, זה עושה לי לחצים בראש... אני מאוד רגישה... אז אה... בשום פנים ואופן, גם תמורת עשרת-אלפים דולר לחודש... משכורת אסטרונומית אם מישו היה מציע לי, לשבת שמונה, תשע שעות במקום ממוזג... עם עוד אנשים... אני רק עם תינוק, בלי מזגן, אה... בגינות... (6, 215-221).

קטיה הזכירה שהעבודה נוחה כי היא במרחב הביתי, ואיילה סיפרה שהיא נהנית לטייל עם הילדה: "בדרך כלל אנחנו מטיילות, כשיש יום יפה זה תמיד טוב להיות בחוץ, במיוחד כשיש קצת שמש... ל... פארק, אני גרה ממש קרוב לשם.. אז זה שווה" (7, 74-75).

העבודה בסביבה נעימה היא גם חלק מהבניית הזהות החיובית של המטפלות. הן נהנות, לתפיסתן, מבריאות ואווירת-עבודה טובה, באופן המיטיב גם עם הילדים וגם עם רמת חייהן. דליה הדגישה את חשיבות הטיוול עבורה:

"אני אוהבת לא להיות במקום אחד... אז אני באה אליהם הביתה, לוקחת את הילד, מטיילת... (9, 740-741).

רחל וחני הדגישו את חשיבות האוויר הצח לבריאות הילדים:

"קניון זה לא לתינוקות... אוויר, עצים... טבע... ילד צריך (-) ילדים, שעשועים... טבע, עצים, דשא... כלבים... ציפורים" (4, 751-749).

"אנחנו שעתיים שלש-שעות... עם ילד בגינה, עם אוויר טוב" (5, 197-195).

לסיכום, נראה כי בריאות, סביבת עבודה נוחה ואוויר צח הם חלק מהבניית הזהות החיובית של מקצוע הטיפול.

7.1.4 מפלט משוק העבודה המנוכר

המטפלות שעבדו לפניו במקצועות משרדיים, במשרדי ממשלה, בעריכת דין, בעיתונאות או בהנהלת חשבונות, ציינו כי הטיפול בילדים מאפשר להן להימנע מהרעות החולות של שוק העבודה. אסתר, מנהלת החשבונות, ציינה את הניכור של העבודה בחברה גדולה לעומת הסולידריות של חברת המטפלות:

"כשעובדים אה... בחברה גדולה אה... אל"ף יש דבר כזה שנקרא ניכור... ויחסי עבודה... ו... אתה צריך להיות יעיל ומועיל ו... אין שיחות בטלות" (11, 31-29).

ברוריה הזכירה ניצול של שכירים, עובדי מדינה:

"עבדתי בשירות הבולאי... משרה ממשלתית... וראיתי שמנצלים את ה... עובדים הטובים" (-298, 299).

רונית, שהייתה עורכת דין ציינה שלא אהבה את המקצוע, ורות, שעבדה שנים רבות כעיתונאית מדגישה:

"זה לא שמישהו זרק אותי מהעיתונות" (6, 1006) אלא שסביבת העבודה לא התאימה לה יותר (6, 450), בשל שעות העבודה המאוחרות, הרעש התקשורתי וסביבת העבודה הלא בריאה.

גם הצעירות מבין המטפלות, שעדיין לא השתלבו ממש בשוק העבודה, מדברות על הטיפול בילדים כמפלט מהניכור והכוחנות של שוק העבודה, לדוגמה, איילה עורכת אנלוגיה ניגודית בין 'בוסים משופשפים' ל'ילדים תמימים':

"התמימות שבילד... שזה נורא כיף, אתה לא מתעסק עם... בוס כזה... משופשף... " (7, 102-100).

גלית מספרת כי ניסתה לעבוד בעבודה משרדית אבל:

"הייתי חוזרת הביתה, עם כאבי בטן, והייתי מקיאה... והייתי שונאת לעבוד שם. עבדתי שם שלושה חודשים והחלטתי שאני רוצה לחזור להיות או-פר" (2, 275-274).

היא גם אומרת "ניסיתי פעם לעבוד במשרד... אין מצב, אני לא מסוגלת לזה, אני לא יכולה לרצות אנשים שהם אה... " (2, 490-488).

בניגוד לעבודות משרדיות, המטפלות נהנות מעצמאות יחסית, מתחושת "אני בוס לעצמי", ומהעדר מסגרת חיצונית. הן מזכירות כי סביבות עבודה אחרות לא מתאימות להן, וכי יש להן תגובות גופניות שליליות כאשר הן מנסות לעבוד בעבודה משרדית.

נגה במיוחד מעלה על נס את סביבת העבודה של המטפלות:

"סביבת עבודה נהדרת... כאילו גם כאילו נניח אה... הייתי יכולה לעשות כסף ולהיות פתאום מלצרית... except שאני לא יכולה, כי הסביבת עבודה הזו היא לא מתאימה לי... היא מלחיצה אותי... קשה לי..." (10, 606).

היא מדגישה את ההנאה שלה מסביבת העבודה של הטיפול ואת "אי-ההתאמה" לעבודות אחרות. כמו איילה, היא מדגישה את ה"טוהר" וה"טוב" של סביבת הטיפול, לעומת התחרותיות והכוחנות הקפיטליסטית של משרות אחרות:

"אז יש פה משהו אחר, שאני יודעת שהוא כן אה... יש בו את היש בו את הטוהר הזה... מקום שהוא טוב לנפש בסופו של דבר" (10, 618-615).

"אני רואה המון המון משרות כאילו שקיימות שהן... מאוד תחרותיות, מאוד שייכות ל... לעולם הזה של מרוץ (-) קפיטליסטי... כל מיני דברים שהם כאילו... לא מזדהה איתם. לא מתאימים לאופי שלי ולראייה שלי את העולם... אז פה זה משהו אחר, שאני יודעת שהוא כן אה... יש בו את הטוהר הזה..." (10, 615-610).

7.1.5. כסף לכיס

למעט מטפלת אחת, קטיה שעובדת בבית חבריה ועמדה יחד עימם מול רשויות המס והתעקשה לקבל תלוש משכורת, אף אחת מהמטפלות לא מקבלת תלוש משכורת. התמורה לעבודתן ניתנת להן מידי המשפחות המעסיקות ללא פיקוח ממשלתי. לרוב התשלום למטפלת לא נעשה במזומן, אלא בהעברה בנקאית או בצ'ק, ומבחינת רוב המטפלות זהו המצב הרצוי להן. חלק מהמטפלות הזכירו כי צורת העסקה זו מאפשרת להן או לעמיתותיהן להמשיך לקבל קצבאות שונות מביטוח לאומי:

"בלי תלוש, בלי... יש כאלה שלא מדווחות לביטוח לאומי, ואז את גם מקבלת את הקצבה אה... קצבת זקנה או משהו כזה... יש פה מלא שכאילו גם וגם, נהנות מן ההפקר" (8, 151).

"יש הרבה מטפלות שבכלל לא משלמים להן ביטוח לאומי, הן לא רוצות... הן רוצות שזה יהיה הכנסה... צדדית שלא... יש כאלה שהן אלמנות או... חד-הוריות, שיש להן קצבאות" (9, 621-617). התשלום הלא מפקח הוא מצב רצוי עבור המטפלות מהקבוצה האורתודוקסית, כיוון שבדרך כלל מדובר בנשים מבוגרות, המקבלות קצבה נוספת או שהטיפול הוא הכנסה שנייה במשפחתן. כמו כן, התשלום במזומן מאפשר למטפלת שוב להרגיש עצמאית בסביבתה ולא מחוייבת (Gathrone-Hardy 1973).

7.1.6. שמחת חיים, הנאה ועבודה קלה

אחד הנכסים העיקריים של שהמטפלות מציבות לעומת הסיכויים בשוק המקצועות הכללי הוא ההנאה הגדולה מהעבודה. רובן מתארות את העיסוק כפעולה טבעית, חסרת מאמץ, הגורמת להן תחושות של סיפוק והנאה. גלית מספרת על הטבעיות של העבודה עבורה, על העדר מאמץ בעבודה ועל הסיפוק שהיא גורמת לה:

"זה עבודה מאוד נחמדה... עם ילד אתה לא צריך להתאמץ, אתה פשוט אתה, והוא מאושר... זה ראבק העבודה, את לא אמורה לעשות כלום... אני נורא נהנית בעבודה, היא נורא ממלאה אותי..." (2, 751-756).

"את לא אמורה לעשות כלום" (2, 492).

רונית, שויתרה על מקצוע עריכת הדין לטובת הטיפול, מדווחת על אושר גדול ואהבה למקצוע:
 "זה גם משהו שמאוד כיף לי... תשמעי, זה לא פשוט לעשות בחירה בעיסוק ככה... אבל אה... אני חושבת שברגע שהבנתי שזה טוב לי, אז אה... כל שאר ההיסוסים... וכל הספקות אה... נשארו ככה... אני לא חושבת שזה יעבור לי... אני מבסוטה, אני טוב לי... אני קמה בבוקר עם חיוך... אני הולכת לעבודה ואני רוצה לעבוד בה?! אז זהו, מבחינתי זה... זה מה שחשוב לי בעבודה... להרגיש שאני... עושה משהו שאני אוהבת..." (8, 114-116).

חני מדברת על הסיפוק מהעבודה במונחים של "חיים", "יופי" ו"שמחת חיים":
 "מקצוע הזה נותן לי חיים, אני עם החשק בבוקר קמה... ואני... לבוא, לוקחת כזה ילדה יפהפיה... מתוקה, ומקסימה, ותמיד גם היה לי ילדים... הכי יפים בעולם... וזהו" (5, 181-182).
 "לטפל בילדים זה שמחת חיים" (5, 177).

איילה מדברת במושגים של "עניין", "סיפוק", "אהבה" ו"טוב":
 "הרגשתי שזה מה שמעניין אותי... ומה שעושה לי טוב ומה ש... מספק אותי..." (7, 41-42).
 "אהבה גם, את יודעת... זה להתחבר למה שעושה לך טוב... ומה שמרגיש לך טוב" (7, 55).

קטיה מדברת במושגים של "הנאה", "נוחות" ו"העדר מאמץ":
 "אני פשוט נהנית מזה" (1, 44).
 "בגלל שאני מסתדרת עם זה, ואני מרגישה עם זה בנוח, אז זה אפילו יכול להיות יותר טוב מ... מקצוע רגיל אחר" (1, 54-55).
 "אני לא מרגישה שאני מאוד מתאמצת" (1, 57).

ברוריה מספרת כי העבודה עם הילדים היא "אושר" וכמו "סם חיים":
 "אני מאוד אוהבת ילדים... ו... בשבילי זה נותן לי חיים... זה סם חיים! זה משהו! זה גדול!" (12, 590).

"אין יותר יפה מזה! אין יותר יפה מזה! זה אושר הכי גדול!" (12, 1023-1024).

דליה מקשרת בין העבודה לבין מצב רוח טוב:
 "אני אוהבת ילדים, חבל לך על הזמן... זה עושה לי את כל המצב רוח בכל היום..." (9, 104).

ואסתר משתוממת ממש על העובדה שהיא מקבלת תשלום עבור שעות השינה של התינוק:
 "פתאום, אני לא אשכח את זה... יש זמן... התינוק ישן... וכאילו, אתה מקבל על זה כסף..." (11, 36-37).

חשוב לציין, כי תפיסה זו של ה"רווח שולי" של מקצועות הטיפול המאומצת בחום על-ידי המטפלות פועלת כנגדן כחרב-פיפיות בשדה המקצועות הכללי. חוקרי מדיניות וכלכלה מייחסים את השכר הנמוך של עובדי הטיפול לתמורה הרגשית שהן מקבלות מעבודתן; התמורה מגולמת כבר במימד הרגשי, ולכן מעסיקים משלמים פחות לעובדים (England 1999).

הנכס הסימבולי של עבודה קלה מאפיין חברות שתי הקבוצות והוא אחד הנכסים העיקריים של שדה הטיפול. ביחס למקצועות אחרים, עבודת הטיפול היא כמעט "לא עבודה", ובמסגרת ההצגה העצמית שלהן כל המטפלות מבליטות את התגמול הרגשי שכרוך בעבודתן.

7.1.7. עבודה מהלב ולא בשביל הכסף

בהמשך לסעיף הקודם, גם המטפלות עצמן מציגות עצמן כמי שלא מייחסות חשיבות לתמורה הכספית לעבודתן:

"זה לא משהו שאני עושה בשביל הכסף... זהו, אם זה משהו שמישהו בא... זה לא... אי-אפשר לעשות את העבודה הזו בשביל רק כסף... צריך להיות full power על ה... אהבה הזאתי לילד" (7, 179-180).

"זה יותר מפרנסה, זה אהבה... זה לא... ש... הייתי הולכת לשמונה שעות לטפל בתינוקות בחינם... אבל אה... הייתי... הולכת להיות פעילה בפעוטון, או משהו, גם בחינם" (6, 534-530).

"אני מרוצה יום-יום, הייתי עובדת גם בארבעת אלפים" (6, 211).

לברוריה חשוב שידעו כי היא לא עובדת בשביל הכסף, אלא למען הנשמה של הילד:
 "אני רוצה שיידעו שאני עשיתי את העבודה שלי נכונה... לא שלקחתי רק את הכסף בשביל ש... כמו שהאחרים עושים רק בשביל הכסף לקחת, ואז לא מעניין אותם מה שנעשה מבפנים... הילד יש לו נשמה... ולפי זה את צריכה לתת לו..." (12, 1078-1080).

גלית מנכסת את ההון הסימבולי של הנאה מעבודה, בניגוד לפרנסה חסרת ברירות, ומדברת על הקריירות המקצועיות "המכובדות" לכאורה של הוריה, כאנלוגיה ניגודית לעיסוק האהוב בטיפול בילדים:
 "שניהם עושים משהו שהם שונאים... עושים את זה רק בגלל שבביל להביא משכורות הביתה" (2, 919-921).

"אבא מאוד אוהב לעבוד ב... עם עץ... החלום שלו בעיני זה להיות נגר... יש לו את כל ה... כל המכשירים שלו לעבוד עם נגרות, בבית... ואמא שלי תמיד אהבה לעבוד עם ילדים... והיא שואה את העבודה שלה, שואה מוות... והיא הייתה חוזרת הביתה... כל כך מרירה... ואבא שלי גם..." (2, 919-925).

"היום היא גננת... היום היא החליטה שהיא.... היא הולכת לפי מה שהיא אוהבת" (2, 1026).

גלית מציירת את תמונת עולם שבה מקצועות "פשוטים" כמו טיפול בילדים ונגרות, הם אלטרנטיבה חיובית ומהנה למקצועות בעלי יוקרה, כמו בקרת איכות ואלקטרוניקה, שלא מביאים שמחה לעוסקים בהם. אימה של גלית מהווה עבורה מודל לבחירה מקצועית ולעיסוק בטיפול בילדים. "יש אנשים ש... כאילו מחנכים את הילדים שלהם אה... מהנדס, פסיכולוג, אה... כל הדברים האלה ו... אני אגיד לך, אני חושבת שאני באה ממקום, שההורים שלי... שניהם עושים משהו שהם כל כך שונאים" (2, 919-913).

לתפיסתה של גלית, הבחירה במקצועות יוקרתיים כמו מהנדס ופסיכולוג שקולה לבחירה באומללות ושנאה למקצוע. היא מצהירה שהיא מעדיפה בהרבה לעסוק בעבודה פשוטה ופחות מכניסה, שמשמחת את ליבה, לפי המודל של הוריה.

7.2. ביחס לשדה המשפחתי

7.2.1. כישרון מיסטי

כל המרואיינות כולן דיווחו על כישרון מיוחד ויוצא-דופן לטיפול בילדים שמצוי ברשותן. כפי שמראה סלע-שפי על המתרגמים (Sela-Sheffy 2006), גם כאן יכולת הטיפול מנוסחת במילים עמומות, מלווה בסיפור על משיכה מילדות לתחום ומתוארת כיכולת מסתורית שלא ניתנת לרכישה באמצעות הכשרה. המילים החוזרות ועולות בראיונות לתיאור כישרון הטיפול הן "רגש", "אהבה" ו"רוגע". לפי המטפלות, תרכובת זו של כישרים ונטיות מייחדת אותן מנשים אחרות. הכישרון "המיסטי" לטפל, בדומה לאומנותיות שהמתרגמים מנכסים לעצמם, כולל מספר מרכיבים:

7.2.1.1. רגש, אהבה

כשהן נשאלות על יכולת הטיפול שלהן, המטפלות מתארות קודם כל מתן אהבה לילדים. אהבה זו מורכבת מפרקטיקות של מגע ודיבור, אולם רוב רובה של אהבה זו לא מפורט לרכיבים אלא מתואר כמכלול אינטואיטיבי:

"זה... בעיקר, זה רק אהבה, בעיקר אהבה" (2, 751)

"המון אהבה" (4, 232)

"אני אוהבת ילדים, חבל לך על הזמן... אני מטפלת בהם במסירות ובאהבה, כל הזמן רק ליטוף ונשיקות..." (9, 106-107).

חלק מהמטפלות מצמידות לאהבה ערך חינוכי ופסיכולוגי, בהקשר של התפתחות הילד: "המון אהבה... המון אהבה... המון בטחון... אהבה ובטחון... בטחון ש... יש מישהו שרוצה אותם, מישהו אוהב אותם, ושהם יכולים... להתקדם הלאה" (12, 817-818).

"ילד... שלא טוב לו, הוא בחיים לא יהיה כזה שלו... זה דברים שנבנים, זה לא דברים של, רק אופי... זה לא שאני עוזרת לבנות, אני גם מקרינה לה כל הזמן רוגע... וגם... שכיף... שקט, לא מלחמה, לא לכעוס..." (3, 613-622).

המטפלות מציגות את עצמן כמי שמקרינות אהבה, רוגע, בטחון ושלווה בכל המגעים שלהן עם הילדים, כדי שהילדים יגדלו כראוי. קשת של תכונות חיוביות נוספות קשורה לאהבה זו, תכונות כמו מסירות, סבלנות, שלווה ורגישות:

"בסך הכל ה... (-) העבודה ש. שלנו כמטפלות זה המון המון המון מסירות... המון המון המון אהבה... וכאילו כל מה שיש לנו בעצם... זה בשבילה" (3, 47-49).

"והרבה אהבה... הרבה אהבה... הרבה סבלנות... לא לצעוק... אפילו שזה מרגיז... אמ... לנשוך את השפתיים... כמו שהולכים ללדת" (4, 245)

"צריך המון המון סבלנות, המון המון אהבה" (4, 573).

"צריך הרבה סבלנות ורגישות..." (11, 255), "צריך להיות קשובים ורגישות גבוהה אליהם..." (11, 847).

לכאורה, כעס, חוסר סבלנות, צעקות או אדישות לא באים בחשבון במגעים של המטפלות עם הילדים. הן מציגות את עצמן כרגועות-תמיד, אוהבות-תמיד, בדומה לדמות האולטימטיבית של האם הטובה, כפי שהובנתה בתרבות מאז המאה ה-17 (באדינטר 1985) היא ישות הקורנת חום ואהבה, לא חושבת כלל על צרכיה שלה ולעולם לא מתרגזת או כועסת.

כישורים אלה של אמהות וטיפול הם לא כישורים נרכשים. הם קשורים ל"לב" ול"נשמה" ולדברים שלא ניתן להסביר אותם:

"מקצוע יפה, אבל ב... תנאים ש... באמת עם כל הלב ונשמה לעבוד עם ילד" (5, 59).

"כולם ככה אמרו שאתי שאני נכנסת בראיון... הם ממש קולטים ש... אני אישה טובה... והם אה... רוצים אותי, באמת אני אומרת את זה... הם אומרים יש לנו כימיה כזאת... כנראה יש קשר... אה... אני לא יכולה להגיד האמת... איך... אבל אה... בטח היא מאוד רואים איך מתנהגים עם ילד... איך מרגישים עם ילד" (5, 247-254).

חני מתייחסת לעצמה במילים "אישה טובה", כשהטוב מתייחס כמוכן לאהבה שהיא נותנת לילדים. הכימיה והקשר בינה לבין הילדים מבוססים על "רגש" שלא ניתן להסבירו.

7.2.1.2 יכולת שלא ניתן ללמוד או ללמד אותה

כמו במקרה של המתרגמים (Sela-Sheffy 2006), המטפלות טוענות כי התכונה של הטיפול היא תכונה שלא ניתן ללמוד אותה:

"זה המון רגש... זה לא, זה לא ש... כאילו, נגיד רשום באיזה ספר... ואז נעשה לפי הספר... אין לי מושג מאיפה זה בא, ואיך בא לי לעשות את זה" (2, 751-756),

אי-אפשר ללמוד את הטיפול מספרים, קורסים או באוניברסיטה, יש להיוולד עם התכונה הזו: "זה שום קורס, שום אוניברסיטה, את לא יכולה לדעת... את מביאה מישהו זר לבית, את לא יכולה לדעת מיהו ומהו..." (8, 108-110).

זה צריכים להיוולד עם זה... המון אהבה" (4, 232).

כמו בתחומים סמי-מקצועיים אחרים, היכולת לטפל "באה מהלב", היא אינטואיטיבית. נגה מבחינה בין כישורים בסיסיים של טיפול שאפשר ללמוד, להאכיל, להחליף חיתול, ו"דברים אחרים" שיש מי שניתן בהם, ומי שלא:

"כישורים בסיסיים, כמו לדעת כאילו איך להאכיל, איך להחליף... איך אה... כל הדברים, כל העבודה הפרקטית... כל אלה דברים שאפשר ללמוד, דברים אחרים זה כאילו... קיימים או לא... לדעתי... כמובן שאפשר לפתח אותם" (10, 475-478).

נגה מסייגת את המיסטיות של ה'כישורים האחרים' ואומרת שניתן לפתח אותם, אולם ברור מדבריה כי יש למטפלת כישורים שלא ניתן ללמוד אותם.

7.2.1.3 מילדות

כמו במודל הדיבור של המתרגמים (Sela-Sheffy 2006, 2010), כמעט כל המרואיינות הזכירו כי הטיפול בילדים קטנים משך אותן מילדותן. חלקן באו ממשפחות מרובות ילדים וטיפלו באחיהן הקטנים, חלקן עבדו מגיל העשרה עם ילדים קטנים. בכל מקרה, לדברי המרואיינות הנטייה לכיוון הטיפול בילדים ליוותה אותן כל חייהן, עוד לפני הבחירה במקצוע:

"תמיד היה לי חיבור לילדים... תמיד אהבתי ילדים... ועבדתי המון עם ילדים" (8, 35-36).

"אני מאוד אוהבת ילדים, וגם אני מטפלת באחיות שלי המון שנים, מאז שהן נולדו..." (2, 24-25).

הגדילה לעשות רחל שמתארת איך תכננה מילדות לטפל גם בילדים של הילדים שלה:

"ואמרת, כשאני אגדל ויהיה לי ילדים, אז כשהם יתחתנו, אני אקח את הילדים שלהם" (4, 36).

קטיה מדווחת על ההערכה שרחשו לה כשעבדה אחרי הצבא בגנון עם ילדים:

"למרות שהייתי מאוד מאוד צעירה... בעצם הבנתי שאני טובה בזה, ומאוד העריכו אותי, גם ההורים וגם ה... הצוות וגם בעלי" (1, 107-108).

ונגה מתארת איך עבדה כנערה בבית התינוקות בקיבוץ. מבין כל העבודות שהציעו לה, הטיפול בתינוקות היה המושך ביותר עבורה:

"היה לי הכשרה כי... עבדתי בבית תינוקות, מאז שהייתי נערה... ועבדתי הרבה בקיבוץ" (10, 466-467).

"את מתחילה בגיל מאוד צעיר... אה... גיל אולי אה... ארבע-עשרה אפילו, כבר עבדתי בפעוטון (-) שעתיים כאילו... ביום... אה... כבר בשלב הזה הייתי לבד... כאילו השאירו אותי לבד עם ה... ילדים לזמן מסוים" (10, 531-535).

"מכל המקומות שהציעו לי, חדר אוכל... אה... אה... בחקלאות... בחינוך, אז זה כאילו הכי התלבש לי בטבעיות" (10, 699-705).

נגה אף מזכירה כי אימה עסקה בתחום הטיפול, וכנראה עבודת האם השפיעה עליה מילדותה המוקדמת: "אז היה איזשהו connection לתחום הזה כנראה... מאז ומתמיד... כי הייתי הולכת גם לאמא שלי, בעבודה שלה... ו... רואה בטוח, עוזרת, מתעסקת אה... הייתי קטנה ממש, אז אני לא יודעת בת כמה... אז כאילו זה משהו... קרוב... כאילו... משהו מהעולם שלי... אולי גם בגלל זה התחלתי לעבוד בבית תינוקות... אה... או בגן קודם" (10, 696-690).

7.2.1.4 יכולת נדירה וייחודית

במודל הדיבור של המטפלות, לא רק שכישרון הטיפול לא ניתן ללימוד, אלא גם לא כל אחד, וליתר דיוק לא כל אישה, ניחנים בו. בעולמן של המטפלות, בין הנשים יש כאלו המסוגלות לטפל בילדים, במיוחד מטפלות, וכאלו שלא מסוגלות. הנשים שלא מסוגלות לטפל מעריצות את המטפלות על יכולתן המיסטית: "המון חברות! המון חברות... והמון ויכוח איתם, אלה שלא יודעים לטפל, אני אומרת, חבל על הזמן... תסבירי, תלכי, חבל הילד, מסכן" (4, 619-620). "לא כל אחת יכולה להיות מטפלת... יש כאלה שאומרות... בחיים אני לא יכולה לטפל בילדים, אנחנו מצדיעים לך" (9, 125-126).

גם בין המטפלות יש תחרות בין המטפלות ש"יש להן את זה", לבין המטפלות חסרות הסבלנות, שעובדות במקצוע מחוסר ברירה:

"יותר טוב את המטפלות הטובות לקחת... לבחור אותם, יש אנשים שאין להם בכלל סבלנות לילד, בכלל... לוקחים את זה בגלל ה... המצב שאין להם כסף, אז אין להם מה לעשות... הם לא נולדו לזה... הם לא נולדו... זה לא חשוב שהיה לה עשרה ילדים" (4, 229-230). רחל אומרת כי מי שלא נולדה עם הכישרון לטפל בילדים, גם אם יהיו לה עשרה ילדים משלה, לא תדע לטפל בהם. קטיה משווה בינה לבין בנות אחרות שטיפלו גם הן באחיהן הקטנים כמורה: "אולי אני פשוט רגועה, ואולי ה... אה... גם הניסיון אה... שלי... בתור אה... אחות גדולה, נגיד עזר בזה, אבל זה לא קורה לכולן, זאת אומרת, לא כל הבנות נגיד ש... שהיו להם אחים קטנים טיפלו בהם באותה מידה, זה... זה כנראה אופי... הכל ביחד" (1, 71-73).

קטיה מדגישה כי היכולת שיש לה לטיפול לא קיימת אצל חברותיה שגם הן טיפלו באחיהן הקטנים. יכולת זו לא ניתנת להסבר. כשהיא נשאלת אם כל אישה יכולה לטפל היא אומרת: "אני לא... לא, כאילו חושבת ש... כל אישה מסוגלת לטפל בתינוק, בכלל לא" (1, 978-980). "יש כאלה שאין להן את זה. יש נשים שלא... שלא יודעות איך לטפל בילד" (1, 990).

כשהיא מתגייסת להגן על הזהות המקצועית שלה, קטיה מנכסת את ההון הסימבולי של "לא לכל אחד יש את זה". אולם, כשהיא מתבקשת להסביר את טיב הקשר בין המטפלות לתינוק, היא אומרת שהטיפול הוא טבעי לכל אישה. אם כן, השימוש בטענה לבלעדיות על יכולת הטיפול משמש את המטפלות בהתאם להקשר. כשהן מבקשות לעצב תכונה מיסטית, הן משייכות אותה לנשיות. כשהן מבקשות להתבדל מנשים אחרות, אמהות או לא אמהות, הן מנכסות לעצמן יכולת טיפול שלא קיימת אצל כל אישה.

גם גלית, הצעירה בין המטפלות, מנכסת לעצמה יכולת שלא קיימת אצל חברותיה המטפלות:
 "אז גם היא התחילה לעבוד שם, היא התחילה לעבוד בזה, והיום כבר עובדת בזה, אבל רואים ש... היא אמרה לי, גלית, הילדים האלה, אין לי כוח אליהם, רואים ת'שוני, ת'שוני בי ובה, כאילו היא... אני לא יודעת, לא יודעת, אולי זה קשור לאיפה ש... איפה שאתה גר, איפה שאת בא, אבל אה... רואים את השוני בזה שהילדים חשובים לה, ואיך הילדים חשובים לי, איך אני טיפולי בהם, ואיך אני מטפלת בהם, ממש רואים את השוני" (2, 632-627).

לסיכום, אסטרטגיית ההצגה העצמית של המטפלות כוללת ניכוס של כישרון מיסטי לטיפול, כישרון ייחודי, שלא קיים אצל כל אישה, המצוי ברשותה מילדות ומבחין בינה לבין נשים אחרות. המיסטיפיקציה של הכישרון תורמת לייצור הסטאטוס של המטפלות ולדימוי של האומנת הכל-יכולה המנצחת על גידול הילדים.

7.2.2. ייעוד

בניגוד לתפיסה המקובלת כי טיפול בילדים הוא ברירת מחדל של כוח-אדם חסר הכשרה, עולים מן הראיונות שיקולים נוספים הגורמים לנשים בעלות-הכשרה וחסרות-הכשרה כאחד לבחור בעיסוק זה. מטפלות רבות מדגישות כי הבחירה בטיפול בילדים היא בבחינת ייעוד. מספר מטפלות במחקר דיווחו כי עברו לטפל בילדים אחרי שעבדו תקופת מה במקצועות עתירי הכשרה, כגון עריכת דין, עיתונאות והנהלת חשבונות. נבדקת אחת דיווחה כי אימה, מהנדסת אלקטרוניקה, עברה לתחום הטיפול בשל חוסר שביעות רצון בעבודתה, והיום היא גננת (2, 1025). הבת מציגה את המסלול המקצועי של אימה כדוגמה לסדרי-עדיפויות נכונים בחיים, ובחירה במקצוע מספק, גם אם לא יוקרתי, על-פני מקצוע שנוא:
 "אמא שלי תמיד אהבה לעבוד עם ילדים... והיא שנאה את העבודה שלה שנאה מוות... והיא הייתה חוזרת הביתה כל כך מרירה (2, 927-925) היום היא גננת... היום היא החליטה שהיא... היא הולכת לפי מה שהיא אוהבת" (1026).

גלית מדווחת על תחושה של מצפן פנימי, המורה לה כי בחרה במקצוע הנכון:
 "ידעתי זה... שאני עובדת עם ילדים בצורה הכי טובה שיש" (2, 279).

צילה מגדילה ומדברת על הטיפול בילדים כדרך חיים. היא מתארת עבודה בדברים אחרים במונחים של 'סטייה מהדרך' ואת הטיפול היא מתארת כיייעוד:

"במהלך השנים אני קצת ככה סטיתי, עבדתי קצת ב... דברים אחרים... אבל אחרי זה חזרה לאהבתי...
 אהבתי הגדולה" (3, 22-23)
 "הייעוד שלי עם הילדים" (3, 349).
 גלית וצילה רואות בעבודתן תרומה לילדים:
 "אני רק עושה דברים שאני אוהבת אותם... ואני עושה את זה עם כל הלב, בזה אני תורמת לילדים"
 (3, 790-791).
 "סוג של שליחות שאני באה ועושה... באה לתקופה, נותנת מעצמי... ו... והילדים שהם לא מקבלים
 אהבה" (2, 158-159).

מטפלות מזכירות תחושת ייעוד בהשתרגותן לתוך חיי הילדים. לדוגמה, גלית מתארת את השתדלויות
 האהבה שלה אצל ילדה סרבנית במושגים של ייעוד:
 "ואני אומרת, זה הייעוד שלי... <צוחקת> בשביל זה באתי לעולם, בשביל שתחביאי לי את התיק [על
 משחק עם הילדה] את לא יודעת איזה... איזה מרגש זה ש... שילדה שדיברה בצורה ממש לא יפה,
 מתחצפת אליך, מקללת אותך... ו... לא מסתדרת איתך, ופתאום אחרי כמה זמן שאת מגיעה אליה...
 אז היא מכבדת אותך, מדברת אליך בצורה מאוד יפה, והיא כל כך לא רוצה שתלכי, היא רוצה
 שתשארי... אין דבר יותר אה... מחמם את הלב" (2, 526-532).
 רחל גם היא מזכירה תחושה שמלווה אותה מילדות, תחושה של ייעוד בעזרה לילדים חריגים:
 "אני העי. העיסוק ה... שנולדתי... נגיד בגיל 4?! לעזור לילדים חריגים..." (4, 335).
 ברוריה מדברת על שליחות בעבודה עם הילדים:
 "לי טוב לי, טוב לי עם זה... כי אני מרגישה שאני עושה את השליחות הנכונה... לילד, ומה שאני
 נותנת לו... אני נותנת את כל מה שהוא צריך... לגיל קטן" (12, 799-800).
 כמו הדימוי התרבותי של מטפלת ביצירות הספרות, מרי פופינס או מריה ב"צילי המוזיקה", המטפלות
 תופסות את עצמן כמי שצונחות משמים, לתוך חיי הילדים, נושאות אהבה ורגש באמתחתן ומנחילות
 באמצעות עבודתן טעם לחייהן ולחיי הסובבים אותן.

7.2.3. שליחות – הצלת ילדים מהורים מזניחים

בנוסף לתחושת הייעוד שציינו המטפלות משתי הקבוצות, עלתה בראיונות ואריאציה נוספת של ניכוס
 ההון הסימבולי אל מול המשפחות - הטענה לשליחות הצלת ילדים מהורים מזניחים. ארבע מבין
 המרואיינות, מהקבוצה האורתודוקסית וההטרודוקסית כאחד, דיברו בהרחבה על יחסים מנוכרים של
 הורים לילדים, ועל תפקיד המטפלת כדמות מושיעה בחיי הילד.
 נגה עובדת כבר ארבע שנים עם ילד לשני הורים קרייריסטים, שכמעט ולא שוהים בחברתו:
 "ההורים שלו... בעיקר אמא שלו קרייריסטית... אז אה... אני לוקחת אותו בארבע מהגן... פעם זה
 היה עד אה... זה היה ממש נורא, כי הוא לא היה רואה את ההורים שלו... אני משכיבה אותו כל יום,

ההורים שלו חוזרים בתשע-עשר... האבא חוזר אה... בדרך כלל בשש... לפעמים לפני, לפעמים קצת אחרי... אבל בדרך כלל הוא כן רואה... את אה... את הבן שלו... האמא לא כל כך" (10, 62-48).

היא מספרת על הגעגועים של הילד להוריו ועל תחושת השליחות שלה כמטפלת שלו:

"הוא לפעמים הוא אומר שהוא מתגעגע... לאבא מתגעגע... פעם זה היה ממש כאילו... פשוט היה בוכה מגעגועים..." (10, 774-772).

"בעיקר שם יש לי איזה... תחושה של שליחות... שאני מאוד משמעותית... גם זה כל כך הרבה שנים, וגם כאילו ממש במקום הורים, באיזשהו מקום" (10, 883-879).

תפקידה כמטפלת תופס משמעות מיוחדת לנוכח ההזנחה של ההורים, והיא מציינת שהיא מרגישה מאוד משמעותית בחיי הילד ומתפקדת כתחליף להורים עבורו. גלית מספרת על סדרה של משפחות שעמן עבדה כאו-פר, שהזניחו את הילדים והראו כלפיהם אדישות וחוסר עניין. האמהות בסיפוריה של גלית מועלות בתפקיד האם הטובה, על כל רכיביו:

"בתור אה... אמא שלא רואה את הילדים שלה, היא הייתה חוזרת בשעה שמונה... הולכת למיטה, לישון... בלי לחבק את הילדים שלה... בלי... מה שלומכם, להקריא לכם סיפור... וזה נורא... מאוד כאב לי, בתור מישהי ש... דואגת להם כל היום, ויודעת מה עובר עליהם, וזה מה שמפריע להם, הבגדים, הלבוש של הילדים שלהם" (2, 132-125).

"מה עם אהבה, מה עם חיבוק... מה עם מילה טובה... מה עם אה... סתם להצחיק אותו, בבוקר, או לדגדג אותו... לא יודעת, סתם לקפוץ על המיטה, לעשות דברים שהם... שהם גורמים לילד להיות הכי מאושר בעולם, ולא הבגדים שהם לובשים" (2, 141-137).

גלית מבנה בדבריה דמות חיובית של המטפלת, כמי שמשקיעה בילדים: מספרת להם סיפורים, דואגת להם, מקשיבה להם, מחניפה להם, מחבבת, מלטפת, מצחיקה ומדגדגת אותם. אל מול דמותה החיובית של המטפלת, האמהות מצטיירות כמזניחות: חוזרות הביתה בשעות מאוחרות, מתעניינות רק במראה החיצוני של הילדים ולא בפנימיותם.

גלית גם הזכירה את תחושת השליחות שהתלוותה לעבודתה אצל אם חולה בדיכאון אחרי לידה:

"בעבודה הזו שאמא... היא חולה בדיכאון לידה, הרגשתי שאני... סוג של שליחות... שאני באה ועושה... באה לתקופה, נותנת מעצמי... ו... הילדים שהם לא מקבלים אהבה" (2, 159-156).

מדבריה ומסיפוריה של גלית ניתן להסיק כי תרבות גידול הילדים מאפשרת לאמהות שמשמית גידול הילדים קשה להן להיעזר רבות בסוכנויות חיצוניות למשפחה, כמו או-פר ומטפלת. כמו כן, עולה מדבריה של גלית, שהעסקה בקרב משפחות המעמד הבינוני-העליון ברמת השרון, כי במעמד זה נורמת הפקדת הילדים בידי מטפלת היא נורמה רווחת, כמו במעמדות עליונים בתרבויות אחרות ובתקופות אחרות (Gathorne-Harvey 1973, Drummond 1978). גלית מציינת את היחס שמאפיין את בני המעמד העליון לילדים:

"אף אחד לא אוהב להיות ליד הילדים. ככה זה... כאילו, זה כבר נהיה כזה נורא הגיוני או נורא יומיומי... הביא ילדים, אבל לא בא לו, בא לו להיות עם עצמו, בא לו להיות מרוכז בעצמו" (2, 693-690).

לתפיסתה, בני המעמדות העליונים מרוכזים בעצמם, ומשימת גידול ילדים והפניית תשומת לב אליהם לא נתפסת בעיניהם כמשימה מרכזית. תפקידה של האו-פר/ מטפלת במשפחות אלו הוא להחליף את ההורים במלוא מובן המילה, ולספק לילדים הכוונה ואהבה הורית.

גם אסתר מספרת על אם מזניחה שהתנכרה לתינוקת שלה והותירה את כל הטיפול למטפלת:
 "למשל... האמא הראשונה... הייתה מאוד מנוכרת לילדה שלה, כנראה היא עברה משהו... היא... אני הרגשתי שהיא מזיקה לילדה שלה... לתינוקת... היא נסעה המון לחו"ל, היא עבדה המון, וכמעט לא ראתה אותה..." (11, 186-192).

"היא פשוט לא ראתה את התינוקת... היא גם... גם בעיקר, כשהתינוקת הייתה חולה, היא הייתה נעלמת... היא לא עמדה ב... בשבריריות הזאת..." (11, 202-205).
 לתפיסתה של אסתר, האם הזיקה לילדה, והיא כמטפלת נזעקה להציל את התינוקת. היא גם סיפקה לה חום רגשי וגם דיברה עם האם וניסתה להשפיע עליה להתקרב לילדתה.

מדברים אלה עולה החשיבות הגדולה של המטפלות בחיי הילדים; פעמים רבות המטפלת היא סוכנות חלופית להורים שלא מתפקדים או עסוקים מכדי לטפח את ילדיהם. חני פורטת את היתרון של המטפלות לפרטים:

"אין להם סבלנות... חצי שנה, חצי שעה באים בגינה והולכים, אם לא אוכלים פירות ומרק, לא אכפת להם... שישי-שבת עובר ככה... אבל אנחנו... אחראים, אנחנו יודעים שצריך לגמור אוכל... צריך לגמור פירות... צריך לשחק, צריך הכל" (5, 292-294).

למטפלות, לדבריה, יש סבלנות, אחריות וידע שאין להורים. הן מבלות את עיקר הזמן עם הילדים, בעוד ההורים נמצאים איתם רק בסוף השבוע, והזמן שהילדים מבלים איתן איכותי יותר מהזמן שההורים מקדישים להם. מדבריה של חני עולה טענה חד-משמעית לעדיפות המטפלות על פני ההורים ותחושת השליחות המאפיינת את עבודת המטפלת.

7.2.4. אמהות

התפקיד התרבותי המיועד למטפלת הוא למעשה תפקיד ממלאת מקום האם; המטפלת אמורה להחליף את האם בהעדרה ולמלא עבור הילד את כל הפונציות שממלאת האם. מחקר רב נערך בנוגע לחלוקת העבודה בין אמהות ומטפלות (Macdonald 1998, Hertz 1997, Uttal 1996, Lan 2003), ועל האופן שבו אמהות ומטפלות נושאות ונותנות על פרקטיקות האמהות ומגדירות מחדש, דה-פקטו, את תפקיד האם בתרבות.

חוקרת התרבות לינט אוטל (Uttal 1996) הציעה במחקרה שלוש אפשרויות התייחסות של הורים, ובמיוחד אמהות, לטיפול בידי מטפלת:

- (1) חסות - *custodial care* – שימור שליטה ברוב הפרטים של חיי הילדים, המטפלת רק נותנת חסות בזמן שהאם נעדרת מהבית.
- (2) החלפה - *surrogate care* – המטפלת היא תחליף-אם ואמורה לספק לילדים את כל מה שנורמת האמהות המקובלת מטילה על כתפי האמהות.
- (3) תיאום - *coordinated care* – המטפלת והאם עובדות בשיתוף פעולה כשותפות שוות בגידול הילדים. חלוקת התפקידים נקבעת אד-הוק בהתקשרות בין מטפלת למשפחה ובאופן יומיומי באמצעות שיחות תכופות.

מחקריה של אוטל עוסקים באופן שבו אמהות מגדירות את אמהותן אל מול חיי היומיום הדורשים מהן למסור את הילדים בידי מטפלת. אמהות מהקבוצה הראשונה שימרו מעורבות ושליטה מרובה בהתנהלות היומיום של הילדים, אמהות מהקבוצה השנייה ראו במטפלת מחליפה שלהן ומסרו בידיה את כל סמכויות הטיפול, ואמהות מהקבוצה השלישית ראו במטפלת שותפה שווה בגידול הילדים והקפידו על תיאום ושיתוף רב איתה.

במחקריה של קמרון מקדונלד על "אמהות הצללים" (Macdonald 1998), המטפלות והאו-פר, מצביעה החוקרת על הבלבול הקיים בעבודת המטפלות בין נורמות של משפחתיות ונורמות של יחסי שוק, וכן על המתחים הנרחבים בין אמהות למטפלות בנוגע לעמדה ולערך המיוחס לעבודת המטפלת. מקדונלד מצביעה על כך שבעוד אמהות מבקשות לדחוק את עבודת המטפלות לצל, באמצעות ניסיון לשליטה מרובה בעבודת המטפלת, פקפוק במיומנות שלה והגבלת הקשר של המטפלת עם הילדים, מטפלות מבקשות דווקא לנכס לעצמן הכרה ביכולותיהן ובחשיבות עבודתן. המטפלות והאמהות נאבקות על ההון הסימבולי של האמהות, והסתירה בין השאיפה של האם לשמר את העמדה האמהית לבין השאיפה של המטפלת לזהות מקצועית מכובדת ומגובשת גורמת למאבקים יומיומיים בין מטפלות לאמהות (Macdonald 1998).

אם כן, אמהות היא הון סימבולי מרכזי של השדה. כשמטפלות טוענות לנכס זה הן למעשה מערערות על תפקיד האם ומנכסות לעצמן את הסטאטוס היוקרתי ביותר בתחום הטיפול. מטפלת שהילדים מזהים אותה כאמא היא המטפלת "הכי טובה", שתפסה את מקום האם בלב הילדים. הטענה להון זה צריכה להיעשות בזהירות, כדי למנוע יריבויות עם האמהות. יחד עם זאת, בינן לבין עצמן, או עם גורמים חיצוניים לשדה (כמו לדוגמה ראיונות מחקר זה), המטפלות מתגאות על חשיבותן בחיי הילדים.

ההון הסימבולי של האמהות כסחורה היוקרתי ביותר של השדה נסחר בזהירות ובמידה מבוקרת, ולא מוזכר באוזני האמהות. מטפלות משתי הקבוצות מזכירות אותו, והוא למעשה "הדוקסה" של שדה הטיפול – **המטפלת היא האם האמיתית**. הטענה לאמהות של המטפלות ביחסיהן עם הילדים עלתה באופן גורף בראיונות, כשמטפלות מגדירות את עצמן "האמא של הילדים". לדוגמה, חני רואה בעצמה "אמא שנייה", ו"אמא אמיתית":

"מטפלות כמו אמא שנייה של ילדה..." (5, 79).

"שפעם טיפלתי בשני ילדים, ארבע שנים... במשפחה... ופעם אחרונה שעשיתי לו אמבטיה, הוא אמר ש... חני, את אמא שלי, לא אמא אמיתי" (5, 81).

הזיהוי של הילד את המטפלת כאימו האמיתית הוא מבחינתה ההישג החשוב ביותר בעבודתה. מפתיע לגלות כמה מן המטפלות הגדירו את עצמן כאמהות של הילדים. במיוחד בולט הדבר בקרב המטפלות הצעירות, גלית, קטיה ואיילה, מהקבוצה ההטרודוקסית, שהן לא אמהות בעצמן:

"ממש להיות אמא" (2, 119).

"אבל מעבר לזה, כדי להיות מטפלת טובה, כמו ב... כמו בתחומים אחרים, צריך... משהו ש... אני לא חושבת שאפשר להגדיר אותו... זה כמו להיות אמא טובה..." (1, 907-903).

"זה להיות אמא ב... ארבע שעות ביום! (7, 109).

שלושתן מגדירות את עבודת הטיפול כאמהות לכשעצמה. עבור איילה, יש המשך ישיר בין טיפול בילדים לבין אמהות, והעיסוק בטיפול מכשיר אותה להיות אם בעצמה:

"אני... רוצה מאוד... שזה משהו שאני חושבת שיש לזה... שזה המהות שלי בעצם... זה המשכיות... יש המשכיות בין זה לזה..." (7, 126).

צילה, מהקבוצה האורתודוקסית, מטפלת מבוגרת ואם לילדים, אף מגדילה ומדגישה את העדיפות של המטפלות על אמהות בטיפול:

"תשמעי, כל אחד עם... כישורים שלו... יש אמהות שאין להם את הכישורים, אז הם... היא אמא אוקיי, אבל אין להן את הכישורים להיות מטפלת... הן האמהות הכי טובות בעולם... אבל עדיין, זה לא כמו שהמטפלת" (3, 804-801).

לטענתה, אמהות רבות לא מוכשרות לטפל כמו המטפלות, והיא מבחינה למעשה בין "אמא" שילדה ילד, אבל לא מסוגלת לטפל בו, לבין המטפלת, שמבצעת למעשה את עבודת האמהות האמיתית. האמהות הביולוגיות לא מגיעות לקרסולי המטפלת, לתפיסתה.

צילה גם מוסיפה ומספרת סיפור המבטא את עמדתה האמהית העדיפה:

"הסבתא של הילדי:ם... לקחה אותי ביד ואמרה ל... חברות שלה. זאת האמא של הילדים, הבת שלי רק ילדה אותם! (3, 309-308).

ניכוס ההון הסימבולי של האמהות נעשה כאן באמצעות הסמכות המטריאכלית האמינה מכולן, הסבתא. אימה של האם הביולוגית מכתירה את המטפלת בפומבי כ"אמא של הילדים". תפקיד האם הביולוגית מוקטן ומצומצם, היא "רק ילדה אותם". הסטאטוס הנובע מטענה זו לא יסולא בפז; העמדה האמהית היא העמדה הבכירה ביותר בעולם המטריארכלי.

בעיני עצמן, למטפלות יש יכולת ייחודית לאמהות, והן מתגאות בה כנכס יוקרתי:

"כל אחד לא יכולה להיות אמא... כל אחד לא יכולה להיות אשת בית..." (4, 913).

ברוריה מדגישה עד כמה תפקיד המטפלת-אם חשוב. המטפלת אחראית על עיצובו של האדם שתחת השגחתה. היא קובעת את טעמיו ומעצבת את חוויותיו:

"זה תפקיד נורא חשוב, זה הטעמים הראשונים, זה הריחות הראשונים... זה החוויות הראשונות" (11), (228-229).

ההתהוות לאמא מתרחשת בשלבים, לעיתים ביזמת המטפלת ולעיתים ביזמת האם:
 "אני לא האמא, אבל לאט-לאט את מרגישה שאת הופכת להיות האמא... ולאט-לאט את מרגישה ש...
 הילדים הם כמו שלך... ו... הרגשתי לפעמים מין אה... צורך לרצות אותם יותר ממנה... ולהפוך
 כאילו שהם יהיו הילדים שלי... הרגשה אה... נורא מוזרה, אני הרגשתי את זה אחרי כמה זמן,
 כשפתאום הרגשתי ש... הם ממש שלי" (2, 124-121).
 התחרות על העמדה האמהית מתרחשת סביב פרקטיקות היומיום ומלווה ברגשות קשים של האמהות
 והמטפלות:

"התינוק... אה... היה משהו שהוא אה... קצת אה... גרם לי הכי טוב שבעולם... אבל אני מאמינה
 שלאמא קצת חרה לה... כי אני איתו רוב היום... אה... ופעם אחת ש... אה... הוא היה על הידיים
 שלה, הוא נורא רצה לבוא אליי... ואז היא פעם אחת אמרה לו, בוא אליי, בוא אליי, והוא לא רצה,
 זה... וואו... זה מה זה כואב... בעיניי, זה ממש כואב" (2, 740-735).
 גם הילדים משתתפים במאבק על ההון הסימבולי של האמהות:

"הילד הגדול, אז הרבה פעמים הוא יכול לקרוא לי אמא והוא יכול לעשות את זה בכוונה... <צוחקת>
 כאילו... בכוח ממש, את מרגישה כאילו שהוא יודע מה הוא עושה" (10, 744-742).
 כשהם קוראים לה "אמא", הילדים מכתירים את המטפלת כדמות הקרובה והאהובה עליהם ביותר, למרבה
 הקנאה של האמהות. המטפלות מדווחות שהאמהות רואות בהן לעיתים איום ממשי על מעמדן, וגת'רון-
 הארדי תעד מקרים שקנאה כזו גרמה לפיטורים (Gathorne-Hardey 1973).

7.2.5 ילדים יותר קלים עם המטפלת

רבות מן המטפלות מזכירות, בניגוד לטענה שלהן לקרבה אל הילדים, שהתנהגות הילדים נוחה יותר עם
 המטפלת, בשל הריחוק בינה לבינם. בשדה הטיפול נסחר הון של עדיפות המטפלת על האם הביולוגית
 "הקרובה מדי" אל הילדים. מתברר, כי הילדים ממושמצים יותר עם מטפלת מאשר עם ההורים, דווקא
 בשל הריחוק או הגבולות שבינה לבין הילדים:
 "יותר קל לי בתור מטפלת להציב גבולות" (10, 830).

קטיה מסבירה כי ילדים נוטים לתמרן רגשית את ההורים, להמרות את פיהם ולהפריע את מנוחתם, ואילו
 עם המטפלת סדר היום והשלווה נשמרים:
 "במודע הם [ההורים] לא רצו... הם בחרו בזה... אה... כי הם לא... כי הם מתקשים להיות עם הילדים
 יום שלם. הם לא מסתדרים אה... (-) זה מאוד אה... עצוב להגיד, אבל זה תמיד ככה, נראה לי... אצל
 כולם... הילדים, עם ההורים, מתנהגים שונה לגמרי מאשר עם אצל עם אנשים אחרים... הם הרבה
 יותר נוטים אה... לתמרן אה... רגשית את ההורים" (1, 563-560).

"הם לא מקשיבים להם... הם עושים הכל הפוך... והם אה... סוחטים אותם... כל פעם שאני... מצוננת או משהו, זה ממש קשה להם שהם צריכים להיות עם הילדים כל היום... הם לא מסתדרים... כי בסופו שבוע... שניהם עם הילדים אז עוד איכשהו... וגם הם לא ישנים בצהריים... הם אה... כ.כ. על כל דבר הם מתחילים לעשות להם צרות... שההורים מנסים לשמור להם על סדר יום, אבל הילדים לא מוכנים..." (1, 565-579).

הילדים והמטפלת כורתים ביניהם ברית, וההסדר הוא לטובת כל הצדדים: המטפלת מרוויחה את לחמה, ההורים זוכים לעזרה, והילדים זוכים בגבולות, חינוך ומשמעת. לדבריהן, המטפלות זוכות להצלחות עם הילדים שאין בכוחם של ההורים להשיג:

"כשהאכלתי אותו... היא הייתה בשוק שאיתי הוא מסכים לאכול, ואיתה לא... כשאני מלבישה אותו, היא אומרת לי, תראי... לך הוא לא עושה בעיות ולי כן... מהבחינה הזו אני מרגישה את התרומה שלי... כן..." (11, 809-813).

בין השורות, עולה נימה של תחרותיות בין המטפלת להורים, כשידה של המטפלת על העליונה. גלית מספקת הסבר למה הטיפול קל יותר עבורה:

"זה השוני... זה מה שאני רואה... ש... שאני כאילו רואה דברים בצורה אחרת... בצורה של בילוי..." (2, 896-897).

מבחינת האמהות, הטיפול הוא חובה מעייפת. מבחינתה, הטיפול הוא בילוי. בדומה לאומנות הבריטיות שלא הביאו ילדים משל עצמן ובחרו בקריירת הטיפול כדי להימנע מהאחריות והמחויבות של הבאת ילדים לעולם (Gathorne-Hardey 1973), גלית רואה את היתרון שלה על פני האם בהעדר תחושת החובה והאחריות.

לפי התיאוריה של בורדייה, בכל שדה יש אינטרסים בסיסיים המשותפים לכל המעורבים בשדה (בורדייה 2005). בשדה הטיפול, הטיפול בידי גורמים חוץ משפחתיים הוא אינטרס משותף הן למשפחות והן למטפלות. הנכס הסימבולי של "למטפלת יותר קל" מבנה באופן יסודי את השדה, ולמעשה מוביל אמהות לשכור את שירותי המטפלות. בהתאם לכך, מטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית ומהקבוצה האורתודוקסית כאחד לא מערערות עליו, וגם הוא דוקסה של השדה.

לדברי המטפלות, גם האמהות מקבלות את התפיסה המערכתית הזו של עדיפות המטפלת על פני האם:

"נניח אמא שלו... היא יודעת שאסור לה להיות שם באזור... כש... כי אם הוא היה רואה את אמא שלו, אז זה ממש היה... מתערער..." (10, 309-311).

ויש מטפלות המרחיקות לכת ואף מיישמות גישה זו בגידול הילדים שלהן עצמן. נגה מספרת על מטפלת ששכרה מטפלת עבור הילד שלה, בעוד היא עובדת עם ילדי אחרים:

"אולי היא... אולי יותר קל לה להיות עם ילד אחר, מאשר להיות עם הילד שלה כל הזמן... כי יודעים את הגבולות יותר" (10, 818-820).

טענה זו ש"למטפלת יותר קל" היא למעשה טענה ליתרון של מטפלות על-פני אמהות אל מול הילדים, והיא דוקסה המחוללת את שדה הטיפול.

7.2.6. הקשר עם הילדים

ניכוס הסטאטוס של המטפלות מול האמהות ומול גורמים משפחתיים אחרים כולל טענה לקשר אמיץ עם הילדים, שעולה כמעט על כל הקשרים של סוכנים אחרים עם הילדים. טענה זו לסטאטוס נעשית בזהירות, שכן התחרות עם האמהות על תשומת הלב של המטפלות עלולה לסכן את העסקתן. יחד עם זאת, בסיטואציה של ראיון, המטפלות מבליטות פן זה של יחסיהן עם הילדים בגאווה, כעדות לחשיבות שלהן בחיי הילדים. דליה, לדוגמה, מדברת בהרחבה על הקשר האמיץ שלה עם הילדים:

"היו לי ילדים שהייתי הולכת הביתה, היו בוכים שאני לא אלך הביתה... נשבעת לך... ממש היו בוכים, שאני אשאר איתם" (9, 111-110)

"הינה גם הילד עכשיו, ש... דני, הוא לא רוצה להיפרד ממני לשנייה... שאני אהיה בפארק, כל הזמן רודף אחריי, הוא רץ אליי, והוא... אם חס וחלילה מישהו... תופס אותו, אז הוא מתנגד... הוא רוצה רק אותי... הוא יותר מדי קשור אליי" (9, 118-114).

הילדים שהיא מטפלת בהם קשורים אליה כל כך, עד שהיעדרותה גורמת להם לבכי. לדבריה, הילד הנוכחי שבו היא מטפלת קשור אליה יותר מדי, הוא רץ אליה ומבקש את קרבתה ללא הרף. דליה מבנה בדיבור את זהותה כמטפלת כל-יכולה, שהילדים זקוקים לה ורוצים תמיד בקרבתה:

"הילד הקטן שטיפלתי, ועוד שני ילדים, הילדים לא היו רוצים ללכת לבית ספר, לא לגן, היו רוצים להישאר עם דליה... בבית, ו... אנחנו רוצים את דליה, ו... היה אומר הילד, אני חולה... אמא, אני מרגיש לא טוב, בשביל להישאר בבית, שאני אספר לו סיפור" (9, 509-506).

"ועוד ילדה שטיפלתי, שרית... היא הייתה אומרת, אמא אני מרגישה לא טוב, יש לי כאב בטן... אני רוצה להישאר בבית, למה שהיא רוצה להישאר איתי... <צוחקת> וגם שובל הייתה בוכה כשהייתי הולכת הביתה" (9, 543-540).

באמצעות הבנייתה כדמות חיונית כל כך לילדים, המטפלת מבססת את מעמדה בחיק המשפחה ובתחרות מול האם. לדליה חשוב גם להפגין את הקשר שלה-עצמה לילדים. היא מדגישה כי היא זוכרת את שמות כל הילדים שטיפלה בהם, כאמצעי להפגנת האהבה והקרבה שלה לילדים:

"עשר משפחות כאילו... כן, חכי, אולי פחות... בואי נראה... אביעד, שרית... שירלי... אה... תום... נטע... דני ועוד דני... מי עוד? הדס, נמרוד... עשר" (9, 924-923).

ברוריה מספרת איך הקשר בינה לבין הילדים נמשך שנים ארוכות, עד לבגרותם:

"לימור יש להם כבר היום ילדה, וכשהיא פוגשת אותי באמצע הדרך, היא מוכנה באמצע הדרך להעמיד את המכונית שלה ולקפוץ מהאוטו ולחבק אותי, זה יותר חשוב לי מהכל!" (12, 542-541).

"טיפלתי בשלישיית בנות... היום הן בנות... עשרים ושלוש... הן גרות פה... ברגע שהן רק פוגשות אותי... כאילו שאני הסבתא שלהן... נשיקות מכל הכיוונים... זה הרגשה נפלאה! זה... כי הם יודעים מה אה... נתת, מה את הענקת להם יותר נכון לומר... וזה הרגשה ביתית... כמו בבית" (12, 545-547).

הבנות בהן טיפלה לאורך השנים, ביניהן ידוענית-עבר, שומרות איתה על קשר ומפגינות כלפיה חיבה משפחתית קרובה ויוצאת מן הכלל, "לקפוץ מהאוטו ולחבק", "נשיקות מכל הכיוונים". הקרבה בין המטפלת לילדים מובנית בדבריה כקרבה "ביתית", משפחתית, שנמשכת גם אחרי הפרידה. לעיתים, המטפלת זוכה לאישור על מעמדה וחשיבותה גם מפי ההורים: "עם הילד הנוכחי, האבא אמר לי לפני שבוע... תראי, תראי איך שיוני מסתכל עליך, הוא מאוהב בך!... הילדים מרגישים... אני מאוד אוהבת אותם... וההורים רואים... זאת אומרת, הילד לא מדבר, אבל אם אני נכנסת בבו... קר, והילד רואה אותי ועושה לי ככה... ואני לוקחת אותו על הידיים... והוא... שם לחמש דקות את הראש שלו על הכתף שלי" (4, 325-332).

במקביל לתחרות על לב הילדים, ההורים – או לפחות האב במקרה זה – שמחים על הקשר האמיץ בין המטפלת לילדים, כיוון שהמטפלת היא הסוכנות האחראית למלא מקום ההורים בהעדרם. אב המשפחה החמיא לרחל וציין עד כמה הילד קשור אליה ואוהב אותה. כל עוד הקשר בין המטפלת לילדים לא מאיים על מעמד ההורים הוא כנראה רצוי וחיובי מבחינתם.

חשוב לזכור, כי המטפלות נמצאות זמן רב עם הילדים, במשך רוב שעות היום במהלך רוב ימות השבוע. כיוון שהן מבלות זמן רב עם הילדים לעיתים הן גם הראשונות להבחין בשלבים השונים של התפתחות הילד. רות מספרת על כך בשוויון נפש: "הילד הנוכחי, התהפך לפני שההורים ראו אותו מתהפך... אני ראיתי אותו ראשונה, וסיפרתי להם... הרבה דברים הוא עושה לראשונה... אה, איתי... כי אני איתו הרבה שעות" (6, 844-847).

אולם, ברור מדבריה כי בין המטפלת לילד שוררת קרבה גדולה.

7.2.7 טבעיות הטיפול

מחקרים מראים כי טיפול עשוי להיות צורך מהותי של המטפל, לא פחות משל המטופל (DeVault 1991). חלק המרואיינות בעבודה זו בהחלט מפגינות כי הטיפול הוא צורך מהותי בחייהן, לא רק במסגרת העבודה בטיפול בילדים. אחת המרואיינות, רחל, הביעה צורך עמוק בטיפול יותר מאחרות. היא מתארת נטייה ראשונית, צורך אינהרנטי ממש לטפל בסובבים אותה ומעורבת במתן טיפול בכל תחומי חייה, מילדה החמישי הלוקה בתסמונת-דאון, דרך טיפול בקשישים בשעות הבוקר, טיפול בילדים במשך היום, טיפול בילדים חריגים בקהילה בהתנדבות, סיוע לנזקקים, חלוקת מזון וביגוד בגינות, סיוע לילדיה בשמירה על הנכדים, ואפילו האכלת ציפורים. היא מעידה על עצמה:

"אני מרגישה אני נסיכה... אני יכולה עכשיו איזה אישה... תסלחי לי על הביטוי... מקבלת שילשול.. אני ארים אותה, ארחוץ אותה, אנקה אותה ואקח אותה הביתה... ככה נולדתי, ככה אני אמרת" (4, 545-548).

העזרה לאחרים גורמת לה תחושת התעלות. היא מתגאה גם על הטיפול המסור שלה בבנה, שנולד עם תסמונת דאון:

"הוא היה אחד מהילדים הראשונים-שניים שנולד בצפון, בקריית-שמונה, ורצו אותו ברמב"ם... אמרו שיעזרו לי... ייתנו לי כסף וייתנו לי מטפלת... שת... שיטפל לי ובי שהייתי במצב נוראי... אמרתי לא, אני מטפלת, והמשכתי לטפל בו" (4, 133-134).

גם צילה מבליטה בדבריה את יכולות הטיפול הכמעט-מיסטיות שלה עם ילדים חריגים, את מסירותה ועדיפותה על גורמי טיפול אחרים:

"הייתה ילדה שמה חריגה... שהיא מאוד מאוד בעייתית... ואני התחברתי אליה, שבאותה שנה היה לילדה הזאת מה זה טוב... ילדה מאוד מאוד עם בעיות... אבל כשהיא הייתה איתי, היא הייתה נהדרת, נהדרת... היא הייתה שרה לי שירים, אם מישהו אחר היה מתקרב אליה... היא הייתה דופקת את הראש בקיר, ברצפה, עד שהייתה מנפחת את הראש... כשאני הייתי מתקרבת, היא הייתה נרגעת... " (3, 593-596).

צילה גם מדגישה כי היא מסורה לעבודת הטיפול למרות התשלום הנמוך שהיא מקבלת על עבודתה ואת הרצון העז שלה "לתת מעצמה" לילדים החריגים למרות העבודה הקשה השוחקת ולמרות השכר הנמוך: "אני עבדתי באקי"ם... ילדים חריגים... זו עבודה... הרבה יותר מאנה.מהנה... בסופוק, כשאת רואה שילד, שהוא חריג (-) הוא עושה דברים שאת מצליחה את להכניס לך... ואני זכיתי ב... זה הרבה הרבה... היא לי קשר משגע והילדים, שלא לדבר... גם כן, עשיתי את זה... באהבה רבה, ושמה הרווחתי גרושים, ממש גרושים. אבל כל כך רציתי את זה... היה לי כל כך אה... רצון כאילו לתת מעצמי לילדים האלה?! עבודה מאוד קשה ושוחקת... " (567-569).

גם בין המטפלות הצעירות עבודת הטיפול היא צורך מהותי. קטיה מספרת שעבדה כסייעת בגני הילדים עם שיחרורה מהצבא. רונית סיפרה כי תמיד טיפלה בילדי המשפחה. נגה עבדה מילדות בבתי התינוקות של הקיבוץ, וכשיצאה לעבוד בעיר, עבדה כמטפלת-חונכת של ילדים, נערים ומבוגרים עם מוגבלויות: ברוריה ודליה מספרות איך גידלו במסירות את ילדיהן, על העזרה שלהן בטיפול בנכדיהן ועל סריגה וחלוקת מתנות לכל הסובבים אותן. לפי הטענה במחקר (DeVault 1991), התמסרות כפייתית זו לטיפול מבנה למעשה את המעמד המשני של נשים בחברה; יחד עם זאת, מחקרים אחרים טוענים כי ניכוס יכולות הטיפול עבור נשים בעמדות טיפוליות מקדם אידיאולוגיה של העדר רווח אישי והתנגדות לקפיטליזם ולמרדף אחר רווח אישי, באופן שמחזק את הזהות האישית והכבוד העצמי של סוכנות בחברה (Hays 1996), וכמו כן, ההיאחזות במונופול על הטיפול מטפחת עמדת כוח בקרב נשים, לפי התפיסה הפסיכולוגית של הכוח הטמון באמהות (Snitow 1992).

7.3. ביחס להסדרי טיפול אחרים

כשדה סמי-מקצועי, גם שדה המטפלות, מקיים את המודל שהציעה סלע-שפי עבור שדה המתרגמים (Sela-Sheffy 2006, 2010). בשדה התרגום מתקיימים שני מודלים מקבילים להצגה עצמית: (1) כוכבות אומנותיות, (2) מקצועיות. הממצא של סלע-שפי הוא כי ההצגה העצמית האומנותית של מתרגמי הספרות היא אפקטיבית והגמונית, והיא מעכבת, למעשה, את תהליכי ההתמקצעות של שדה התרגום, שכן גם סוכנים בקבוצה התחתית, קבוצת המתרגמים הטכניים או המתרגמים הלא-כוכבים מאמצים שיח אמנותי זה ונמנעים למעשה מהבניית סטאטוס מקצועי באמצעות מוסדות רישוי, הכשרה והסמכה. בשדה המטפלות הבניית הזהות המקצוענית זניחה לעומת המיסטיפיקציה של יכולות הטיפול, שנודונו בסעיף הקודם. יחד עם זאת, המטפלות מציגות גם טענה למקצועיות, לצד ההתייחסות המיסטית, הבלתי ניתנת למסחור, של עבודת הטיפול.

7.3.1. בלעדיות

משפחתונים, מעונות וגנים הם המוסדות המתחרים למטפלות בשדה הטיפול. כשהורים מפסיקים את עבודת המטפלת, הם בדרך כלל מעבירים את הילדים לגן, משפחתון או מעון. כדי להבליט את עדיפותן על-פני הסדרים אחרים של טיפול בילדים, המטפלות מדברות על בלעדיות: בעוד בהסדרים הקבוצתיים הילדים נמצאים בחברת ילדים אחרים, עם המטפלת הילד מקבל טיפול אינדיבידואלי-בלעדי. למעט הורה שנשאר בבית או טיפול של קרוב משפחה, מטפלת לילדים היא הסוכנות היחידה המספקת טיפול בלעדי לילד. חני מדגישה את הצורך של הילדים בטיפול בלעדי ואת תקופת הזמן הראויה לטיפול כזה: "הורים כנראה חושבים על תקציב שלהם... אבל לא יודעים שעושים טעות גדולה מאוד... ילד צריך להיות כמעט שנתיים אצל מטפלת... ו... להיות חזקה... להבין מה... ילדה רוצה... בגן אין ילד... ילד לא במצב פרטי... בגן יש אולי עשרים, שלושים ילדים... אז אה... כמה אפשר לטפל? אולי שתיים-שלוש מטפלות וגננת אחת... ו... עדיף שלהיות אה... מטפלת עם ילד, לפי דעתי... שנתיים" (5, 12-19).

הורים המפקיעים את הילדים מהמטפלות לפני גיל שנתיים עושים טעות חמורה מבחינתה. המסירות של המטפלת לילד אחד עדיפה בעיניה מכל ההסדרים הקבוצתיים. המחקר מראה כי עד גיל שנתיים נורמת הטיפול הרווחת בישראל היא אכן מטפלות (פיכטלברג-ברמן 2004), אולם המרואיינות מעידות על שינוי מגמה בקרב ההורים, הממהרים להעביר את הילד למעון או למשפחתון כדי להוזיל את עלויות הטיפול: "לפני כמה זמן היינו יותר שומרים על מטפלת, שנה-שנתיים... ארבע שנים... אבל עכשיו משתדלים רק שנה לטפל ו... לשים אותם במשפחתון... או במעון או משהו..." (5, 7-5).

בהקשר זה חשוב להדגיש, כי לסוכנות שונות בשדה הצדקות שונות לחשיבות הקשר הבלעדי בין הילד למטפלת. חני דיברה על בלעדיות לעומת ריבוי. אסתר מגדישה את ההיבט הפסיכולוגי וההתפתחותי של הקשר ילד-מטפלת:

"אני חושבת שעד גיל שנתיים... עד שהם מדברים והולכים... רצוי שהקשר יהיה יותר אינטימי..."
(11, 863-866).

באופן מעניין, ברוריה שניהלה משפחתון בביתה במשך שנים רבות מדגישה דווקא את ההיפך ואומרת שילדים צריכים לשהות בחברת ילדים נוספים מגיל אפס:
"מגיל האפס ממש... הם צריכים להיות בחברת ילדים... זה מאוד חשוב" (12, 886-887).
כלומר, בלעדיות היא הון סימבולי, המשמש במיוחד את שדה המטפלות. ניתן לשער, כי במסגרת הסדרי טיפול אחרים לא ידגישו את חשיבות הקשר היחידני בין הגורם המטפל לתינוק.

7.3.2. אחריות

כחלק מהבניית זהותן החיובית המטפלות מדברות בשם האחריות; נראה כי מטפלת היא הסוכנות המצוידת והבקיאה ביותר לשמור על תינוקות. לדוגמה, רחל סיפרה סיפור המדגים עד כמה הסמכות והאחריות של המטפלת ידועה בגינה. היא מגייסת בסיפורה דמות של אב - טייס במקצועו (היא מדגישה) - שהזכיר בשם אשתו את מידת האחריות, הידע והבקיאות של רחל בצרכי הילדים:

"אני אספר לך משהו, את לא תאמיני... בשבתות הייתי באה, מביאה את השתי נכדות אז תמיד פה יש לי את המפיות לנקות להן את האף, ובדרך כלל יש לי גם טיטולים בעגלה אם צריך, אז איזה אבא בא פה... טייס אני חושבת... עם המדים, הביא את הילדים ואת הילד, כמה זמן וזה... אז הוא אומר לי... הוא אומר תגידי את אה... את יודעת מי זאת סבתא של תום וטל? אני אומרת, כן, אני... אומר אשתי אמרה שתמיד יש לך בעגלה כל מה שצריכים" (4, 774-769).

יתר המטפלות הזכירו סוגים שונים של אחריות שהן מרגישות כלפי הילדים. ראשית, מדובר באחריות חינוכית:

"אה... אני... מרגישה גם איזשהי אחריות אה... חינוכית, אה..." (1, 886-885).

שנית, באחריות לשלום הילדים וביטחונם:

"זה בדיוק משרה מלאה... אני אגיד לך את זה בצורה שכזאת... את לוקחת על עצמך אחריות על ילד שלא שלך... ואת זה את צריכה לשמור... בשביל זה הם נתנו לך את זה, בשביל שאת תהיי אחראית... על הבטחון של הילד הזה" (12, 849-843).

הדיבור על אחריות מסייע למטפלות לנכס הון סימבולי של בעלות מקצוע מכובדת ורציניות; יחד עם זאת, הגבולות של אחריות זו, כפי שנידון לעיל בפרק איומי הסטאטוס, לא תמיד ברורים, במיוחד מבחינה חינוכית ומבחינה משפטית.

7.4. בתוך השדה – ביחס למטפלות אחרות

הקבוצה האורתודוקסית

7.4.1. ניסיון באמהות

כפי שהוזכר לעיל, בסעיף הכישרון המיסטי, רוב המטפלות מעידות כי טיפלו בילדים 'מאז ומתמיד', או לפחות משלבי הילדות המוקדמת. ניסיון זה הוא הון בפני עצמו הנסחר בשדה הטיפול. לעיתים קרובות הוא משחק תפקיד מרכזי במשא ומתן מול מעסיקים ומקדם סטאטוס גבוה בין המטפלות לבין עצמן. דליה, שהיא אמא בעצמה, מדגישה את הניסיון שיש לה בטיפול בילדים שלה. מבחינתה, האמהות שלה הופכת אותה לבעלת מקצוע:

"יש לי ניסיון של הילדים שלי, אז אני לא צריכה... אני כבר בעלת אה... מקצוע, לזה שגידלתי ארבע... לא?" (9, 920-919).

דליה מזכירה גם שלהורים חשוב הניסיון של המטפלת:

"אני חושבת שמה שחשוב להורים זה ניסיון, שיהיה לך הרבה ניסיון עם אה... וניסיון, טפו טפו טפו, לא חסר לי... באמת" (9, 64-63).

גם נגה, שהיא לא אמא בעצמה ומשתייכת לקבוצה ההטרודוקסית משתמשת בדגם הניסיון ומתעכבת על 'שאלת הבייביסיטר', האם בייביסיטר היא דרך מספיקה לרכוש ניסיון:

"בייביסיטר מבחינתי זה גם אה... אחת מהדרכים לצבור ניסיון... שאלת הבייביסיטר... בייביסיטר, אני מאמינה שבייביסיטר זה משהי לא קבועה, שבאה בערבים... שבדרך כלל, הילדים כבר ישנים (-) או שזה כרוך בהשכבה... אם זה כרוך בהשכבה, אז לקחת בייביסיטר לא מנוסה זה נראה לי... זה נראה לי לא הגיוני גם... כי זה... זה יכול להיות מאוד קשה... כל השלב הזה... כל כאילו, הקטע של לקחת את הילד, לעשות איתו את כל הפעילויות של סוף היום... שזה בד. בדרך כלל מקלחת, זה השכבה, זה הרבה דברים, אז אני לא יודעת אה... אם אני לא יודעת אם לוקחים בנות שש-עשרה בשביל זה" (10, 668-660).

מבחינת נגה, אפילו בייביסיטר זקוקה לניסיון כדי להצליח בפרקטיקות סוף היום של הטיפול הילדים. היא, שעובדת עם הילד בין השעות שמונה לעשר בערב מדי יום, רואה במשימותיה עבודה מקצועית, והיא מפקקת ביכולתה של בייביסיטר בת שש-עשרה להצליח במשימות אלו. מבחינה זו, נראה כי נגה נמצאת בעיצומו של תהליך מעבר מן הקבוצה ההטרודוקסית לקבוצה האורתודוקסית.

7.4.2. טיפול באנשים בעלי שם

המעסיקים של המטפלות מגיעים מהשכבות הבינוניות והעליונה של החברה, השכבות שיש בידן אמצעים לשלם שכרה של מטפלת. המטפלות מתגאות במעמד המעסיקים שלהן:

"כל הזוגות שאני מכירה.... מגיעה אליהם... הם בעלי השכלה אקדמאית, ואנשי מקצוע:ע" (6, 893-894).

"אנשים עם רמה נמוכה, לא אנשי מקצוע:ע, גם לא יכולים להרשות לעצמם מטפלת" (6, 890).

רות מאפיינת את המשפחות המעסיקות כבעלי השכלה אקדמית ואנשי מקצוע. המטפלות הזכירו פסיכולוגיות, עורכות דין, שופטות ואלופים בצה"ל שהעסיקו אותן. גלית מספרת על עשירי רמת-השרון שאצלם עבדה:

"יש ברמת השרון שני אזורים. איזור ימין, איזור שמאל... וגם קדימה... אני עבדתי בהתחלה בימין, אחר כך עבדתי בשמאל, שזה עם יותר אה... יותר עשירים, אני לא יודעת אם יצא לך פעם להיות בנווה רום... אוקיי, הם שם מאוד מאוד עשירים... מאוד... רוב הדירות שם הן של טייסים של אה... אנטבה" (2, 308-312).

ברוריה מזכירה כוכבת טלוויזיה שטיפלה בה בילדותה:

"אם אני אגיד לך שטיפלתי ב[השם הוסר כדי לשמור על אנונימיות המשתתפים במחקר]... מערוץ הילדים... שמה... היא ב... אחותה ואחיה... היו... אז איתם אני עבדתי, ארבע וחצי שנים" (12, 43-47).

ובמקום אחר היא מדגישה כי אנשים בעלי עמדה הגיעו אליה:

"ואז הייתה לי פה אמא אחת עם ילד שהוא ממש היה מאוד שובב... שה... סבים והסבתות שלו... הסבתא שלו הייתה מנהלת אסותא בתל אביב... זאת אומרת, אנשים בעלי עמדה באו אליי..." (12, 905-909).

הטיפול באנשים בעלי שם מוסיף יוקרה למטפלות, והן מקפידות להזכיר בדבריהן את המעמד הגבוה של מעסיקהן, כך שידבק בהן אבק כוכבים זה. תופעה זו מכונה במחקר (Gathorne-) Nanny Snobbery (Hardey 1973), ובמסגרתה המטפלת, שתפקידה לטפל בילדי המשפחה, מתקבלת כבת משפחה למחצה, ולכן עולה מעמדה. בבריטניה של המאה ה-19 האומנות אף קיבלו לעיתים את שם המשפחה, ובכך הנציחו עלייה זו במעמד.

7.4.3 מוניטין

הקבוצה האורתודוקסית, כקבוצה מקצועית מבוססת ומאוחדת, מרוממת ומאדירה את שמן של מספר מטפלות 'כוכבות', ותיקות בשדה, כפי שהוזכר בפרק על קהילת המטפלות, בסעיף העוסק במנהיגות בגינות. בציטוט להלן, למשל, צילה מזכירה מטפלת 'כוכבת' שכזו, לאה. הזכרת שמה של לאה משמש את צילה לנכס יוקרה ומוניטין לעצמה.

"תראי, מי שפונה אליי... או ללאה... אז אה... הם יודעים מה הם לוקחים... כי מי שנתן להם את ההמלצות, הוא יודע" (3, 526-528).

ברוריה רואה בעצמה 'כוכבת' שכזו, והיא מזכירה את המוניטין החיובי שלה, המחמאות שהיא זוכה על עבודתה ואת מנהיגותה וסמכותה ביחס למטפלות אחרות:

"השם שלי פה באזור שלנו הולך לפניי... התגובות הן מאוד טובות... ומטפלות אחרות שואלות אותי מה לעשות" (12, 700-699).

ברוריה קובעת נורמות של טיפול עבור מטפלות אחרות. צילה מספרת סיפור המדגים איך המוניטין הטוב שלה והשתייכותה לקבוצת העילית של המטפלות בגינה גורמים להורים לקבל אותה לעבודה בלי המלצות:

"כשבאתי לפה... אז שני ההורים היו פה... ו... כמובן קיבלו עליי המלצות לפני כן... אז האמא אומרת לאבא, נו, מה אתה אומר? אז הוא אומר, 'התקבלה' היא אומרת לו, מה התקבלה, אתה עוד לא ראית את ההמלצות, אתה עוד לא מכיר... למחרת הוא אומר לי... מרים לי טלפון, אתמול אמרתי לך שהתקבלת, נכון?! אני אומרת, תראו את ההמלצות, לא מעניין אותנו" (3, 239-235).

7.4.4. התנהגות נכונה

נכס סימבולי נוסף שהמטפלות טוענות שהן מעניקות לילדים הוא התנהגות 'נאותה'. במונח זה מגולמות שלל פרקטיקות 'ראויות' שילדים צריכים ללמוד: שיתוף פעולה, משמעת, נימוס, אחריות על חפצים, עזרה למבוגרים והקפדה על סדר וניקיון.

לדוגמה, דליה מספרת על התפעלות ההורים מהמידות הטובות שהקנתה לילד:

"אני מגדלת ילדים טובים... אה... למשל, אביעד, אמא של אביעד כל הזמן מתקשרת אליי, והיא אומרת לי דליה, איזה ילד חכם, איזה ילד טוב... איך הוא... איך הוא משתף פעולה כל הזמן... הוא ילד מקסים, והוא חכם, והוא עונה לה תשובות... תשובה בזמן... בזכות, כאילו הם אומרים שבזכותי יש להם ילד כזה... טוב" (9, 144-137).

היא אף מדגישה כי היא 'מגדלת ילדים טובים'. כמו גנן מומחה המטפל בפרחי הגינה, כך המטפלת המומחית מגדלת ילדים טובים. ברוריה מסבירה איך לימדה את הילדים שתחת השגחתה 'מחונכים': "עכשיו, אלה הילדים הגדולים... לימדתי אותם... לימדתי אותם אה... ב... קודם כל, התנהגות נכונה... כל ילד ידע מי זה הבקבוק שלו..." (12, 21).

"וגם מאוד היה חשוב לי... שאנחנו לפני שאנחנו הולכים לישון, אנחנו אוספים את הצעצועים למקום... שזה מאוד חשוב... והיית צריכה לראות... בואו אני אעזור לכם... הם היו עוזרים לי" (12, 1048-1045).

היא מלמדת את הילדים בעלות ואחריות על חפצים, סדר וניקיון ועזרה למטפלת. היא מנכסת יכולות חינוך על-פי 'תכנית שהיא עושה', הגורמת לילדים להירדם מהר ולהיות רגועים:

"ילד, אם יש לו את ה... תכנית שאני עושה, מגישה לו... הוא גם יותר רגוע... ובדרך כלל, שינה, ברגע שאני אמרתי לילה טוב... היית צריכה לראות, עשר דקות, כולם נרדמו" (12, 284-282).

נגה, שנמצאת בעמדת מעבר בין הקבוצה הטרודוקסית לקבוצה האורתודוקסית, מסבירה מסבירה איך המטפלת מלמדת את הילד את אופן ההתייחסות התקין לחיים:

"שהיא קשובה לו, שמראה לו... ש... הולכת איתו, אבל את יודעת, גם מציבה את הגבולות... שהיא בתשומת לב, כל הזמן, שהיא יודעת מה היא עושה... שיש לה את הדרך שלה... כאילו, שהיא... בטוחה בה... שיש לה בטחון באופן כללי, שהיא רגועה, שהיא חמה... כשהיא מראה, כשהיא מסבירה לו... שהיא הולכת איתו, ולוקחת אותו הלאה... פותחת בפניו עוֹד עוד אופציות... (-) בעצם מלמדת אותו... איך להתייחס לעולם, לחיים" (10, 872-863).

באמצעות הצבת גבולות, תשומת לב מתמדת ותכונות הטיפול שנידונו לעיל המטפלת מבקשת להיות גורם המשפיע על התייחסות והתנהגות הילדים בעולם. גם ברוריה מסבירה עד כמה חשוב החינוך הנכון של המטפלת:

"אני מכינה אותם לדרך שלהם... זאת אומרת, אני נותנת להם... את ה... דברים האלמנטאריים... תודה, בקשה, סליחה... את הדברים האלה, לשבת ולאכול... לא להסתובב עם אוכל... את הדברים האלה שזה... חלק מה... נימוס של החיים!... אני אומרת... כי ההתנהגות מתחילה מגיל קטן... וההתנהגות ברגע שאת נותנת לה את ההתנהגות הנכונה... אני חושבת שזו דרך חיים נפלאה" (12, 780-769).

ברוריה מלמדת את הילדים את "הנימוס של החיים", התנהגות נכונה שתלווה את הילדים לשארית חייהם. המטפלות מנכסות, אם כן, הון סימבולי של הנחלת ההביטוס המוקדם לילדים; הן רואות בעצמן גורם מרכזי בהבניית ההרגלים והנטייות הבסיסיים ביותר של הילדים. בהקשר זה ראוי להזכיר את הממצא של מחקר האומנות הבריטיות, כי האומנת הייתה הדמות הקרובה ביותר לילדים, ולכן השפעה הייתה ניצחת על ההביטוס ונטייות הטעם של הילדים שתחת השגחתה גם בבגרותם בכל הקשור לביגוד, עיצוב הבית, מראה חיצוני ובחירות חברתיות (Gathorne-Hardey 1973) התפיסה של המטפלות לגבי חשיבותן בעיצוב ההביטוס של הילד, אם כן, לא חסרת בסיס.

הקבוצה ההטרודוקסית

7.4.5. עמדה כללית-חברתית

אחת המרואיינות, רות, מדגישה מאוד את העדיפות שלה על מטפלות אחרות מבחינת רקע תרבותי: "והרקע התרבותי שלהן... אני לא יודעת... אם לקחת את מה שאני יכולה לתת לילד. לתינוק, להשוות בין מה שהן נותנות..." (6, 112-111).

היא מציינת שיש לה עדיפות גדולה בראיונות עבודה מבחינת רקע תרבותי (לעומת גילה או רווקותה, לדוגמה, שמשמשים כנגדה):

"אני בראיון: ות... אני מסת. אני נבחרת... אין אפס" (6, 91).

והיא מבחינה בדיוק מהו הרקע התרבותי הרצוי פחות להורים:

"אחרי שהיא פיטרה את ההיא, שלחתי לה מישהי, עם מנטליות של כפרה... אמרתי לה, תראי, זו לא המנטליות שלך, אבל היא וחיב. ונחמדה ואוהבת. זה כל מה שאני יודעת עליה" (6, 376).

בשדה הטיפול, האיכויות מבית שיש למטפלת משחקות לטובתה. כפי שמזכיר גת'רון-הארדי במחקר האומנות הבריטיות, עובדי הבית נבחרים לפי מעמדם. בבריטניה של המאה ה-19 המטפלת היתה ממעמד הפועלים, ואילו המחנכת של הילדים הייתה רק מבין בני המעמד העליון, בדרך כלל בת למשפחה שירדה מנכסיה (Gathorne-Hardey 1973). בימינו, גם המטפלות וגם עוזרות הבית הן בדרך-כלל ממעמד נמוך. אולם, בקרב המטפלות יש קבוצה של סטודנטיות ונשים שנפלטו משוק העבודה, הנושאות עימן נכסים סימבוליים של 'תרבות' ומעמד, והורים רבים מבקשים לשכור את שירותיהן כדי שיטיבו עם ילדיהן. המטפלות מקבוצה זו קוראות תיגר על הנורמה המקובלת של השדה - אמהות והמיסטיקה של הרגש הטיפולי, וטוענות במקום זאת להון סימבולי של מעמד חברתי-תרבותי-כלכלי.

7.4.6. כישורי תקשורת בינאישית

לפי הבחנה שעלתה מן הראיונות, נשים בעלות השכלה מסוגלות ליותר תקשורת מנשים שטיפול הוא המקצוע הבלעדי שלהן, והתקשורת עם האמהות לגבי גידול הילדים היא מבחין בין מטפלת מסורתית לבין מטפלת בעלת ידע והשכלה בתחום הטיפול. לתפיסת הקבוצה ההטרודוקסית, המטפלות המסורתיות מתפקדות כישויות דוממות, כמעט "חייתיות", המרגיעות בנוכחותן את הילדים ואת אמהותיהם החרדות. אסתר מאפיינת את הקבוצה שלה, של הנשים המשכילות, כ"אחרות משם". האמהות ש"פונות לשם", לקבוצה האורתודוקסית, מתאפיינות לדעתה ברמת חרדה גבוהה, כלומר הן מבקשות "ללכת על בטוח" ולשכור את שירותיה של מטפלת אורתודוקסית. האמהות שפונות לקבוצה שלה מבקשות פתיחות ותקשורת:

"ואז באות לשם אמהות לצפות ולבחור, איזה מטפלת הן צריכות..." (11, 124-127).

"הן באות לגינן:ה... לא, הן באות לגינה... הן יודעות באיזו שמיכה יושבות מטפלות, והן שואלות, עכשיו הן כבר קולטות... כשאנחנו יושבות ביחד... שאנחנו אחרות משם... אז הם שואלים אותנו... יש כאלה שבאות, שפונות אלינו, ויש כאלה שפונות לשם... כאלה שהן יותר חרדות... הן הולכות לשם... כאלה שהן יותר פתוחות... הן באות אלינו..." (11, 1209-1203).

"יש כאלה שהן לא מסוגלות את המסורתיות... היא [המעסיקה הנוכחית שלה] החליפה אחת כזאת, כי היא צריכה מישהי עם תקשורת" (11, 536).

בהקשר זה ראוי לציין את הקשר בין דמות המטפלת האידיאלית לדמות האם האידיאלית הרווחת בתרבות מאז המאה ה-17. באדינטר (באדינטר 1985) מתארת איך הובנת בתרבות דמות האישה-האם האידיאלית במאות ה-17 עד ה-20 על-ידי הוגים, רופאים, פקידי ממשל וקציני משטרה:

"האשה האידיאלית, מסתבר, היא זו הקרובה ביותר אל נקבת בעל-החיים. מובן אפוא מדוע זה כבר התייחסו רוב-רובם של ההומאניסטים הללו בחוסר אהדה מובהק לחינוך-הנשים. יולדות חסונות, נטולות סקרנות ושאיפות, זה מה שהיה דרוש להם" (באדינטר 1985).

ובמקום אחר:

"גם המאה ה-19 לא זלזלה בנימוקים אלה, וסופרים ורופאים, שספריהם ידעו מהדורות רבות, מצאו כי אמהותן של נקבות בעלי-חיים דומה לרגש אנושי, ולהפך, ואף בתחילת המאה ה-20 אין מהססים להשוות את האשה לתרנגולת" (באדינטר 1985).

אמא טובה, ולכן גם מטפלת טובה, מגדלת את ילדיה כפי שפרה או תרנגולת מגדלות את צאצאיהן; בדממה, מתוך חוש טבעי, בלי מילים, ידע או כישורים נלמדים. הקבוצה ההטרודוקסית של שדה הטיפול יוצאת נגד תפיסה זו ומבנה את הזהות המקצועית שלה מתוך אסטרטגיה של מינות, הכופרת בתפיסה המקובלת שהטיפול טבעי לאם.

יחד עם זאת, שתי הקבוצות שומרות על האינטרס המשותף שלהן לקיום השדה המקצועי של הטיפול, והן טוענות שהטיפול הוא כישרון מיסטי, לא טבעי "לכל אישה" כחוש החיה. נשים מסוימות, קרי המטפלות, ניחנות בו, ונשים אחרות - קרייריסטיות, חרדות או סתם נשים שלא זכו בכישרון משמיים – לא ניחנות בו.

7.4.7. היחס לילדים

קטיה עורכת הבחנה נוספת בין מטרתה של מטפלת מסוגה-היא לבין יכולותיה של המטפלת המסורתית: "זה כמו במערכת החינוך בעצם... הרבה מהמטפלות בכלל לא מרגישות שהן צריכות לחנך את הילדים, כי זה התפקיד של ההורים, והן נמצאות שם רק כדי למלא את הזמן" (1, 890-891). המטפלת המסורתית, בניגוד למטפלת המתקדמת, לא מחנכת את הילדים. לדבריה, בדומה למורה במערכת החינוך, המטפלת המסורתית לא משקיעה בילדים. בעוד מטפלת מוכשרת, בעלת השכלה התפתחותית וחינוכית רלוונטית, מקדמת את היכולות הקוגניטיביות של הילדים ומודעת לשלבי ההתפתחות הרגשיים שלהם, המטפלת המסורתית נמצאת עם הילדים רק כדי "למלא את הזמן", ואין לה שאיפות פדגוגיות או מטרות חינוכיות שהיא מקדמת. שוב, התפיסה של כישורים נרכשים וידע בטיפול מבדלת את המטפלות בעלות ההכשרה וההשכלה ממטפלות מסורתיות, פסיביות ודוממות.

מודלים הטרודוקסים שחדרו לשיח ההגמוני

7.4.8. מקצועיות

לפי המודל של סלע-שפי (Sela-Sheffy 2006), קבוצת התחתית של המתרגמים מנסת הון סימבולי של מקצועיות, אולם משתמשת לעיתים גם בהון הסימבולי של קבוצת העילית; קבוצת העילית עושה מיסטיפיקציה לעיסוק וטוענת להון של אמנותיות ואינטלקטואליות, כך שמוסדות רישוי והסמכה ותהליכים של פרופסיונליזציה מקבלים חשיבות משנית בשדה. בקרב המטפלות השיח קצת שונה. בשל העמדה המאויימת של השדה, ובמיוחד בשל איום הסטאטוס של מטפלת-מתעללת, גם המטפלות האורתודוקסיות מקבוצת העילית מבליטות את המקצועיות שלהן כדי ליצור אמינות. החברות בקבוצה זו אף מדברות בחיוב על הכשרה בשדה המטפלות, מתוך בטחון בעמדתן וההנחה כי הן לא יזדקקו להכשרה כזו, אם תקרום עור וגידים, לדוגמה אומרת רחל: להיות אשת בית צריך הכשרה... להיות אמא צריך הכשרה... " (4, 468-473).

חני, גם היא מהקבוצה האורתודוקסית, מבקשת להתנער מהדימוי הסמי-מקצועי של המטפלות ולנכס להן סטאטוס של מקצוע מוגדר:

"עדיף באמת לתת איזה כרטיס ש... באמת תדעו ש... איזה מטפלת טובה, יכול להיות, ואיזה מטפלת לא טובה... " (5, 267-269).

קבוצת העילית של המטפלות - המטפלות הוותיקות ביותר בקבוצה האורתודוקסית - שואפת דווקא לבסס הצגת עצמי מקצועי, באמצעות הפרדה בין עבודתן בטיפול עבור אחרים לבין טיפול בבני משפחה שלהן: "אני סבתא שלהם... אני לא מטפלת שלהם... אני רוצה להישאר סבתא שלהם... אני לא רוצה להנך אותם" (3, 530-532).

צילה מספרת גם שהזהות המקצועית שלה כה חזקה עד כי יצאה לעבוד כמטפלת ושכרה מטפלת עבור ילדה:

"חלק מהזמן היה מטפלת לילדה שלי גם... " (3, 540-541).

בנוסף, צילה מהקבוצה האורתודוקסית מציגה פוזיציה מקובלת בשדה הטיפול ביחס להכשרה, לפיה היא-עצמה לא זקוקה להכשרה, אולם מטפלות אחרות דווקא כן. מבחינתה, הטיפול בילדיה-שלה הוא שווה ערך להכשרה מקצועית, והיא מדברת עליו במונחים של הכשרה כזו – "פרקטיקה", "אוניברסיטה": "היה לי פרקטיקה שלי... עם הילדים שלי... שאין לי אוניברסיטה לזה... ואין לי את ה... לא למדתי על זה... אבל הפרקטיקה בחיים... זה... זה האוניברסיטה שלי... " (3, 731).

הטענה למקצועיות אפוא משמשת את חברות הקבוצה האורתודוקסית לשיפור מעמדן בשדה. מצד שני, חברות הקבוצה ההטרודוקסית, שמעמדן בשדה מאוים, טוענות לידע ומומחיות שאין לחברות הקבוצה האורתודוקסית, אך מתנגדות להכשרה ממוסדת כדי לא להגביל עוד יותר את כניסתן לשדה. הידע שהן מזכירות מתחומי הפסיכולוגיה והפסיכולוגיה ההתפתחותית, הרפואה והחינוך, משמש לנגח את העדר ההכשרה וההשכלה של חברות הקבוצה האורתודוקסית ואת ההון האמהי-טיפולי שהן מחזיקות:

"צריך הרבה יותר מעירנות... איזשהי רמת ידע... הילדים, מה מותר לתת להם... ו... מה הם יכולים לעשות ומה הם לא יכולים לעשות... וגם המון ידע טכני... שאפשר לקרוא בכל מיני מקומות, ולדעת מה אפשר לעשות ומה אסור לעשות... ואיך לעשות את הדברים" (1, 982-983).

"הדרישות שלי יותר גבוהות... מבחינתי לדאוג לזה שהילד אה... יאכל, יהיה רחוק אה... יהיה לבוש ו... יישן, אה... ולא יקרה לו שום דבר... זה המינימום" (1, 166-167).

קטיה טוענת לידע, מומחיות ופרקטיקות שעולים על הטיפול הפסיכי של המטפלות האורתודוקסיות. היא מתייחסת לפרקטיקות האמהות הבסיסיות כ"מינימום" ומספרת על פרקטיקות רבות אחרות של לימוד גירוי קוגניטיבי שהיא מקיימת עם היילדים. גם רות מדברת על גירויים קוגניטיביים:

"קודם כל, אני כל הזמן מדברת עם הילד, אה... איתו, ומפעילה אותו... ומתנדנדת איתו על הנדנדה ו... אה... מראה לו את העצים והחיות, ונוגעים בכל מיני דברים... " (6, 799-800).

ההבלטה של הגישה המקצועית והשימוש בז'רגון מקצועי בדבריהן של המטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית היא אסטרטגיה לניכוס הון של מקצועיות, גם אם אין בכוונתן לקדם תהליכים של הכשרה. כמי שנמצאות עם הילדים במשך רוב שעות היום, במשך רוב ימות השבוע, המטפלות רואות את עצמן אחראיות לא רק להעניק חום ואהבה לילדים, אלא גם לספק "ידע חינוכי", גירויים קוגניטיביים ולימוד אינטלקטואלי. במאמר מוסגר חשוב לציין כי, מחקרים על משא-ומתן בין אמהות למטפלות מורים כי הלימוד האינטלקטואלי הוא אחד הנכסים שאמהות מבקשות לשמור לעצמן, כחלק ממאמצי שימור הזהות האמהית (Uttal 1996). יתכן, שהמטפלת האורתודוקסית לא עושה שימוש בדגמים אלה של ידע אינטלקטואלי, אלא רק בטענה כללית למקצועיות, כדי לא לפגוע ביחסים עם האמהות.

לסיום, נגה מהקבוצה ההטרודוקסית דווקא מבקרת את 'מקצועיות היתר' של המטפלות האורתודוקסיות ומספרת על מטפלת שמוסרת את תינוקה הקטן לטיפול אצל מטפלת אחרת, כשהיא יוצאת לעבוד: "שמעתי על אה... מטפלת, לא עם שמות וזה, אבל שמעתי שיש מישהי שיש לה תינוק קטן, והיא שמה אותו במשפחתון, והיא עובדת כמטפלת... כי והיא עדיין כאילו מרוויחה... (10, 804-803). העמדה של נגה משקפת את העמדה של הקבוצה ההטרודוקסית, ולמעשה של שוק המקצועות הכללי כלפי הטיפול – פועל יוצא של הטיפול האמהי.

7.4.9. עברית נכונה

שלוש מרואיינות, משתי הקבוצות, הזכירו הון סימבולי נדרש בשדה הטיפול, הדיבור בשפה נכונה. מתברר, שהורים מייחסים חשיבות לאופן שבו מדברת מטפלת, כחלק מהקניית השפה לילדים: "כשהורים, ולא סתם, סוג ההורים שיכולים להרשות לעצמם לקחת מטפלת לילדים בבית... אז הם גם יחפשו בנאדם, אה... שהם יכולים לסמוך עליו, אה... בנאדם שנראה להם אה... אה... מתאים, מכל מיני בחינות, מרמת השפה, עד ההיגינה האישית, מכל מיני אה... היבטים" (1, 146-139). הסלקטיביות הלשונית בשדה הטיפול בישראל תואמת תופעה מוכרת במחקר, של בחירת מטפלת לפי שפת האם שהיא דוברת (Wrigley 1995, Tronto 2002). למשל, הורים המעוניינים במטפלת מסין כדי שתלמד את ילדיהם סינית, או במטפלת ממדינה דוברת ספרדית כדי שתלמד את ילדיהם ספרדית.

בישראל מייחסים חשיבות לעברית תקינה, נקייה מהשפעות לועזיות כגון יידיש או ערבית: "אני אדבר עם הילד עברית נכונה... לא אוצקילה פוצקילה... עברית נ-כ-ו-נ-ה" (12, 932). לדברי רות, העיתונאית לשעבר, העברית השגורה בפיה מקדמת את סיכוייה לקבל עבודה כגורם מוביל מסוכנות אחרות בשדה:

"כי את יודעת, ב... בין המטפלו:ת... יש אה... עברית לא תקינה... (6, 93)
 "ואחר כך פתאום אני באה, עם העברית שלי" (6, 106-105).

חברות הקבוצה ההטרודוקסית עושות שימוש נרחב יותר בעדיפות הלשונית שלהן, אולם הדגם חדר גם לשיח האורתודוקסי של השדה.

7.4.10. בריאות והיגינה, סדר וניקיון

אסטרטגיית הבידול בבחירת מטפלת פועלת לא רק בתחום הלשוני. סלקטיביות דומה מתבצעת בנוגע להיבטי היגינה ובריאות של מטפלות, בהנחה שאלה משפיעים על הילדים, ולכן המטפלות מנסות בדבריהן את הנכסים הסימבוליים הקשורים להיבטים אלה. לדוגמה, ברוריה המטפלת בילדים בבית מתגאה בניקיון השורר בבית:

"הכביסה של המצעים זה שלי... זה אני עושה את זה... אחת לשבוע אני מחליפה את המצעים... הם מקבלים הכל חדש ונקי... אין דבר כזה" (12, 856-852).

לברוריה יש מטפלת-מתחרה בבניין שבו היא גרה, ויש הורים המעדיפים את המטפלת בקומה הראשונה, במקום לטפס שלוש קומות אל דירתה. כדי להבליט את עדיפותה על פני המטפלת מן הקומה הראשונה, שגם מציעה גינה לילדים המטופלים אצלה, ברוריה מדברת על הניקיון השורר אצלה, לעומת הלכלוך אצל המטפלת האחרת:

"המטפלות האחרות שיש לי פה הן בקומה ראשונה... אז בקומה ראשונה אז יש גינה בלמטה... הגינה נורא מלוכלכת... אני לא יודעת איך היא עושה את זה, אני לא נכנסת לשם... אבל שמעתי שמאוד מלוכלך שם... ואצלי אני מאוד מקפידה על ניקיון" (12, 667-666).

רות מדברת בהרחבה על ההרגלים הבריאים שהיא מנחילה לילדים. במרכז ההצגה העצמית שלה עומדת הקפדתה על בריאות:

"אני גם שוחרת בריאות... איך עושים את התינוק בריא" (6, 122-118).

היא משווה בין שני ילדים ממשפחה אחת, שהקטן מביניהם טופל אצלה, ואילו הגדול טופל בידי מטפלת אחרת:

"הילד הקטן, מקבל בריאות מהרגע שהוא זוכר את עצמו... הילד הגדול [שבו לא טיפלה] במצב לא טוב!... התינוק שלי: יתקלקל כאשר הוא יראה מה האח הגדול אוכל, אמרתי להם, תוציאנו את השוקו מהבית" (6, 161-159).

"המטפלת... שטיפלה באח של התינוק הנוכחי שלי... למרות שההורים ביקשו ממנה לא לתת לו דברים לא בריאים, היא דחפה לו ממתקים... בלי הכרה, עד היום, הילד הוא כבר בן ארבע... הוא לא נוגע בפירות וירקות..." (6, 153-151).

לפי רות, הרגלי האכילה שהנחילה לילד הקטן הם הרגלים בריאים, של אכילת פירות וירקות, בעוד האח הגדול סובל מהרגלי תזונה לא בריאים.

הדגם ההגייוני-בריאותי חדר לשיח ההגמוני של המטפלות, והיכולת להקנות הביטוס ראוי לילדים בהקשר זה היא אחד הנכסים הסימבוליים החשובים בשדה. מטפלות משתי הקבוצות משתדלות להציג את עצמן כמי ש'מייצרות' ילדים נקיים ובריאים.

סיכום ומסקנות

רפרטואר וחיי היומיום

קהילת המטפלות היא קהילה סמי-מקצועית בעלת נוכחות מורגשת במרחב הציבורי. היא מתאספת במרחב מוגדר – הגינה הציבורית. לקהילה יש מנהיגות, והיא מתאפיינת בסולידריות אמיצה של המטפלות מול המעסיקים. במסגרת הקהילה המטפלת מוצאת אוזן-קשבת לצרותיה עם מעסיקים, נעזרת ומתייעצת בעמיתות בעלות ניסיון ומשמיעה את דעותיה ביחס לגידול הילדים.

גם אם היחסים מעבר לשעות העבודה תלויים במידה רבה בהשתייכות הקבוצתית של כל מטפלת, בשעות העבודה המטפלות מתאפיינות בסולידריות רבה, הבאה לידי ביטוי גם בעזרה בחיפוש עבודה. פעילויות שונות נערכות בגינה הציבורית במסגרת קהילת המטפלות, בין היתר חגים וימי הולדת, ויחסי הקרבה ביניהן באים לידי ביטוי בחילופי מתנות ובתמיכה הדדית. מרחב העבודה הבלתי מוסדר של קהילה מקצועית זו מוביל להיווצרות רשת בלתי-פורמלית של קשרים, בכלל זה היווצרות מנהיגות, כללי סדר ופיקוח הדדי.

שדה המטפלות מורכב משתי קבוצות בולטות של מטפלות: (1) הקבוצה האורתודוקסית של נשים מבוגרות, אמהות לילדים, ממעמד סוציו-אקונומי נמוך, שאין להן הכשרה נוספת, ו-(2) הקבוצה ההטרודוקסית, של נשים בעלות מקצוע והשכלה (במחקר זה אותרו עורכת דין, מנהלת חשבונות ועיתונאית) או סטודנטיות, בגילאים שונים, ממעמד סוציו-אקונומי בינוני, שהצטרפו זה מכבר לשדה ומבחינות את עצמן מן הקבוצה האורתודוקסית באמצעות בידול על רקע גיל, מעמד, מקצוע ומצב משפחתי. האו-פר הן קבוצה נוספת של מטפלות, קבוצה מובחנת, הדורשת מחקר נוסף. כמו כן, חשוב לחקור קבוצות מיעוטים בשדה המטפלות: אתיופיות, רוסיות ועובדות זרות.

פרופסיונליזציה בשדה המטפלות

השדה הסמי-מקצועי של הטיפול בילדים, כפי שהוא מובנה היום בישראל, מקדש את ההון הסימבולי של האמהות ואת הנורמה התרבותית המקובלת על הקשר האינהרנטי בין אישה לתינוק באופן המעכב פרופסיונליזציה והתפתחות של מוסדות הכשרה ורישוי למטפלות. כתוצאה מכך, מונצחת העמדה המוחלשת של המטפלת כגורם סמי-מקצועי, כמעט משפחתי, במערכת המקצועות הכללית.

ההצגה העצמית של המטפלות, בדומה לקבוצות סמי-מקצועיות אחרות, כוללת דגמים הלקוחים משני רפרטוארים לפחות, הרפרטואר המקצועי ורפרטואר נוסף, לא מקצועי. במקרה של המטפלות דגמי ההצגה העצמית שאובים מרפרטואר משפחתי, כשאמהות, טבעיות הטיפול וכישרון מיסטי הם דגמים עיקריים. בדומה להצגה העצמית של מתרגמים, הנוטים להציג את עצמם כאינטלקטואליים אמנותיים, ולא כבעלי מקצוע, המטפלות מטפחות זהות של 'בנות-משפחה', 'מטפלות בחסד' או 'אמהות האמיתיות של הילדים'.

מבנה השדה הוא כזה שקבוצה אורתודוקסית של מטפלות, נשים מבוגרות, אמהות לילדים, ממעמד חברתי נמוך, העוסקות בטיפול כהכנסה שנייה של משפחתן, זוכות לעמדה הבכירה בשדה ומציגות את עצמן כהתגלמות המודל האמהי ואת כישוריהן כבלתי ניתנים ללימוד, מעין יכולת מולדת ומיסתורית לטיפול. למטפלות אלו אין בדרך כלל הכשרה פורמלית בטיפול או בכל תחום אחר, והן לא מעוניינות – עבור עצמן – בהכשרה כזו. ההביטוס של המטפלות האורתודוקסית משקף את ההביטוס של השדה, כשדה סמי-מקצועי, לשביעות רצונם של המעסיקים. המטפלות האמהיות לא נתפסת כגורם שוק של ממש, ולכן לא משלמים לה שכר גבוה. היא נתפסת כ"אם בשכר", סוכנות תת-משפחתית, שכישוריה הטיפוליים מאפשרים למעסיקים לעבוד מחוץ לבית, מבלי לאבד את מעמדם כהורים או לפגוע בסטאטוס האמהי. מטפלות אלו מבססות את מעמדן בשדה גם באמצעות פנייה למשאבים של מוניטין, ותק וטיפול באנשים בעלי שם.

קבוצה שנייה של מטפלות, הקבוצה ההטרודוקסית, מורכבת מנשים רווקות ללא ילדים, ממעמד גבוה יותר ובעלות הכשרה מסוגים שונים, שעבורן הטיפול הוא קריירה זמנית או קריירה שנייה (לרווקות המבוגרות). המטפלות ההטרודוקסיות קוראת תיגר על ההגמוניה של הקבוצה האורתודוקסית ומפעילות דגמים אחרים להצגה עצמית, כמו טענה לידע ומומחיות, התפארות בהשכלה, בשפה יפה, בשמירה על הגיינה וניקיון ובעמדה תרבותית גבוהה יותר ועדיפות מבחינת הקשר והתקשורת עם הילדים והוריהם. המטפלות החדשות בשדה מבקשות לנכס יוקרה וסטאטוס באמצעות התנגדות למודל האמהי המקובל, וחלק מהמודלים שהן משתמשות בהם חדרו לשיח ההגמוני של השדה. אולם, כמו במקרה של קבוצות סמי-מקצועיות אחרות, כמו המתרגמים (Sela-Sheffy 2010), הקבוצה ההטרודוקסית מכירה בעצם בהגמוניה של השיח השלט בשדה ועושה בעצמה שימוש במודלים של כשרון מיסטי, אמהות כל-יכולה, יכולת טיפול שלא ניתן ללמד אותה או ללמוד אותה, ייעוד ושליחות. ההגמוניה של ההון הסימבולי המשפחתי-אמהי בשיח המקצועי של המטפלות מעכבת למעשה תהליכים של התמקצעות בשדה, כאשר השאיפה למקצועיות ולשיפור מעמדו של המקצוע בשדה המקצועות הכללית נדחקת לקרן-פינה על-ידי מודלים להצגה עצמית מן הרפרטואר המשפחתי.

בהתמודדות עם איומי סטאטוס בשוק המקצועות הכללי מטפלות משתי הקבוצות טוענות להון סימבולי של עבודה נעימה, הנעשית בשביל ההנאה יותר מבעבור הכסף, במרחבים טובים ובשעות נוחות. המטפלות מציגות שביעות רצון אף משכרן הנמוך, כדי להיתפס כגורם שוק לא מאיים. בהקשר זה, העמדה המוחלשת והמאויימת של שדה הטיפול באה לידי ביטוי בהעדר התלונות מצד המטפלות האורתודוקסיות: הן לא מתלוננות על השכר, על עמימות מבחינת האחריות המשפטית, על פיטורין פתאומיים, הדרישה לעבודות בית נוספות, גידול פתאומי במספר הילדים שתחת אחריותן ועוד היבטים של תנאי העסקתן. הן גם לא מתלוננות על היחסים המורכבים עם ההורים, חשדנות מצידם או אינטמיות כפויה עם המשפחות. המטפלות מהקבוצה ההטרודוקסית החדשות בשדה, והן בלבד, מתלוננות על התנאים והיחסים עם המשפחות, כמי שעדיין מצויות בעמדה חיצונית לשדה ויש בכוחן לבקר אותו.

מטפלות משתי הקבוצות הכירו בכך שהטיפול בילדים הוא עיסוק נחות מבחינה חברתית-מעמדית והתלוננו שהמטפלות נתפסת כשפחה מודרנית. גם הדימוי התקשורתי שדבק במטפלות, של "מטפלת-מתעללת", מפריע ומאיים על חברות שתי הקבוצות, אך למעט מטפלת אחת מהקבוצה ההטרודוקסית, הן לא התאמצו להדפו. להפך, הסוכנות בשדה מצדדות בנקודת המבט של המשפחות ומתלוננות על נשים לא ראויות שחודרות למקצוע ומזיקות לשמן הטוב. מבחינה זו נראה כי איום המטפלת-המתעללת מקדם שיתוף פעולה של המטפלות עם ניסיונות רישוי והסמכה, וחברות הקבוצה האורתודוקסית מביעות דאגה כנה ועניין בתהליכי פרופסיונליזציה של השדה. במקביל, ולמרות הטענה לעדיפות ההון של ידע והשכלה, חברות הקבוצה ההטרודוקסית תומכות פחות בהכשרה ובהתמקצעות, כדי לא להקשות עוד יותר על כניסתן לשדה, ונראה כי רבות מהן מעדיפות את המבנה הסמי-מקצועי של השדה מבחינת האוטונומיה והעצמאות שהוא מאפשר להן.

בהקשר זה ראוי לציין, כי מבחינה תיאורטית, עולה מן המחקר כי שימוש בהון של ידע אקדמי והשכלה ליצירת סטאטוס לא משפיע בהכרח על העמדה ביחס להסמכה והכשרה. לעיתים, ההון הקשור בידע משמש לניגוח הון מסוג אחר, כמו ותק, ניסיון או אמהות. אולם, התהדרות בנוצות הידע והמומחיות לאו דווקא מובילה לתמיכה בתהליכי התמקצעות ובהכשרה או הסמכה רשמית.

המלצות

בדומה למסקנות של מחקרים אחרים ברחבי העולם בתחום המטפלות, המלצות מחקר זה הן לקדם הכשרה והסמכה של מטפלות והתערבות ממשלתית ברישומן, באופן שיקל על פיקוח על תנאי העסקתן ואיכות עבודתן, למרות הכוחות המתנגדים בשדה לתהליכים כאלה של פרופסיונליזציה. ההון הסימבולי האמהי והטיפולי המאפיין את שדה המטפלות, פועל למעשה כחרב-פיפיות בשיפור מעמדו של המקצוע ומותיר את המטפלות בעמדה מקצועית נחותה בשוק המקצועי הכללי. יחד עם זאת, מומלץ לרתום את ההון האמהי של העוסקות בטיפול ולקדם מסלולי הכשרה המכירים ותומכים בזהות האמהית-טיפולית וביכולתיהן הייחודיות של המטפלות, וכן ליצור מסלולי העסקה המאפשרים גמישות להורים ולמטפלות, כך שתשמר האוטונומיה והעצמאות של העיסוק, כמו גם האווירה הקרובה והמשפחתית בהעסקת מטפלת. מסלול העסקה לדוגמה ניתן למצוא במחקרים קודמים (Helburn and Bergmann 2002), הממליצים על שוברים מסובסדים שהורים משלמים באמצעותם למטפלות מורשות, כך ששעות העבודה והתעריף המדויק נקבעים בין המשפחה למטפלת, באופן המאפשר גמישות רבה לשני הצדדים. בסופו של דבר, התמקצעות כזו בתחום המטפלות תוביל לשיפור תנאי העסקתן ומעמדן המקצועי של המטפלות, וכן תתרום לרווחת ההורים ולבטחון הילדים.

רשימת מקורות

- אבן, דן 2007. "הזהות המקצועית של רופאים מרדימים בישראל: אסטרטגיות שיח להבניית עמדות בשדה". עבודת גמר לתואר מוסמך: היחידה למחקר התרבות, אוניברסיטת תל אביב.
- איש-שלום, יעקב 2009. "מעונות יום ויציאה לעבודה של אמהות לילדים קטנים". ירושלים: מדינת ישראל, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מינהל תכנון מחקר וכלכלה.
- אשר, דסי 2001. "משפחתונים פרטיים איכותיים - הסיכוי לפיקוח צרכני". עבודת רפרט, תכנית שוורץ למוסמך בגיל הרך: האוניברסיטה העברית בירושלים.
- באדינטר, אליזבת 1985. ... וגם אהבה: תולדותיה של אהבת-אם מן המאה ה-17 ועד המאה ה-20. תל אביב: ספריית מעריב.
- בורדייה, פייר. 2005. "על כמה מתכונות השדה", בתוך שאלות בסוציולוגיה. תל-אביב: רסלינג. עמ' 119-113.
- גופמן, ארווינג 1980 (1959). הצגת האני בחיי היומיום. תל אביב: דביר.
- ויניצקי, מאיה 2010. "הנגרות ביישוב היהודי בארץ-ישראל: 1928-1929 מקרה לבחינת התארגנות של שדה פעולה מקצועי". עבודת גמר לתואר מוסמך: היחידה למחקר התרבות, אוניברסיטת תל אביב.
- כהן, לילך ----. "סטאטוס המחנכות-מטפלות במסגרות החינוכיות לגיל הרך בישראל". עבודת רפרט, תכנית שוורץ למוסמך בגיל הרך: האוניברסיטה העברית בירושלים.
- ליבליך עמיה, תמר זילבר ורבקה תובל-משיח 1995. "מחפשים ומוצאים: הכללה והבחנה בסיפורי חיים". פסיכולוגיה ה (1): 84-95.
- עמנואל, שמחה 2008, תשס"ח. "המינקת הנוצרית בימי הביניים: הלכה והיסטוריה". ציון: רבעון לחקר תולדות ישראל עג (א): 21-40.
- פיכטלברג-ברמץ, אסנת. 2004. הסדרים לטיפול בילדים בגיל הרך. ירושלים: מדינת ישראל, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מינהל תכנון מחקר וכלכלה.
- רוזנטל, מרים; גת, ליהי; צור, חנה 2009. "איך בוחרים גן?: כשל מדיניות ואיכותן של מסגרות לגיל הרך" בתוך לא נולדים אלימים - עולמם הרגשי והחברתי של ילדים קטנים. תל-אביב: חדקל. עמ' 137-155.
- רוזנטל, מרים, שמעוני, רינה וסימון, זיוה 1986. "מחקר המשפחתונים בישראל: מדיניות הפעלה והשלכותיה". תכנית שוורץ להכשרה בניהול לגיל הרך: האוניברסיטה העברית בירושלים.
- Ariès, Philippe 1962. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage.
- Armenta, Amada 2009. "Creating Community: Latina Nannies in a West Los Angeles Park." *Qual Sociol* 32 279-292.
- Boon, James 1974. "Anthropology and Nannies." *Man* 9 137-140.

Brush, Barbara L., and Rukmini Vasupuram 2006. "Nurses, Nannies and Caring Work: Importation, Visibility and Marketability." *Nursing Inquiry* 13 (3):181-185.

Cardona, Beatriz, Sharon Chalmers, and Brett Neilson 2006. "Diverse Strategies for Diverse Carers: The Cultural Context of Family Carers in NSW." A report prepared by the Centre for Cultural Research, University of Western Sydney for The NSW Department of Ageing, Disability and Home Care.

Collett L, Jessica 2005. "What Kind of Mother Am I? Impression Management and the Social Construction of Motherhood." *Symbolic Interaction* 28 (3):324-347.

Cox, Julio Guzman 2009. "Child Care Subsidies and the Employment of Single Mothers." Doctoral Dissertation: University of Chicago.

Cox, Rosie 2007. "The Au Pair Body: Sex Object, Sister Or Student?" *European Journal of Women's Studies* 14 (3):281-296.

DeVault, Marjorie 1991. *Feeding the Family: The Social Organization of Caring as Gendered Work*. Chicago: University of Chicago Press.

Drummond, Lee 1978. "The Transatlantic Nanny: Notes on a Comparative Semiotics of the Family in English-Speaking Societies." *American Ethnologist* 5 (1):30-43.

——— 1980. "Reply to Vatuk: On the Trans-Pacific 'Nanny'." *American Ethnologist* 7 (1):196-197.

Duffy, Mignon 2004. "One Hundred Years of Buying Care: Gender, Race, Immigration, and Market Care Work in the Twentieth Century." Doctoral Dissertation: Brandies University.

Ehrenreich, Barbara, and Arlie Russell Hochschild 2003. *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta Books.

England, Paula, and Nancy Folbre 1999. "The Cost of Caring." *Annals of American Academy of Political and Social Science* 561 39-51.

Espin-Andersen, G., 1990. "The Welfare State as a System of Stratification" in: Idem, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford University Press. (Ch. 1, pp. 9-34).

Even-Zohar, Itamar 1997. "Factors and Dependencies in Culture: A Revised Outline for Polysystem Culture Research." *Canadian Review of Comparative Literature* XXIV (1):15-34.

——— 2000. "The Making of Repertoire, Survival and Success under Heterogeneity." in *Festschrift Fur Die Wirklichkeit*, edited by G. Zurstiege. Westdeutscher: Darmstadt.

Fagnani, Jeanne 2007. "Family Policies in France and Germany: Sisters or Distant Cousins?" *Community, Work and Family* 10 (1):39-56.

Folbre, Nancy 2001. *The Invisible Heart: Economics and Family Values*. New York: The New Press.

Foley, Lara 2005. "Midwives, Marginality, and Public Identity Work. *Symbolic Interaction* 28:2, 183-203.

Forry, Nicole D. 2007. "The Impact of Child Care Subsidies on Child Care Problems, Child Care Related Work Disruptions, and Mother's Desire to Switch Care." Doctoral Dissertation: University of Maryland, College Park.

Garey, A. I. 1995. "Constructing Motherhood on the Night Shift: 'Working Mothers' as 'Stay at Home Mom'." *Qualitative Sociology* 18 146-157.

Gathorne-Hardey, Jonathan 1973. *The Unnatural History of the Nanny*. New York: The Dial Press.

Gee, J.P. 1996. "Discourse Analysis : Status, Solidarity and Social Identity." Pp. 90-121 in *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses*. London: Tylor and Francis.

Goldman, Sarron 2004. "White Boyhood Under Apartheid: The Experience of being Looked After by a Black Nanny." Doctoral Dissertation: University of Pretoria.

Goody, Jack 1962. "On Nannas and Nannies." *Man* 62 179-184.

Gregson, Nicky, and Michelle Lowe 1994. *Servicing the Middle Classes: Class, Gender and Waged Domestic Labor in Contemporary Britain*. London and New York: Routledge.

——— 1994. "Waged Domestic Labour and the Renegotiation of the Domestic Division of Labour within Dual Career Households." *Sociology* 28 (1):55-78.

Guat, Tin Ng 2003. "Child Care in the American States: Gender Representation, Public Opinion and Public Policy." Doctoral Dissertation: Washington University.

Gumperz, John J. 1979. "The Retrieval of Socio-Cultural Knowledge in Conversation." *Poetics Today* 1 (1-2):273-286.

Hareven, Tamara K. 1982. *Family Time and Industrial Time*. New York: Cambridge University Press.

Harkness, Eva Beth 1999. "The Transference of Values within the Family by a Non-Familial Member: A Foundational Study of the Professional Nanny in the United States." Doctoral Dissertation: Graduate College of the Union Institute.

Hays, Sharon 1996. *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New York: Yale University Press.

Helburn, Suzanne W., and Barbara R. Bergmann 2002. *America's Child Care Problem: The Way Out*. New York: Palgrave Macmillan.

Hertz, Rosanna 1997. "A Typology of Approaches to Child Care." *Journal of Family Issues* 18 (4).

Hill Maher, Kristen, and Silke Staab 2005. "Nanny Politics: The Dilemmas of Working Women's Empowerment in Santiago, Chile." *International Feminist Journal of Politics* 7 (1):71.

Hochschild, Arlie Russell 1983. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, CA: University of California Press.

Hondagneu-Sotelo, Pierrette, and Erenesine Avila 1997. "'I'm here, but I'm there', the Meanings of Latina Transnational Motherhood." *Gender & Society* 11 (5):548-571.

Hondagneu-Sotelo, Pierrette 2001. *Domestica: Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley, CA: University of California Press.

Hrdy, Sarah Blaffer 1995. "Liquid assets: A brief history of wet-nursing". *Natural History* 104(12): 40.

Jianxin, Zhou, and Zhou Daming 2009. "An Investigation into the Group Characteristics of Nannies: A Typical Case Study of Casual Workers on China's Southeastern Seaboard." *Chinese Sociology and Anthropology* 41 (3):5-20.

Kaminsky, Netta 2008. "Hairdressers Talk about their Profession." *Profession, Identity and Status: Translators and Interpreters as an Occupational Group*. International Conference: Tel Aviv University & Bar-Ilan University.

Katz, Lillian 1984. "The professional early childhood teacher." *Young Children*, 39(5):3-10.

Kamowitz-Hareven, Sylvia 2002. "Mothering and Othering: Family Day Care Providers Reflect on their Professional Identity." MA Thesis: The Hebrew University of Jerusalem.

Koven, Seth, and Sonya Michel 1990. "Womanly Duties: Maternalist Politics and the Origins of Welfare States in France, Germany, Great Britain, and the United States, 1880-1920." *The American Historical Review* 95 (4).

Labov, W. 1972. "The Transformation of Reality in Narrative Syntax." Pp. 354-396 in *Language in the Inner City*. Philadelphia: U. of Pa. Press.

Lakoff, George, and Marc Johnson 1980. "Conceptual Metaphor in Everyday Language." *The Journal of Philosophy* 77 (8):453-486.

Lan, Pie-Chia 2003. "Maid Or Madam? Filipina Migrant Workers and the Continuity of Domestic Labor." *Gender and Society* 17 (2 Global Perspectives on Gender and Carework (Apr)):187-208.

Levi-Strauss, C. 1971 (1960). "The Family." in *Man, Culture and Society*, edited by H. Shapiro L. London, Oxford, New York: Oxford University Press.

Liang, Hwey-Fang, and Kuang-Ming Wu 2005. "Indonesian Caretaker Experiences in Providing Child Care to Taiwanese Children." *Journal of Nursing Research* 13 (3):225-234.

Liebow, Elliot 1967. *Tally's Corner: A Study of Negro Streetcorner men*. Boston-Toronto: Little, Brown and Company.

Lopez, Betsabeth Monica Lugo 2003. "'Like One of the Family'... Or Not: Understanding the Experience of Live-in Mexican Domestic Workers." MA Thesis: The University of Texas at Arlington.

Macdonald, Cameron 1998. "Working Mothers and Mother-Workers: Nannies, Au Pairs, and the Social Construction of Motherhood." Doctoral Dissertation: Brandies University.

Macdonald, Cameron L. 1998. "Manufacturing Motherhood: The Shadow Work of Nannies and Au Pairs." *Qualitative Sociology* 21 (1):25.

Maio, Kathi 2006. "Films: Supercalifragilisticnanny911." *Fantasy & Science Fiction* (July):129.

McLeer, Anne 2002. "Practical Perfection? the Nanny Negotiates Gender, Class and Family Contradictions in the 1960s Popular Culture." *NWSA Journal* 14 (2):60-101.

——— 2003. "Private Positions: The Cultural Work of Representation of the Nanny in American Popular Film and Television 1960s to 1990s."

Millward Purvis, Lynne J., and Mark Cropley 2003. "Psychological Contracting: Processes of Contract Formation during Interviews between Nannies and their 'Employers'." *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 76 213-241.

Nelson K., Margaret 1989. "Negotiating Care: Relationships between Family Daycare Providers and Mothers." *Feminist Studies* 15 (1):7-33.

Neuman, Michelle Joy 2007. "Governance of Early Care and Education: Politics and Policies in France and Sweden." Doctoral Dissertation: Columbia University.

Peterson, April L. 2006. "Picking Up After the American Family: Domestic Work in the World of Television." Doctoral Dissertation: University of Washington.

Pratt, Geraldine 1999. "From Registered Nurse to Registered Nanny: Discursive Geographies of Filipina Domestic Workers in Vancouver, British Colombia." *Economic Geography* 75 (3):215-236.

Rigby, Dawn Elizabeth 2005. "The Politics of Early Care and Education: Policy Making in the American States." Doctoral Dissertation: Columbia University.

- Rosenberg, Meisha 2009. "Just a Spoonful of Sugar". *Bitch Magazine: Feminist Response to Pop Culture*. 44, 38-55.
- Rosenthal, Miriam K. 1994. *An Ecological Approach to the Study of Child Care: Family Day Care in Israel*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- 1999. "Out-of-Home Child Care Research: A Cultural Perspective." *International Journal of Behavioral Development* 23 (2):477-518.
- 2003. "Family Day Care in Israel: Policy, Quality and the Daily Experiences of Children." Pp. 93-108 in *Family Day Care: International Perspectives on Policy, Practice and Quality*, edited by A. Mooney, and J. Statham. London: Jessica Kirssley Publishes.
- Rusev, Emil 2007. "The Relative Effectiveness of Welfare Programs, Earnings Subsidies, and Child Care Subsidies as Work Incentives for Single Mothers." Doctoral Dissertation: University of North Carolina at Chapel Hill.
- Sela-Sheffy, Rakefet 2005. "Israelis Tell how (Other) Israelis Behave Abroad: Negotiating Group-Identity in Everyday Stories." *AS/SA* 16 (Dec):48-53.
- Sela-Sheffy, Rakefet 2006. "Detachment and Engagement: Israelis' Everyday Verbal Representations of 'the Israeli Person' and the Contest for the Right to Condemn a Collective Identity." *Social Identities*, 12 (3): 325-344.
- 2006. "The Pursuit of Symbolic Capital by a Semi-Professional Group: The Case of Literary Translators in Israel." Pp. 243-252 in *Übersetzen – Translating – Traduire: Towards a "Social Turn"?* edited by W. Michaela. Münster-Hamburg-Berlin-Wien-London: LIT.
- 2010. "'Stars' or 'Professionals': The Imagined Vocation and Exclusive Knowledge of Translators in Israel." *MonTI 2: Applied Sociology in Translation Studies/ Sociologia Aplicada a La Traduccio* 131-152.
- Sela-Sheffy, R., and M. Shlesinger 2008. "Strategies of Image-Making and Status Advancement of Translators and Interpreters as a Marginal Occupational Group." in *Beyond Descriptive Translation Studies*, edited by A. Pym, M. Shlesinger, and D. Simeoni. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Snitow, Ann 1992. "Feminism and Motherhood: An American Reading." *Feminist Review* 32-51.
- Sorensen, Kerstin 2004. "State Policy, Labor Market, and Gender Ideology in Norway and Sweden." Doctoral Dissertation: University of North Carolina at Chapel Hill.
- Sussman, George D 1975. "The Wet-nursing Business in Nineteenth-Century France". *French Historical Studies* 9(2): 304.

- Thomas-Cary, Cidny 2009. "A Delphi Study: The Future of Continuity of Care in Infant/ Toddler Childcare Program." Doctoral Dissertation: University of La Verne, California.
- Thurer, Shari 1994. *The Myths of Motherhood: How Culture Reinvents the Good Mother*. Boston: Houghton-Mifflin.
- Tobio, Constanza, and Magdlena Diaz Gorfinkiel 2007. "The Work-Life Balance I - New Gendered Relationships in Spain: 'the Other' in the Care Triangle." *International Journal of Iberian Studies* 20
- Tronto, Joan C. 2002. "The "Nanny" Question in Feminism." *Hypatia* 17 (2 Spring):34-52.
- Uttal, Lynet 1996. "Custodial Care, Surrogate Care, and Coordinated Care: Employed Mothers and the Meaning of Child Care." *Gender & Society* 10 (3):291-311.
- Vatuk, Sylvia 1980. "More on the Guyanese Creole "Nanny"." *American Ethnologist* 7 (1):196.
- Vorsanger, Susan 2005. "Parent's Perspectives on Child Care Subsidies." Doctoral Dissertation: Colombia University.
- Wast, Laurel Parker 2003. "Welfare Queens, Soccer Moms, and Working Mothers: The Social-Political Construction of State Child Care Policy." Doctoral Dissertation: Emory University.
- Weatherford, J. M. 1975. "Anthropology and Nannies." *Man* 10 308-310.
- Wrigley, Julia 1995. *Other People's Children*. New York: Basic Books.
- York, Shizue 2004. "A Comparison of Early Childhood Education Systems in Japan and the United States." MA Thesis: Marshall University.

Abstract

This study of professional identity and status among nannies and child care workers is part of a larger field of research - that of semi-professional groups - aiming to explain how professional fields lacking accreditation and regulation mechanisms, operate (Sela-Sheffy 2006, 2008, 2010, Kaminsky 2009, Foley 2005). Our hypothesis from this perspective is that individuals in professional fields, not regulated by formal training institutions and lacking status symbols such as diplomas and academic degrees, acquire position and professional prestige inside and outside their field by other means – e.g., through complex ways of self-presentation and identity work. The present study follows this line of research and seeks to describe a particularly vulnerable semi-professional field – that of private, in-house nannies.

As an occupational group, nannies face many status threats, including a low rank in the scale of professions, an under-professionalized image of their occupation, marginalized, gendered career opportunities, disadvantages in terms of employment conditions and earning prospects, and uncertain job definition and relationships with employers (i.e., mistrust of parents and struggles for control against mothers). The focus of this work will, therefore, be the efforts of child caregivers to create a positive professional identity through their identity work despite these status threats, and the ways in which their professional discourse affects the status of the nanny occupation at large. .

Research around the world is dedicated to the 'nanny question' in various disciplines such as Anthropology, Gender Studies, Sociology of class, race and civilian status, Public Policy, Child Psychology and Family Research. The main concern of most studies is the role of nannies in the changing model of family life and the "export" of child rearing to non-familial agents. In contrast, the present study examines nannies from a cultural perspective, with the idea of shedding light on their professional status and patterns of organization and operation. This research aims at tracing the dynamics of professionalization processes in a sector which so far has not been sufficiently studied in Israel. The analysis is based on 12 in-depth interviews with nannies in the Tel-Aviv metropolitan area in Israel, and its objectives are: (a) to describe the repertoire of the daily professional life of nannies in Israel and the structure of the

field from the point of view of those active in it and; (b) to describe their discourse strategies as means of achieving a position in the field and actually determining the scope of the potential process of professionalization in it. Examining the structure of the field and the discursive strategies of self-presentation employed by nannies will enable us to identify the components of their professional identity, which prevent their occupation from becoming a clearly professional field – according to institutionalized standards. This can also explain how child care workers actually perpetuate the perception of this occupation as marginal, and inhibit the transformation of their occupation into a viable profession, despite the important, even critical, role that they hold in the lives of families and working parents (Sela-Sheffy 2010).

Nannies are a part of a larger field of care, divided into four major sub-fields, as follows: care within the family, care within the community, private sector care and the public care system. It is clear that nannies belong to the private sector, since their services are paid for. A certain level of prestige is associated with nanny care as only about 16% of Israeli families with children under the age of two use nanny services (Fichtelberg-Bermatz 2004). The study of nannies has also shown that high and middle-class families are the main users of nannies` services, especially families of women in high status occupations, such as lawyers, doctors, academic professionals, managers in all fields etc. (Fichtelberg-Bermatz 2004, Hertz 1997). These status distinctions are inherent in the field of child care and affect the agents operating in it. Also, each and every family creates its own model of child care in accordance with the conventional position of women in the relevant social space, as well as the economic means of the family and its cultural norms of child rearing.

For nannies in particular, the norm of "maternal" care affects their professional model; Studies of middle-class families in western society show that the nanny is expected to be "a waged mother" (Gregson 1994, Hertz 1997, Uttal 1996), and is the most qualified private sector substitute to fill-in for a full-time working mother. Sometimes, she is not only expected to give care and maternal warmth, but also to provide the children with `proper education`, cultural practices and values (Uttal 1996, Wrigley 1995). Thus, the identity work of nannies is influenced by many cultural expectations, and their discourse strategies reflect constraints of two fields at least – the family and the private sector (Boon 1974). In addition, the professional jargon of trained child

care workers in the public field, and the communal perspective of supporting working mothers penetrated as well into nannies' professional discourse.

In this research 12 nannies in various age groups were located in public parks, the only criteria for inclusion in the study was that of providing paid care for non-related children. Nannies were interviewed for an hour and half up to two hours in an open, in-depth interview. The interview was conducted in their own homes, their employers' homes or in the park. Interviews were carefully transcribed, and by the use of qualitative methods - especially discourse analysis and narrative research - their sociological profile and narratives were summarized so as to serve as a basis for the reconstruction of their daily life repertoire and self-presentation strategies.

A major finding of this research is that the community of nannies has a strong presence in the public sphere (see Chapter 3). Nannies assemble in a specific space - the public park - during specific hours of the day, to allow them to interact and conduct various activities designed to strengthen community bonds and demonstrate their professional identity. Nannies organize children's birthday parties and holiday activities in the park; they sing and dance with the children and exchange professional information, both on child-care practices and on dealing with employers. Within the community, nannies find attentive listeners to the stories of their adversities with employers, consult one another, share experience, and make their views on child rearing known. Research also shows that the nanny community has recognized leaders, often functioning as a source of information with regard to job opportunities. These community leaders also monitor the quality of child care provided by their colleagues, in the absence of other professional monitoring mechanisms.

However, the nanny community does not become a significant factor in terms of the professional status of its members. According to Bourdieu's theory of fields, any professional field "defines itself in part through objects of struggle and interest exclusive to it... people willing to play the game and with a habitus, which includes both recognition of immanent rules of the objects of struggle and so on, and recognition of their validity" (Bourdieu 2005). Within semi-professional groups, the objects of struggle and the professional habitus are less protected. In the absence of training institutions, licensing and certification, the professional field is wide open,

and it seems that "anybody" can enter the field and act in it. In the field of nannies, highly characterized by gender, the common perception is that "any woman" can be a nanny. Under these circumstances and in accordance with Sela-Sheffy's model for translators (Sela-Sheffy 2006, 2008, 2010), nannies conduct complex negotiations with regard to their professional identity: they enlist the common concept of the "artlessness of care" for women, but distinguish themselves from other women, arguing that they possess a unique mystical talent, allegedly characterizing them since childhood, not available to other women. They talk about an extraordinary talent for maternal care, which cannot be acquired by training. This special gift of caring calms the children and holds them with love and devotion, and is often more significant and efficient than parental care. Thus, they tend to use words and expressions from the semantic field of love and emotion attributing these qualities to their personas; they emphasize their superiority over the 'biological' mothers, and make distinctions between themselves and other women with regard to caring, using maternal adjectives to describe their relationships with the children under their care.

As Sela-Sheffy showed for translators (Sela-Sheffy 2010), so with nannies, a mystical persona emerges, fostered by the semi-professional agents to create prestige that at the same time raises the agent's status in the field and also functions as a barrier to adopting a model of professionalization for the entire field, a model which is based on certified knowledge and monitored procedures. This model applies to nannies as well, and – in this case the relevant knowledge concerns child rearing and expertise derived from professional experience and training institutions. In the case of nannies, as in the case of translators, self-presentation that activates a repertoire which its prestige rests on highlighting the "personal" and repelling the standardization of "professionalism" ,actually causes the hindering of the field's professionalism processes and perpetuates its semi-professional structure.

In this framework, the distribution of strategies of self-presentation is perceived as non-accidental and directly correlated with the position of the agent in the field. As in any profession, in the field of nannies as well, two main groups can be identified, utilizing two opposite tendencies in their struggle for position, and appropriation symbolic capital: the Orthodoxy and the Heterodoxy (Bourdieu 2005), namely, the first committed to conservation, while the second, in contrast, is keen on undermining

convention. These opposing tendencies that distinguish between the two main groups in the field are expressed in distinct strategies of self-presentation (see chapters 6 & 7). Distribution of these strategies among nannies correlates with four habitus-related key distinctions: age, profession, social status and marital status (see chapter 5). The Orthodox nanny is a married woman, of a lower social class, of older age, housewife by occupation, whose children have left the nest, and who usually has no additional professional training. The Heterodox group is composed of different age groups, its members typically originate from the middle and sometime higher classes, and are usually single women, with professional training in other fields, or intent on acquiring training of some kind. Members of the orthodox group do not regard the heterodox nannies as an authentic group, while they characterize themselves as a close-knit community with after-work relationships, solidarity in coping with employer families, and mutual assistance in all aspects work in the field. Among the heterodox nannies there is a lessened sense of community, but some of them consider themselves a high-quality alternative to orthodox nannies, and highlight the assets that they possess, such as interpersonal communication skills, intellectual proficiency in child rearing through neighboring disciplines (such as medicine, psychology, education) and high cultural standards, as expressed, for example, in the correct use of language.

The main finding of this study is that the orthodox strategy in the field of nannies is the claim for the symbolic capital of mystical-maternal talent, and the artlessness of care. In contrast, the heterodox strategy emphasizes the acquisition of skills through education. However, all agents in the field adopt the orthodox discourse and present themselves as possessing mystical maternal skills and un-paralleled experience in caring practices. As Sela-Sheffy showed for translators, this orthodox discourse strategy of the 'ultra-caring nanny', i.e. the nanny possessing a superior and mysterious caring ability, is the *Doxa* of the child-care field, establishing it as a semi-professional field with slight chances of completing the process of professionalization. While all nannies present themselves as examples of maternal care, certain elements of the heterodox discourse penetrated into the orthodox discourse and started a process of change in it, with traditional nannies speaking in favor of training, using 'professional' jargon and talking about 'cognitive stimuli' for children and the importance of correct language and child hygiene.

At the other end of their identity work, in dealing with the many status threats they face, nannies in the two groups assert the symbolic capital manifested in satisfying work, carried out at ease for pleasure rather than for money, thus enhancing their semi-professional image. They consider their work commendable on account of the good, healthy spaces of work (park, home) and the flexible and convenient hours. These claims are meant to compensate for the vulnerable position and low status of their occupation. Nannies also display satisfaction with their relatively low salaries, apparently in order to be perceived as a non-threatening factor in the market. In this context, the threatened position of the field of child-care is reflected in the scarcity of complaints from orthodox nannies: they do not complain about their salaries, nor about the ambiguity in terms of legal liability, sudden discharge, the demand for additional household work, a sudden increase in the number of children under their care and other aspects of employment. Neither do they complain about their complex relationships with the parents and mistrust on their part, or about forced intimacy with families. Only the heterodox nannies, who are new to the field, complain about conditions of employment and relations with the families, as they still occupy an external position to the field and are, therefore, able to entertain a critical attitude. Members of the heterodox group are also less supportive of formal training – even though they utilize formal training jargon – so as not to make their entrance into the field more difficult. It seems that many of the nannies prefer the semi-professional structure of the field on account of the level of autonomy and independence it allows them.

Recognizing the operating patterns of the field of nannies and their tendencies and strategies in constructing their professional identity promotes a better understanding of this unknown – but important – professional field, which so far has not received research attention in Israel. In the changing world around us, when more and more families hire non-familial workers to care for their children, it is vital to acknowledge the processes of professionalization of nannies and their characteristics, problems and challenges. Also, assuming that professional organization is an essential component in workers' protection, it is extremely important to acknowledge factors promoting or inhibiting the process of professionalism within the Israeli field of nannies.

Qualitative research methods enable us to regard the world of nannies from their own

point of view. Understanding their professional self is important for the sake of these women, the families that employ them and the children under their care.